

COLECTIA GLOBUS

260

TINEREȚEA LUI MARTIN BIRCK

SŐDERBERG

O carte despre copilărie și adolescență, un poem despre idealurile și frămîntările tinereții, izbînzile și dezamăgirile maturității, în peisajul multicolor al Stockholm-ului la răscruce de veacuri. Odată cu Martin Birck, proiecție autobiografică, numele lui Hjalmar Söderberg (1869—1941) pătrunde în tezaurul clasic al literaturii suedeze.

EDITURA UNIVERS

Lei 4,25

19

HJALMAR SŐDERBERG TINEREȚEA LUI MARTIN BIRCK

1975

HJALMAR SŐDERBERG

Tinerețea lui Martin Birck

Colecția GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

Hjalmar SÖDERBERG

Tinerețea lui MARTIN BIRCK

Traducere și prefață de Petre BANUȘ

EDITURA UNIVERS
București
1975

Ilustrația copertei *Sorin Dumitrescu*
Coperta colecției *Ion State*

PREFAȚĂ

A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI al XIX-lea cunoaște în Suedia vii dezbateri politice, filozofice și estetice. În disputa dintre diversele curente literare aflăm certe corespondențe cu mișcarea generală de idei care frămînta Europa în acea perioadă.

Așa cum se întîmplă însă adesea, marii scriitori — ca Strindberg, Fröding, Karlfeldt — nu pot fi strict încadrați într-un singur curent, chiar dacă în timpul vieții au aderat la unul sau altul dintre ele.

Hjalmar Söderberg nu este un pionier sau un promotor al unei anumite tendințe. Poate fi însă considerat, pe bună dreptate, unul dintre maeștrii prozei scurte în literatura suedeză.

Tinerețea lui Martin Birck a devenit, la scurt timp de la publicare, în 1901, cartea de căpătîi a unei întregi generații. În esența ei povestirea este autobiografică.

Martin Birck este un autoexilat într-o societate pe care nu o înțelege, sau nu vrea s-o înțeleagă. Nu găsește în existență nici un sens, nici o legătură logică între fapte. Ca și Tomas Weber, eroul primei povestiri de proporții mai mari, *Rătăciri* (Förvil-

lelser, 1895), Martin colindă orașul, dar nu din neastîmpăr tineresc, ci împins de o incurabilă melancolie. Trăsăturile celui ce avea să devină adultul Martin, sensibil, lucid și apatic, apar de la o vîrstă fragedă. Credința în copilărie o pierde devreme, iar în locul ei, în locul tradiționalelor valori morale, rămîn golul și spaima în fața existenței. Prin pînza de povețe și povești, țesută de mîini grijulii care îi ocrotiseră copilăria, se întrezăreau contururile tulburi și amenințătoare ale necunoscutului.

Episodul copilăriei lui Martin reprezintă una din cele mai frumoase pagini ale prozei suedeze. Privirea nostalgică, îndreptată spre un trecut imposibil de regăsit, asociată cu o surprinzătoare fidelitate a detaliilor, alcătuiesc o ambianță blîndă, ireală parcă, și totuși extraordinar de exactă.

Ironia fină e mereu prezentă în substanța povestirii. Nici un moment lirismul nu devine dulceag. În trăirile de maximă intensitate ale copilului întîlnim simbolurile care prefigurează viitoarea concepție deterministă a tînărului Martin : spectacolul de la teatrul de marionete, unde totul se mișcă prin mînuirea sforilor, îl înfricoșază pe copil prin cruzimea absurdă, gratuită : „Nu înțelegea nimic și zgomotul bîtei de lemn izbindu-se de capul păpușii îl înspăimînta... Lui Martin nu-i venea nici să rîdă, nici să plîngă, privea năuc și îngrozit, această lume nouă, atît de diferită de a lui."

Absurdul în viață i se va înfățișa mai tîrziu sub diverse forme. După promovarea bacalaureatului, după o vizită umilitoare la directorul unui departament administrativ, va deveni un funcționar care se va ocupa cu bifarea unor nesfîrșite coloane de cifre. Asta e într-adevăr viața ? se va întreba Martin. Pentru asta trăiesc atîția oameni ? Totul îi apare ca un coșmar, ca o suferință absurdă. Revolta împotriva existenței meschine se va îndrepta contra lui Dumnezeu, simbolul haosului.

Martin Birck nu e un ambițios, nu urmărește o carieră socială și înstrăinarea de lume nu îl face să sufere. Îl frămîntă doar îndoieli de ordin pur existențial.

E drept că domeniile frumosului îi sînt cunoscute. Aici își găsește adevăratele satisfacții. Dar ele nu-i pot procura căldura relațiilor umane, de care se simte frustrat. Totuși, în clipele cînd reușește să descopere frumosul, într-o priveliște care îi place, într-o carte pe care o înțelege, în mersul grațios al unei fete, în lumina unei anumite ore, i se pare că viața merită să fie trăită. Toate senzațiile lui sînt parcă surde, estompate de neîncrederea în sine, și de o timiditate înnăscută.

Martin va rămîne spectatorul care privește de departe agitația oamenilor. Va colinda, mereu melancolic, la ceasul amurgului, străzile orașului vechi, cu visele și închipuirile sale. În *Tinerețea lui Martin Birck* Stockholm-ul e prins cînd în lumina zilei, sub un soare strălucitor, cînd în culori blînde, ca într-o acuarelă străvezie, sau bîntuit de viscole.

Gîndurile, ideile lui Martin prind treptat contur și aleg calea versurilor. Dar acest har poetic trebuie ascuns chiar celor apropiați, refractari poeziei.

Gîndirea și literatura suedeză a anilor optzeci este deschisă spre curentele de idei europene — precum pozitivismul, radicalismul, iar în literatură naturalismul — care combat morala ipocrită a societății burgheze. Martin este însă sceptic în ce privește ideile evoluționiste proclamate de generația anilor

„optzeci". Acelaşi scepticism îl manifestă şi faţă de convingerea generaţiei mai tinere, neromantice, de la „nouăzeci", în posibilitatea poeziei şi a artei de a înnobila oamenii. El consideră că lumea e neschimbată, că nici o victorie nu a fost cîştigată şi deci nu a venit vremea ca poeţii să cînte deceniul care trecuse. Martin nu crede în eficienţa unei lupte dusă cu arma poeziei şi a cuvintelor frumos potrivite. Optează pentru o afirmare limpede, răspicată, a adevărurilor. Totuşi nu el, Martin, este omul de acţiune care să poată realiza asta.

Senzaţia ce revine mereu este cea de scurgere fără sens a timpului, de alienare. Aceeaşi atitudine afectivă, marcată de inerţie, îi domină şi legăturile sentimentale. Totuşi dragostea este cea care transmite cărţii sclipirea fugară a speranţei şi a fericirii. Întîmplarea va scoate în calea lui Martin o fată, atinsă, ca şi el, de frigul deznădejdii, al iluziilor tinereşti ucise de o morală ipocrită.

Critica suedeză apreciază că aici se află punctul slab al povestirii, în capitularea lui Martin în faţa unei morale pe care altminteri el însuşi o atacă atît de necruţător.

Această slăbiciune în compoziţie îşi află însă explicaţia în particularităţile spirituale ale autorului. Totuşi, descrierea pasiunii celor doi tineri e realizată cu strălucire şi autenticitate.

Repetata, deprimanta întrebare a lui Martin : „Ce-am făcut din viaţa noastră, noi, oamenii ?" se transformă în noul context în „Ce-am făcut din viaţa noastră, noi, bărbaţii, şi ce am făcut din *a lor ?*" Deşi pusă cu o intonaţie şovăitoare, întrebarea însemna un atac împotriva concepţiei retrograde despre condiţia femeii în societate.

Fericirea lui Martin e chinuită, ascunsă, dar e fericire. Solidaritatea acestor două fiinţe slabe iradiază căldură şi adevăr. Sărutul cu care se încheie romanul apare firesc şi nu are nimic dintr-un happy-end. El e o cufundare adîncă, o smulgere violentă de realitate, urmată de o lentă şi fericită trezire.

Dragostea ca unic izvor de fericire al eroilor de tipul lui Martin, fie ei bărbaţi sau femei, va fi o temă cu bogate variaţiuni în literatura scandinavă a începutului de secol.

Nenumăraţi tineri s-au recunoscut în figura lui Martin Birck. S-a spus că romanul reprezintă confesiunea unei întregi generaţii. Puternica impresie pe care o lasă cartea e în mare măsură meritul artei lui Söderberg de a fi concentrat într-un limbaj cristalin, plin de poezie, atmosfera de sfîrşit de secol a Stockholm-ului.

Hjalmar Söderberg n-a păşit în literatură ca un autor cu preocupări grave, de problematică socială sau existenţială. Debutul — *Rătăciri* (Fövillelser), un scurt roman apărut în 1895 — avea o notă de frondă şi frivolitate.

Povestea lui Tomas Weber, tînărul care colindă străzile Stockholm-ului, poartă mănuşi roşii, bea lichior verde, seduce fete, semnează cecuri false şi apoi face o încercare nereuşită de sinucidere, a fost primită foarte diferit de critică şi a stîrnit dezbateri aprinse.

Tinereţea lui Martin Birck a apărut după ce Hjalmar Söderberg publicase cîţiva ani la rînd, în periodice (adunate apoi în volum), aşa-numitele povestioare, „historietter", schiţe concentrate, pătrunse de

ironie blîndă, bijuterii miniaturale ale genului. Istorioarele conțin, de obicei, un subiect doar aparent frivol, iar epilogul lor constă într-un paradox, o reflecție melancolică ori un zîmbet sceptic.

Anii aduc, în continuare, o bogată recoltă de proză scurtă, culegeri de schițe, cozerii, recenzii, nuvele. O parte din ele sînt adunate în volumele *Dejunurile consulului general*, *Străinii* (1903), *Ancora albastră*.

Doktor Glas, lucrare de maturitate de această dată, provoacă o furtună de proteste și, firesc, în apărarea ei se ridică iar personalitățile de frunte ale Suediei. Doctorul Glas e medic. El ucide un preot din motive umanitare. Evenimentele se desfășoară cu grația și claritatea care sînt proprii autorului. Planul crimei se naște de la sine și ocazia apare pe negîndite. Pastorul Gregorius, victima, a cărui simplă apariție provoacă repulsia doctorului, reprezintă încarnarea a tot ceea ce e dezgustător pe lume. Pastorul e căsătorit cu o femeie tînără, frumoasă, de care doctorul e îndrăgostit fără speranță. Ambii soți sînt pacienții doctorului. Soția pastorului are un iubit și simpatia doctorului se îndreaptă spre cei doi tineri. Pastorul vrea să se folosească de dreptul conjugal care îi este mereu refuzat și doctorul se aliază cu tînăra femeie în încercarea de a-l îndepărta pe soțul tiranic. Pentru că el persistă în intențiile sale, se ajunge la deznodămîntul fatal.

Din punct de vedere etic, eșafodajul moral al doctorului este foarte îndoielnic și acest aspect diminuează valoarea romanului. Sentimental însă, cititorul este alături de Glas. Pastorul personifică urîtul și nedreptatea.

Sfîrșitul romanului e în nota tipică a lui Hjalmar Söderberg. Soția pastorului e părăsită de iubitul ei.

Fapta doctorului Glas, fapta vieții sale, nu duce nicăieri. Doctorul va continua aceeași existență, minată de o tulbure melancolie.

În următoarea perioadă, deosebit de fertilă, în ciuda unor puternice drame în viața personală a autorului, îi apar piesa *Gertrud*, romanul *Jocul cel grav* (1912), piesa într-un act *Luceafărul* (1913). Relațiile între bărbat și femeie, dragostea, ca o fuziune completă, ca o contopire totală, ca singura posibilitate de geneză a fericirii, sînt temele dominante în operele sale.

După ce se stabilește în Danemarca, la sfîrșitul primului război mondial, Söderberg publică piesa *Ceasul fatidic*, o previziune sumbră a evenimentelor care vor duce la apariția forțelor reacționare. Acțiunea e plasată într-o țară fictivă, Tauria, ce amintește fără echivoc de Germania nazistă. Deși piesa e interesantă prin dezbaterea de idei, sub raport compozițional e prea lineară.

Hjalmar Söderberg s-a născut la Stockholm, în 1869. Tatăl său era un mic funcționar. Fiul îl descrie ca pe un om timid, retras, lipsit de instinctul promovării sociale, dar un tată ideal, deosebit de afectuos cu copiii săi.

Viitorul scriitor știa foarte bine încotro voia să se îndrepte după absolvirea examenului de bacalaureat, dar nu putea recunoaște deschis. Cele cîteva luni cît a lucrat la un birou al vămii i-au servit mai tîrziu drept material ; tinerii funcționari și mediul lor vor apărea în mai multe din cărțile sale. Atmosfera acestor birouri o regăsim și în *Tinerețea lui Martin Birck*.

Curînd renunță la această slujbă pentru un post de redactor la un ziar din Christiania (vechea denumire a capitalei norvegiene, Oslo). Dar orașul i se

pare sărac, provincial, se plictiseşte fără prieteni şi după cîteva luni se întoarce la Stockholm. În 1899 se căsătoreşte. Căsnicia nu este fericită şi, cu toate că au copii, soţii se despart în 1906. Asupra anilor următori planează umbra divorţului. Drama *Gertrud* are ca motto o frază amară care dezvăluie opinia lui Hjalmar Söderberg despre dragoste: „cred în plăcerea cărnii şi în singurătatea incurabilă a sufletului".

În 1907 se recăsătoreşte cu o daneză şi se stabileşte la Copenhaga. Acolo, acest îndrăgostit al Stockholmului îşi trăieşte într-un fel de exil voluntar ultima parte a vieţii. Publică articole scăpărătoare răspîndite prin reviste, cîteva culegeri de nuvele (*Călătorie spre Roma* — 1929) şi scrieri care abordează critic teme religioase. Se stinge din viaţă în 1941.

Se spune, printr-un paradox, că nazismul i-a prelungit activitatea literară cu zece ani. Glasul lui Söderberg s-a asociat, cu o vigoare renăscută, marilor scriitori umanişti, împotriva forţelor dictaturii. Articolele sale, publicate în ziarele de stînga din Suedia au provocat furia şi ameninţările directe ale lui Goebbels.

Scriitorul, care în tinereţe s-a lăsat cuprins de apatia decadentă a sfîrşitului de veac, s-a aflat, în ultimii ani de viaţă, în rîndul celor mai activi luptători împotriva absolutismului şi brutalităţii.

În contextul unei literaturi bogate, cu multiple direcţii de dezvoltare, cum e cea suedeză de la sfîrşitul veacului trecut şi începutul secolului nostru, Hjalmar Söderberg apare ca un maestru al povestirii, ca o figură de primă mărime a prozei scandinave.

PETRE BANUŞ

STRADA VECHE

I

MARTIN BIRCK ERA UN BĂIEŢEL. Dormea în patul lui şi visa.

Se făcea că era asfinţitul unei zile de toamnă, un asfinţit tihnit, plin de verdeaţă. Martin mergea, ţinîndu-şi mama de mînă, printr-o livadă, întinsă şi ciudată, cu alei întunecoase. De-o parte şi de alta a drumului creşteau flori rare, albastre şi roşii, pe tulpini delicate care se clătinau sub adierea vîntului. Se plimba ţinînd-o pe mama de mînă, privea uimit florile şi nu se gîndea la nimic. Ai voie să culegi numai florile albastre, cele roşii sînt otrăvitoare, îl învăţa mama. Martin îi lăsă mîna şi se opri să-i culeagă o floare, o floare mare, albastră, care se legăna greu pe tija ei. Ce floare minunată! Se uită la ea şi o mirosi. O privi apoi din nou cu ochii mari, mirat: nu era albastră ci roşie. Ca focul de roşie! Ce roşu groaznic, otrăvitor! Aruncă floarea cea rea şi începu s-o calce în picioare ca pe o dihanie primejdioasă. Cînd se întoarse, mama nu mai era acolo. Mamă, ţipă el, unde eşti? Unde eşti, de ce te

ascunzi de mine ? Martin alergă spre alee, cîțiva pași, dar nu văzu nimic. Era gata să izbucnească în plîns. Aleea pustie și tăcută se făcea tot mai întunecoasă. În sfîrșit, auzi o voce lîngă el : Aici sînt, Martin, nu mă vezi ? Martin nu vedea nimic. Sînt aici, de ce nu vii la mine ? Martin înțelese : vocea venise din spatele tufelor de soc, de aceea nu pricepuse de la început... Alergă într-acolo și o căută cu privirea ; fără îndoială că mama se ascunsese acolo. Dar în spatele socului se afla Frans de pe Långa Raden care făcu o strîmbătură oribilă cu buzele lui groase, pline de bube, și scoase limba de un cot. Ce limbă avea ! Se făcea tot mai lungă, de parcă nu se mai termina și era acoperită toată de bășicuțe galbene-verzui.

Frans era o mică haimana și locuia pe Långa Raden, chiar peste drum. Duminica trecută scuipase pe haina maro, cea nouă, a lui Martin și îl făcuse filfizon.

Martin ar fi vrut s-o ia la fugă, dar parcă era țintuit. Simțea cum i se înmoaie picioarele. Livada, florile și copacii dispăruseră și se afla singur cu Frans într-un colț întunecos din curtea casei lîngă lăzile de gunoi. Încercă să țipe, dar parcă-și simțea gîtlejul sugrumat...

II

CÎND SE TREZI, MAMA ședea lîngă pat cu o cămașă albă, curată, în mîini :

— Scoală, somnorosule. Maria a plecat demult la școală. Ai uitat că astăzi trebuie să culegem părul din curte ? Grăbește-te, dacă vrei să mai apuci ceva !

Mama lui Martin avea păr castaniu și ochi albaștri și pe vremea aceea privirea lor era încă veselă și luminoasă.

Așeză cămașa pe pat, îi făcu semn să se grăbească și-l lăsă singur.

Maria, sora mai mare a lui Martin, avea nouă ani, mergea la școală și știa cum se spune pe franțuzește la o mulțime de lucruri.

Martin mai avea ochii somnoroși, era buimac și nu-i venea să se scoale. Perdelele fuseseră date la o parte și lumina soarelui pătrundea nestînjenită în cameră. Ușa de la bucătărie era întredeschisă. Lotta stătea la fereastră și pălăvrăgea cu cineva ; nu putea fi decît portarul Häggbom. Häggbom începu să cînte în grădină cu vocea lui de bețiv :

> De-aș fi bogat ca regele Solomon
> și aș avea grămezi de bani,
> în Turcia m-aș duce
> o sută de fete să-mi cumpăr.

— Ce-ai face, Häggbom, cu atîtea ? întrebă Lotta. Tu nici pe nevastă-ta n-o poți mulțumi.

Martin nu reuși să audă răspunsul lui Häggbom dar Lotta izbucni în rîs.

— N-ai nici un pic de rușine, Häggbom.

Nevasta portarului ieși în curte și se auzi un zgomot de parcă ar fi azvîrlit cineva apa

dintr-un lighean în care se spălaseră vase. Apoi începu să se ciorovăiască cu Häggbom și n-o iertă nici pe Lotta. Dar Lotta rîdea și-i trînti fereastra în nas.

Martin stătea culcat, pe jumătate adormit și privea crăpăturile din tavan, una din ele semăna leit cu madam Häggbom dacă o priveai într-un anumit fel. La biserica Ladugårdslandskyrka bătu ora nouă și cînd orologiul se opri începu să bată ceasul din sufragerie. Martin sări din pat și alergă la fereastră să vadă dacă mai erau pere în pom.

Părul din curte era îndrăgit de copiii și de pisicile casei. Era bătrîn și falnic, multe din ramurile lui se uscaseră și nu mai dădeau rod, dar celelalte înfrunzeau și înfloreau în fiecare primăvară și dădeau fructe în fiecare toamnă.

Băieții lui Häggbom se cocoțaseră în pom și aruncau jos pere, după ce mai întîi își umpluseră bine buzunarele. Ceilalți băieți din ceată se luptau pentru fiecare pară aruncată de sus. În mijlocul grupului se afla voinica doamnă Lundgren. Cu o voce răsunătoare încerca să facă dreptate, dar nimeni nu-i dădea atenție. Micuța Ida Dupont — cu ochii mari și mîinile la spate — stătea deoparte. Nu îndrăznea să se amestece în învălmășeală. Doamna Lundgren nu-i oferi nici o pară, fiindcă era certată cu domnul Dupont, violoncelist în orchestra regală.

Martin nu mai putea sta locului de nerăbdare. Se îmbrăcă la iuțeală și fugi pe scări.

Lotta strigă după el :

— Spală-te și piaptănă-te mai întîi !

Dar Martin ajunsese în curte. Doamna Lundgren îl luă de îndată sub ocrotirea ei.

— Aruncați o pară pentru Martin, John — tu ține șapca, să primească și micuțul o pară.

Para ateriză în șapcă. Dar Martin nu-și găsea briceagul și voia să-și cojească para.

— Dă-mi para, îi tai eu coaja, se oferi doamna Lundgren.

Și apucă para, mușcă din ea cu dinții ei lătăreți, îngălbeniți și rupse o bucată din coajă. Martin făcu ochii mari și se înroși tot. Îi trecuse pofta de pere. Domnul Dupont apăru la fereastră în cămașă. Purta o tichie roșie și trăgea din pipă. Se aplecă peste pervaz și-i rîse doamnei Lundgren în nas.

Doamna Lundgren făcu o mutră acră :

— E un copil răsfățat, rosti ea.

John apucă triumfător ultima pară, băieții strigară ura, țipară, dar John vîrî para în buzunarul pantalonilor. Iată însă că Ville mai găsi una, chiar ultima de data asta. O văzu pe Ida Dupont cum stătea lîngă perete cu lacrimi în ochi și, generos, îi aruncă para în șorț. Din nou se înălțară urale în cinstea părului, în întregime prădat.

Madam Häggbom nu mai putu răbda strigătele și ieși afară :

— Dumnezeule, ce gălăgie, și bărbatu-meu e pe patul de moarte ! Jos cu voi din pom, pușlamalelor !

Häggbom zăcuse bolnav mai demult, dar fantezia portăresei se întorcea adesea la acea perioadă relativ fericită.

Băieţii se dădură jos din pom şi madam Häggbom îl prinse pe John de păr şi pe Ville de o ureche, cu gîndul să-i ducă în casă. Doamna Lundgren se simţea oarecum ofensată — într-un fel ea patronase acţiunea. Pe ea hărmălaia o amuza şi nu pregetă să-i spună portăresei, pe un ton tăios, că avea o purtare nelalocul ei. Madam Häggbom dădu drumul băieţilor ca să-şi poată pune mîinile în şolduri şi se încinse o ceartă de toată frumuseţea. Din toate părţile năvăleau ascultătorii şi ferestrele bucătăriilor dimprejur se deschiseră larg. Pînă ce un glas răzbătu prin hărmălaie :

— Sssst ! Vine domnul director !

Brusc, se făcu tăcere. Directorul Oldthusen avea cel mai mare apartament, era cel mai de vază chiriaş al imobilului. Purta o redingotă lungă, strînsă pe corp şi sub braţ ţinea o geantă mică de piele. Cînd ajunse în capătul scării se opri şi luă o priză de tutun. Ieşi pe poartă cu un aer de om politic preocupat şi distrat.

Martin şi Ida se furişară în stradă ţinîndu-se de mînă. Se aventurară doi paşi în afara porţii apoi se opriră în mijlocul străzii şi clipiră în soare.

De o parte şi de alta se aflau case de lemn cu acoperişuri de ţiglă şi copaci înfrunziţi. Clădirea în care locuia Martin era singura casă

mare, din piatră, de pe stradă. Långa Raden (Şirul lung), pornea din dreptul casei lor. Era o uliţă umbrită, cu un şir de case joase, cenuşii, murdare. Acolo stau numai oamenii foarte săraci, spunea mama lui Martin. Numai pleava, afirma doamna Lundgren. La boiangerie, puţin mai jos, nu se zărea nici o mişcare. Boiangiul stătea la poartă, în papuci şi haină de pînză albă, şi pălăvrăgea cu femeia de la băcănie. Pînă şi la cîrciuma din colţ era linişte. În faţă se oprise o căruţă cu butoaie de bere. Calul avea picioarele dinainte împiedicate şi ronţăia ovăz dintr-un sac atîrnat de căpăstru.

La biserica Ladugårdskyrka bătu ora zece.

Ida îi arătă cu mîna în josul străzii :

— Vine baba cu caprele.

Baba venea cu cele două capre ale ei — pe una o ţinea cu o funie, cealaltă mergea nelegată. Nepoţica directorului avea tuse măgărească şi trebuia să bea lapte de capră.

— Uite-l şi pe moşul cu zdrenţe.

Moşul cu zdrenţe ieşi pe poarta casei, gîrbovit, cu sacul în spinare, cu toiagul său negru, unsuros. Se spunea că apucase în viaţa lui şi zile mai bune.

Doi beţivi ieşiră din cîrciumă, braţ la braţ, şi porniră clătinîndu-se. Un poliţai în pantaloni albi, de pînză, îşi făcea rondul ; din buzunarul de la spate îi ieşea gazeta „Patria noastră". Un cîrd de găini cu cocoşul în frunte, apăru din ograda care dădea în Långa Raden. Poliţaiul se opri, scoase o jumătate de franzelă din buzunarul de la spate şi începu să hrănească orătăniile.

— Ce facem acum ? întrebă Ida.

— Nu știu. Martin părea descumpănit.

— Vrei para mea ?

Ida scoase para din buzunar și o trecu pe sub nasul lui Martin. Era foarte ispititoare.

— S-o împărțim, propuse Martin.

— Da, s-o împărțim.

— Dar n-am cuțit ca s-o tăiem !

— Nu-i nimic. Mușcă tu întîi, pe urmă mușc eu.

Martin mușcă, mușcă și Ida. Martin uită că dorise para cojită.

Cineva îl strigă pe Martin și în clipa următoare bunica ieși din casă și-l prinse de mînă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-ai de gînd ? Ai uitat să te piepteni, să te speli, să-ți iei micul dejun ? Diavolul o să pună stăpînire pe un copil ca ăsta...

Bunica făcea pe supărata dar Martin pufni în rîs. În pragul casei se întîlniră cu Häggbom ; de pe acum începuse să se clatine. Se dădu deoparte făcînd un ocol larg, își scoase șapca foarte politicos în timp ce-și îngăima cîntecelul :

În Turcia m-aș duce
o sută de fete să-mi cumpăr.

În curte se făcuse liniște. Mîța cea grasă, roșcovană, a doamnei Häggbom, zăcea pe lada de gunoi și torcea cu ochii întredeschiși, în timp ce șobolanii se furișau în jurul ei.

III

ÎNTR-O DIMINEAȚĂ URÎTĂ de octombrie Martin căpătă învoire de la maică-sa să coboare la Ida Dupont, să se joace.

Domnul Dupont avea două cămăruțe la primul etaj. La această oră a zilei era plecat la repetiția orchestrei curții regale. Martin și Ida se aflau singuri în casă. Era o zi noroasă, întunecată. În a doua cameră domnea semiîntunericul. La fereastră atîrna o jaluzea lungă din șipci. Dacă ridicai un colțișor al jaluzelei vedeai, printre două cornișe de case cenușii, o parte din cupola mare și neagră a bisericii Ladugårdslandkyrka.

Ida îi arătă lui Martin o cutiuță în care, printr-un geam, puteai privi imagini pictate. Înăuntru se iveau palate albe și parcuri cu șiruri lungi de lampioane chinezești strălucitoare, galbene, roșii și albastre. Apăreau orașe străine cu biserici și poduri, vapoare și nave mari plutind pe un fluviu. Se zăreau săli decorate festiv cu candelabre strălucitoare dar ceea ce părea să fie flăcările lumînărilor erau doar găurele făcute cu ace cu gămălie. Ce grandios și viu părea totul privit în cutiuța magică. Parcă ar fi fost însuflețită. Fără îndoială că era o vrăjitorie la mijloc...

— Am primit-o de la mama, îi explică Ida.

— Dar unde e mama ta ?

— E plecată.

Chipul lui Martin exprimă nedumerire.

— Cum adică plecată ?

— A plecat cu un domn străin. Cîteodată îmi scrie scrisori și tata mi le citește. Altă dată primesc lucruri frumoase — ea mi le trimite.

Martin deveni foarte curios. Ar fi vrut să afle mai mult dar nu știa dacă se cuvine să întrebe.

Ida îl apucă pe Martin de umeri și i se adresă cu aer grav :

— Știi ce facem acum ? Ne dezbrăcăm. Trase un sertar al comodei și începu să scoată veste roșii de catifea, de serj și de rips, cu nenumărate șnururi și rozete, pantofi de mătase, mănuși și ciorapi de mătase și voaluri lungi din tul roz, alb, bleu.

— Și astea le-am primit de la mama... cînd era la balet.

Luă un voal subțire, bleu-pal cu paiete argintii și i-l petrecu lui Martin în jurul capului. După care îi mai dădu o bluză roșie, un cordon poleit cu argint și o fustă albă.

— Ce caraghios arăți, exclamă Ida. Parcă ai fi o fată.

Martin se privi în oglindă și amîndoi pufniră în rîs.

— Vino-ncoace, îl chemă Ida, să-ți desenez mustăți. Martin fu de părere că mustățile nu se potrivesc acum, cînd era fată, dar Ida nu se sinchisi de părerea lui. Înnegri un dop la flacăra unei luminări și desenă pe obrazul lui Martin niște mustăți mari. Apoi nu uită să-și facă și ei sprîncenele. La urmă se priviră din nou în oglindă și izbucniră în rîs.

— Ce frumos e să ai sprîncene negre. Nu găsești că sînt frumoasă ?

— Ba da.

Ida născocea mereu altceva :

— Acum, dacă ai să fii cuminte, facem un banchet.

Se duse la dulap și scoase o sticlă de vin golită pe jumătate și două pahare verzi. Așternu fața de masă pe măsuța de toaletă și turnă în pahare.

Martin făcu ochii mari.

— Nu ți-e frică de tatăl tău ?

— Nu. Tata îmi dă voie să fac ce vreau. E totdeauna bun cu mine. Și tatăl tău e bun ?

— Da, zise Martin.

Ciocniră și băură. Era un vin dulce și bun. Paharele verzi străluceau minunat și aveau reflexe sîngerii.

Afară începu să ningă. Cădeau fulgi mari, grei. Pervazul ferestrei se albise cu totul. Era prima zăpadă din acel an. La biserica neagră băteau clopotele : bang, bing, bang. Martin și Ida se așezară în genunchi pe un scaun ținîndu-se de gît, cu nasurile turtite de geam.

Ida turnă din nou vin și ciocni cu Martin. Apoi luă de pe perete o vioară veche și începu să cînte și să danseze înfășurată în voalul cel alb. Vioara suna foarte ciudat în mîinile Idei. Martin își astupă urechile. Rîdea, cînta și țipa. Deodată îl apucă o mîncărime pe spate și își aduse aminte ce-i spusese maică-sa — că Ida Dupont are purici.

...Martin se afla acum sub pologul patului și privea împrejur. În fundul camerei, în semiobscuritate, atîrna portretul Maicii Domnului în-

tre două luminări pe jumătate arse. Sub icoană era agăţat un crucifix.

Martin, uluit, nu-şi putea lua privirea de la el.

— Ce-i asta ?

Ida deveni foarte serioasă şi răspunse încet, aproape în şoaptă.

— Asta e religia noastră.

Domnul Dupont era catolic.

— Aşteaptă, aşează-te acolo şi stai liniştit, îl îndemnă Ida. O să te învăţ religia noastră.

Ida se înfăşură în voalul de tul roz cu paiete aurii. Se apropie de luminările care încadrau chipul Fecioarei şi le aprinse : două flăcări liniştite, străvezii. Aprinse apoi o pastilă aromată aflată pe o policioară sub crucifix. Fumul se încolăcea în serpentine albastre sub perdelele pologului şi aerul se înmiresmă cu un parfum tare, pătrunzător.

Fecioara, zugrăvită în roşu, albastru şi galben, strălucea ca o regină de teatru. Stelele de pe mantia ei scînteiau în reflexele flăcărilor.

Martin era în extaz.

Ida se lăsă în genunchi în faţa icoanei. Cosiţele ei bogate, cu reflexe roşietice luceau în lumina luminării, ca de aramă. Murmura ceva — Martin nu înţelegea — şi făcea gesturi ciudate cu mîinile.

— Ce înseamnă asta ? De ce faci aşa ?

— Ssst ! Aşa e religia noastră.

Ida îşi continuă ritualul sub polog. Ochii ei mari, negri străluceau puternic. Martin îşi simţea capul neobişnuit de greu.

— Vino aici şi stai lîngă mine, îl chemă Ida. Nu-i aşa că e frumos ?

Martin se aşeză pe marginea patului şi încercă să imite mişcările Idei. Capul îi cădea de oboseală. Îl simţea atît de greu, atît de greu.

...Afară ningea neîntrerupt şi clopotele bisericilor răsunau : bing, bang, bing, bang.

Cînd domnul Dupont ajunse acasă, găsi copiii adormiţi pe pat. Luminarea arsese toată.

IV

TOAMNA SOSI PESTE ACEST PĂMÎNT. În oraşul în care locuia Martin casele erau cenuşii sau negre, de ploaie şi fum, iar zilele se făceau tot mai scurte.

După-amiezele, după ce se lăsa întunericul, tatăl lui Martin Birck stătea în faţa căminului şi privea focul. Nu mai era tînăr. Întotdeauna proaspăt bărbierit, avea trăsături pronunţate, ca ale unui actor sau ale unui preot şi un fel straniu de a zîmbi, interiorizat, fără să spună nimic, ceea ce insufla respect şi un sentiment de nesiguranţă. Surîsul său, atunci cînd zîmbea astfel, nu ascundea însă vreo ripostă la năzdrăvăniile sau slăbiciunile omeneşti, căci în firea lui nu exista nimic caustic. Surîdea amintindu-şi de o anecdotă citită dimineaţa în ziar sau de cei doi cîini care lătraseră la leii de lîngă statuia lui Carol al XIII-lea, pe cînd se întorcea la prînz, prin piaţă, de la serviciu. Căci tatăl lui Martin Birck lucra ca funcţionar. Deşi

leafa lui nu era mare, și nici nu avea altă avere, reușea să se descurce, în așa fel încît putea duce împreună cu familia o existență lipsită oarecum de griji. Gusta plăcerile simple și nevinovate și vanitatea nu-l împingea să-i frecventeze pe cei ce-l întreceau în avere sau rang. Era fiul unui meseriaș și cînd i se întîmpla să se gîndească la soarta sa nu și-o compara cu a superiorilor sau a colegilor mai înstăriți. În schimb își amintea de casa nevoiașă din care plecase. Atunci i se părea că e fericit și nu dorea decît ca această fericire să nu-i fie niciodată umbrită. Ținea la soție și la copii și nu prețuia nimic mai mult pe lume decît căminul său. După ce se termina slujba își folosea cu plăcere mîinile meșterind cîte ceva. Dregea mobilele stricate, se pricepea un pic să repare pendula cea veche din bucătătrie, cu flori pictate pe cadran și lanțuri cu greutăți de bronz. Făcea copiilor săi jucării nostime, ingenioase, și mici podoabe drăguțe soției pentru ziua ei de naștere. Printre altele îi construise un mic templu din carton alb. Era decorat cu frize înguste, aurite, și în spatele unui semicerc de coloane svelte se afla o oglindă care părea să dubleze numărul stîlpilor. Mărginită de o balustradă din hîrtie marmorată, o scară de carton învelit cu plăcuțe de marmoră, urca în spirală spre crestele castelului. Pe treapta de jos a scării se găsea un sertăraș care putea fi tras afară. În acest sertăraș mama lui Martin găsea în fiecare an, de ziua ei, o bancnotă împăturită sau o mică podoabă.

Tatălui lui Martin îi plăceau de asemenea muzica și cîntecul. Cînta cu plăcere „Gluntar"[1] cu un fost coleg de studenție, unchiul Abraham, care venea uneori în vizită. Știa să improvizeze la pian și cînta după ureche cîteva pasaje dintre operele lui preferate.

Rareori citea altceva decît gazeta sa. Adesea, cînd cobora amurgul, mama lui Martin se așeza la pian și cînta acompaniindu-se cu vocea. Glasul ei suna mai frumos decît al oricui. Cunoștea cîntece demult uitate. Într-unul din ele era vorba de un soldat care a ascuns plosca din care dăduse unui prinț muribund să bea pe cîmpul de luptă. „Și prințul din ploscă bău". Acesta era refrenul. Un alt cîntec spunea povestea unei păstorițe care păzea turma într-o vale îngustă printre munți înalți. Deodată se auzi vuietul unei avalanșe și păstorița fugi spre turmă : „Fugiți, fugiți, oițele mele !" În timp ce glasul mamei răsuna în odaie, mîinile ei alunecau pe clapele îngălbenite ale pianului. Vibrația corzilor avea un timbru fragil ca sticla, iar pedala le amplifica suspinul și vaietul. Între bași era o coardă plesnită care zumzăia uneori. Ce pustiu devenea totul cînd mama înceta să cînte.

[1] Gluntar (Studenții eterni), cunoscută culegere de cîntece de studenție, scrisă și pusă pe muzică de Gunnar Wennerberg (1817—1901), poet, compozitor, om politic, academician, ministru al educației, guvernator etc. Descrie viața studenților de la Uppsala în versuri pline de vervă. (Notele aparțin traducătorului.)

Martin n-avea astîmpăr. I se părea că încăperea se făcea mai mare și mai goală cînd se lăsa amurgul.

La urmă se întorcea către bunica care ședea lîngă fereastră și citea „Dagbladet“ :

— Bunicuțo dragă, spune-mi o poveste, se ruga Martin.

Dar bunicuța nu știa nici o poveste nouă, iar pe cele vechi Martin le auzise de atîtea ori. Bunicuța continuă să citească cu ochelarii așezați pe vîrful nasului.

— Doamne sfinte, exclamă ea deodată și privi peste ziar, ați văzut că a murit domnișoara Oldthusen ?

— Ei, nu spune ! se miră tatăl lui Martin. Nu cumva e o soră a directorului ?

— Nu, dumnezeule, era mătușa lui. O chema Pella, Pella Oldthusen. Mi-o amintesc foarte bine, am întîlnit-o la Vaxholm cu mulți ani în urmă. Era o bătrînică surprinzător de ageră și de amuzantă dar suferea de cleptomanie. Cunoscuții ei aveau o vorbă : „Draga mea, să nu rămînă nimic neîncuiat în seara asta — ne vizitează Pella Oldthusen.“ Avea o fată pe care o înfiase. Cînd îi veni fetei vremea să primească trusoul pentru prima comuniune, domnișoara Oldthusen a șterpelit de la bătrîna ei servitoare lenjeria care atîrna în același dulap cu propriile ei haine și a dat-o la tranformat ca să facă din ea o rochie pentru fată. Nimic nu-i mai adevărat, chiar eu am auzit întîmplarea de la o doamnă care o cunoștea foarte bine, pe ea și toate neamurile ei. După cîtva timp servitoarea, care slujise la ea mulți ani și îi aflase

ciudățeniile, îi spuse : „Domnișoară, hoții ne-au prădat garderoba ! Și, urîtă treabă : mi-au furat toată lenjeria de corp, dar de-a dumneavoastră nu s-au atins, deși erau la un loc.“ — „Dacă-ți poți închipui asemenea canalii“, exclamase Pella. „E îngrozitor de neplăcut dar n-am ce-ți face“. Totuși, după o bucată de vreme, îi dădu bani servitoarei pentru lenjerie nouă, căci avea ceva avere și nu era zgîrcită din fire ; dar fata s-a dus la sfînta comuniune în lenjerie șterpelită.

Martin și Maria ascultau cu gura căscată. În sfîrșit, bunica le mai povestise un basm. Și basme ca acestea știa cu duiumul. Tatăl își aprinse o țigară de foi și își mută scaunul mai aproape de foc. Făcu semn lui Martin și Mariei.

— Hai copii, să ne jucăm.

Focul era aproape stins. Tatăl rupse două — trei cutii goale de chibrituri și din bucățele clădi o casă lîngă cămin. Așeză o mulțime de bețe de chibrit în chip de stîlpi și de grinzi iar la urmă făcu un cornet dintr-o bucată de carton — era un turn. În vîrful cornetului tăie o gaură pentru coș. Ieșise un castel măreț cu colonade, vîrfuri ascuțite și turnuri, ca vechiul castel al Stockholm-ului din „Svecia“ lui Dahlberg. Cînd fu gata, tatăl îi dădu foc la toate colțurile. Palatul ardea pocnind, săreau scîntei și limbi de foc.

— Ia te uită cum arde ! — S-a aprins colțul din spate. — Acum arde arcada de la răsărit, se prăbușește tot ! — Și turnul arde — se răstoarnă turnul ! —

— S-a isprăvit. N-a mai rămas nimic.

— Fă altul, tată, îl ruga Martin, fă altul! O dată măcar!

— Nu, nu-l mai facem încă o dată. Nu mai are haz a doua oară.

Martin îl ruga, îl implora. Dar tatăl se duse la pian și își mîngîie soția pe cap.

Martin rămase în fața focului. Obrajii îi ardeau dar nu se putea desprinde de acolo. Sclipea atît de frumos în adîncul căminului, strălucea, scînteia, ardea. Bunica mai închise portița de tiraj și apropie canaturile ușiței duble. Martin se mută la fereastră.

Soarele trecuse demult de orizont. Se luminase pentru o clipă dar mase întunecate de nori alunecau în șiruri întrerupte pe cerul albastru și străveziu ca sticla. Långa Raden era cufundată în beznă. Arțarii și cireșii grădinilor era desfrunziți, iar ici și colo începuseră să strălucească prin rămuriș luminile din fereastră. Jos, în stradă, lampagiul aprindea felinarele; era bătrîn, încovoiat și purta o tichie de piele trasă pe frunte. Acum se afla lîngă felinarul de peste drum de fereastră: cînd îl aprinse se lumină toată camera. Perdeaua albă, brodată își desena modelele complicate pe tavan și pe pereți iar calele și cercelușii aruncau umbre fantastice.

Se întuneca tot mai mult.

De acolo, de sus, se putea vedea departe — dincolo de cartierele joase, vechi, cu case de lemn și grădini. Se vedea parcul Humlegården și cupola rotondei printre bătrînii tei dezgoliți. Departe de tot, spre apus, se profila un contur cenușiu; era Observatorul, așezat pe colină.

Albastrul adînc și gol al cerului de octombrie devenea tot mai intens și mai pustiu. Spre apus bătea în roșu, un roșu ce părea murdar din pricina ceței și funinginii.

Martin desena cu degetul figuri pe geamul care începuse să se aburească.

— Mai e mult pînă la Crăciun, bunico?

— O, mai este, băiete...

Martin rămase vreme îndelungată cu nasul turtit de geam, privind cerul, un cer melancolic, de asfințit, roșietic printre norii cenușii.

V

CÎND LAMPA ERA APRINSĂ și cei ai casei se strîngeau în jurul mesei rotunde, fiecare cu lucrul, cu cartea sau cu ziarul său, Martin se ducea într-un colț al odăii și se așeza acolo. Îl apuca dintr-o dată tristețea fără să știe de ce. Rămînea în colțul acela în întuneric și privea cercul de lumină galbenă in care ceilalți ședeau laolaltă, lucrau și sporovăiau iar el se simțea dat la o parte, părăsit și uitat.

Degeaba aducea Maria un număr vechi din revista „När och Fjärran“[1] ca să-i arate pe Garibaldi, războiul din Polonia și pe împăratul Napoleon cu mustăți ascuțite; le văzuse pe toate, de multe ori. Degeaba îi dădea hîrtie și-l învăța să facă solnițe, ciori și bărci împerecheate, căci Martin aștepta, fără să-și dea seama, un motiv pentru a izbucni în plîns. De

[1] „Aproape și Departe“.

aceea stătea ursuz și tăcut și asculta ploaia care bătea în geam. Începuse să plouă iar și rafalele de vînt zgîlțîiau fereastra.

— Da — îl auzi deodată pe tatăl său spunîndu-i mamei — poate ai dreptate. Ar trebui să vindem pianul și să cumpărăm în locul lui o pianină, în rate. Ăsta nu rămîne acordat nici două săptămîni, iar o pianină e o mobilă mai frumoasă.

Martin tresări cînd auzi cuvintele : să vindem pianul. Nu știa precis ce era o pianină dar nu credea că putea fi un pian adevărat ; își imagina mai degrabă un obiect cu o manivelă. Și nu putea crede că vreun alt instrument putea să sune mai frumos decît pianul lor. Cunoștea pe de rost fiecare asperitate, fiecare zgîrietură din furnirul roșu, de mahon, doar el le făcuse pe cele mai multe. Recunoștea aproape fiecare clapă după nuanța ei. Să vîndă pianul ! Pentru urechile lui era ceva de necrezut. Era aproape ca și cum i-ar fi auzit pe părinți discutînd pe un ton liniștit să vîndă bunica și să cumpere în locul ei o mătușă. Începu să plîngă în neștire.

— Mamă, strigă Maria, Martin plînge !

— De ce plîngi, Martin ? îl întrebă mama.

Martin hohotea fără să scoată un cuvînt.

— E obosit și somnoros, explică mama. Cel mai bine ar fi să se ducă la culcare.

În timp ce Martin trecea pe la fiecare plîngînd în hohote, ca să spună noapte bună, Lotta intră în salon cu tava de ceai. Avea o expresie extrem de solemnă cînd rosti :

— Pot să vă anunț că a murit Häggbom.

În cameră se lăsă tăcere deplină. Martin se opri din plîns. Bunica își împreună mîinile.

— Cum așa, chiar s-a prăpădit, ce repede s-a stins... Dumnezeule, chiar s-a dus ? De, rachiul acela... Mai bine pentru el că a murit dar pentru nevastă-sa va fi cam greu ; oricum, era portar, își hrănea soția și copiii.

— A murit la ora șapte fix, preciză Lotta. Dar cum nimeni nu-i dădu nici un răspuns, se duse în bucătărie.

— Poate ar fi bine să facem o listă și să trimitem prin vecini, să organizăm o mică chetă, propuse mama.

Martin fu expediat la culcare. Mama ședea pe marginea patului și îi citea rugăciuni. La „Tu, Doamne, care iubești copiii“ scăpă cartea din mîini de oboseală. Altădată obișnuia și el să citească „Tatăl nostru“ și „Doamne binecuvîntează-ne pre noi“.

Martin rămase treaz multă vreme și ascultă ploaia care clipocea pe pervazul ferestrei. Nu-i era deloc somn. Mințise, numai ca să scape de lungile rugăciuni pe care nu le înțelegea. Unui copil mic îi e imposibil să asocieze vreun înțeles unor formule ca : „Sfințească-se numele Tău“ sau „Vie împărăția Ta“. Se gîndea la Häggbom și se întreba dacă va putea ajunge în cer. Doar mirosea totdeauna a rachiu. Lui Martin îi era frică de întuneric. Cînd Lotta intră în cameră cu o lumînare aprinsă, ca să aranjeze ceva, Martin o rugă să lase lumînarea acolo.

— Tu trebuie să dormi, îl apostrofă Lotta, altfel vine Häggbom și te mușcă.

Și ieși luînd lumînarea cu ea. Martin începu iar să plîngă. Vîntul șuiera prin crăpăturile ferestrelor, uneori izbea zgomotos cîte o poartă. Afară lătra un cîine.

Înainte ca mama să lase în jos ruloul lui Martin i se păru că vede o lumină roșie pe cer. Poate izbucnise un foc undeva, în partea de sud a orașului...

Din stradă se auzea hărmălaie. Bețivi care ieșeau din cîrciumă, lovituri și țipete... Pași grei pe caldarîm, cineva care alerga, altcineva care fugea pe urmele primului — și strigăte: „polițaiul, polițaiul!“ Martin își trase cuvertura peste cap și adormi plîngînd.

VI

IARNA CEA ALBĂ SOSI cu sunete de clopoței, cu zăpadă și flori de gheață pe geamuri. Sînt flori de vară moarte care reînvie în fiece an, îi spuse mama. Pădurile de brazi de la țară, ieșiră din întuneric și singurătate, pe străzile și în piețele orașului, iar cînd clopotele Crăciunului anunțară sărbătoarea, în casa lui Martin apăru un brad timid, verde-întunecat, care răspîndi pînă seara mireasmă de pădure. Strălucea plin de lumînări, lumînări albe și colorate, încărcat de mere roșii de iarnă și bomboane cu răvașe atît de stupide, încît pînă și Martin și Maria înțelegeau cît de stupide erau. Toată splendoarea zilelor de Crăciun trecu de

parcă ar fi întors paginile unei cărți cu poze, iar cînd steaua de Anul Nou ardea pe tavanul alb și se spuneau urările de cuviință, Martin se gîndea înfiorat la șirul de zile cenușii de iarnă care urmau să vină și căruia nu-i vedea capătul. Vara era nesfîrșit de departe, și încă mai departe următorul Crăciun. În zorii zilei de Anul Nou îl treziră, cînd afară mai era întuneric, ca să meargă la biserică, la slujba de dimineață. Buimac, se tîra în zăpadă alături de părinți. Cînd dădură colțul, biserica Ladugårdskyrka apăru ca un felinar uriaș care-și răspîndea lumina peste piața albă, spre care veneau oameni din toate direcțiile, luptîndu-se cu zăpada. În biserică răsunau corul și orga și străluceau o sumedenie de lumînări. Martin se simțea fericit și bun și se gîndea că ăsta era chipul cel mai potrivit de a începe noul an, dar cînd preotul își începu predica adormi imediat. Cînd se trezi, zorii palizi ai dimineții se zăreau prin geamurile cupolei și mama îl zgîlțîia ușor și-i spuse:

— Hai acasă. O să bem cafeaua cu lapte.

Plecară acasă cu inima plină de hotărîri frumoase, căci Martin pricepuse că despre așa ceva predicase preotul. Dimineața, Martin și Maria fură trimiși în vizită de Anul Nou la unchiul Janne, la mătușa Lovisa și la alte rubedenii, unde fură îmbiați cu prăjituri și vin și bomboane din pomul de Crăciun. Unchiul Abraham nu avea brad căci era văduv, fără copii, și locuia doar cu o menajeră bătrînă. Unchiul Abraham era doctor și îi îngrijise de multe ori pe Martin și Maria cînd

avuseseră pojar, scarlatină și dureri de piept. Avea o barbă neagră și un nas lung, încovoiat, pentru că era evreu. Avea un papagal care știa să înjure franțuzește și o pisică neagră. Pisica se numea Kolmodin. Era cea mai deșteaptă pisică din lume. Cînd se afla în fața ușii din vestibul, și voia să intre, nu miorlăia ca celelalte pisici ci se ridica pe picioarele din spate, își înfingea ghearele în șnurul clopoțelului și trăgea de el cu putere.

Cînd Martin și Maria ajunseră în ziua de Anul Nou la unchiul Abraham, ca să-i ureze „la mulți ani", îl găsiră jucînd șah de unul singur, cu o sticlă de vin pe masă.

Camera în care intrară era mare, întunecoasă și plină de cărți. Afară zăpada cădea cu fulgi mari. Unchiul Abraham le umplu buzunarele cu zaharicale și-l puse pe papagal să înjure pe franțuzește. Era foarte prietenos dar nu vorbea prea mult. În fața focului din cămin era întins Kolmodin, și-și privea sumbru stăpînul.

Martin și Maria ședeau tăcuți, se uitau unul la celălalt și se simțeau stînjeniți. Îi auziseră nu o dată pe părinți spunînd că unchiul Abraham nu era un om norocos, că nu fusese niciodată cu adevărat vesel.

VII

AȘADAR, NOUL AN ÎNCEPUSE. Calendarul pe care Martin i-l dăduse tatălui în dar de Crăciun avea scoarțe roșii iar cel vechi scoarțe

albastre. Și Martin descoperi cu surprindere și dezamăgire că asta era singura deosebire pe care putea s-o constate între noul și vechiul an, că zilele treceau așa cum trecuseră mai înainte, cu bătăi de ceas, zăpadă și cer înnourat, că era sătul de vechile jocuri și de vechile basme și tînjea de dorul de a se face om mare. Dorea dar se și temea de asta. Căci mama i-l arătase nu o dată pe lampagiul care apucase zile mai bune și-i spusese că dacă nu vrea să-și mănînce terciul sau supa, și dacă nu va fi băiat drăguț și cuminte, cînd o să fie mare va ajunge întocmai ca lampagiul. Cînd mama îi vorbea astfel, lui Martin i se strîngea inima și se vedea furișîndu-se pe înserate, pe poartă, cu o desagă în spate scormonind în lada cu gunoi, cu un băț negru. În timp ce tata, mama, surorile și bunica stăteau împreună în jurul lămpii, ca mai înainte. Căci nici nu-i trecuse vreodată prin minte că familia lui ar putea să se împrăștie sau să se destrame.

Cădea zăpadă, multă zăpadă. Nămeții creșteau și se lăsă un frig de crăpau pietrele. Martin trebuia să stea acasă cu abecedarul și tabla înmulțirii, cu cutia de culori, cu paiațele și cu toate celelalte minunății ofilite pe care Crăciunul le lăsase în urma lui. Între marionete exista una poreclită „Turcul Roșu", la care ținea mai mult decît la celălalte pentru că unchiul Abraham, cînd i-o dăruise, îi spusese că e cea mai nostimă marionetă din lume. — Vezi tu, îi spuse într-o seară, de fapt nu-i nimic caraghios sau extraordinar că o marionetă ţo-

păie cînd tragi de fire. Dar „Turcul Roșu" nu-i o păpușă obișnuită, el simte și gîndește ca noi. Și dacă tragi de fire și începe să țopăie, atunci el își spune : Eu sînt o făptură cu voință, mă zbânțui așa cum îmi place, după pofta inimii mele. Ehei, nimic nu-i mai plăcut decît să țopăi ! Iar dacă nu mai tragi de fire atunci lui i se pare că a ostenit și-și spune : Nu mai am poftă să țopăi, ce poate fi mai frumos decît să stai atîrnat, neclintit, într-un cîrlig pe perete. Da, eu sînt cea mai amuzantă marionetă din lume !

Martin nu înțelese prea mult din toate astea, dar pricepu că „Turcul Roșu" era nostim și-l prețui mai mult ca înainte.

Așa treceau zilele iar după Bobotează începură mici petreceri în familie la care despuiară brazii de Crăciun. Se distrau cu jocuri de umbre și teatru de păpuși, cu lanterna magică și imagini multicolore pe un fantomatic cearșaf alb. În drum spre casă tatăl le arăta cerul și spunea : Acolo e Calea Lactee, iar acolo e Ursa Mare.

VIII

DAR INTR-O DIMINEAȚĂ, cînd Martin se sculă, văzu un cer mai luminos, un albastru mai deschis, cum nu mai văzuse de mult, și de pe acoperiș și din ramurile goale ale părului picurau stropi. Și în timp ce ședea pe marginea patului, și privea azurul cerului, Maria intră cu un buchet care părea înflorit

în sute de culori, dar petele de culoare nu erau flori, ci rămurele și pene colorate. Îl lovi cu mănunchiul și dansă și cîntă, fericită că era Lăsata Secului și primiseră liber de la școală, uraa ! Iar la gustare vor avea franzeluțe cu lapte și marțipan !

Scoaseră penele din mănunchi și se împopoțonară cu ele și se jucară de-a indienii și albii, dar ei voiau să fie indieni amîndoi.

Mama luă buchetul și îl puse la fereastră într-un vas cu apă, în plin soare. Fereastra dădea spre răsărit unde bătea soarele de dimineață. Și ce să vezi, nu trecură multe zile și ieșiră niște boboci maronii-verzui, ici și colo pe ramuri, se umflară și crescură și într-o zi se sparseră și se prefăcură în frunzulițe palide, încrețite, tot mănunchiul înverzise — era primăvară.

Într-o după-amiază o rază de soare intră în sufrageria care dădea spre apus.

— Priviți copii : soarele. E prima noastră rază de soare de după-amiază din anul ăsta.

Raza de soare căzu pe prismele de sticlă șlefuite ale candelabrului, se frînse și împrăștie pete de culoarea curcubeului în toată camera, pe mobile și pe tapete. Tatăl lui Martin tocmai trecea prin sufragerie ; atinse ușor cu mîna bucățelele triunghiulare de sticlă. Se iscă un vîrtej, un dans de pete multicolore în jurul pereților, un dans de fluturi în zbor. Martin și Maria porniră la vînătoare după ele. Alergară așa pînă se încinseră, și se îmbujorară, și loveau peretele cu palma. Cînd vedeau o pată de soare desenîndu-se pe mînă, în loc

să apară pe tapet, țipau de încîntare: „Am prins-o!

Dar în clipa următoare pata aluneca, apoi raza de soare pălea treptat, fluturii oboseau să zboare și să strălucească și dispăreau — pe ultimul îl văzu Martin cum se stinse pe mîna lui.

Dar nu, încă nu era primăvară.

Iar căzu zăpada, zăpadă apoasă care se topi imediat și se murdări, și din nou băteau clopotele în cupola cea neagră, sub un cer plumburiu, și era Vinerea Mare. Martin și Maria se aflau în biserică dar nu puteau sta lîngă părinții lor pentru că aceștia se găseau departe, în cor, între o mulțime de persoane serioase, îmbrăcate în negru. Ei erau deasemeni îmbrăcați în negru. Tatăl lor cu frac și fular alb. Totul era negru. Roșul din amvon și din altar dispăruse, locul lui îl luase negrul, preoții purtau sutane negre, o cruce neagră se înălța amenințător între norii plumburii ai tabloului din altar, departe, în întunecimea stranei, și un cer, jos, cenușiu, privea înăuntru prin ferestrele boltite ale cupolei. Martin nu putea să adoarmă ca de obicei, totul era atît de sinistru, imnul era jalnic, tînguitor, preotul arăta sumbru, răutăcios, și vorbea despre sînge. Afară, în cimitir lătra un cîine.

Martin era ca vrăjit de tot ce se întîmpla în jurul său, fără să-și dea seama.

Dar primăvara, adevărata primăvară... Sosi abia cînd familia regală ieși spre parcul Djurgården în caretă aurită împodobită cu panașe. Cum strălucea totul în acea zi, cum strălucea cerul albastru și soarele și primăvara în jurul coșurilor de pe case, peste acoperișuri, în jurul cocoșului de pe turnul bisericii! Pe strada lui Martin arțarii erau în floare și deasupra gardurilor aplecate într-o rînă pluteau norișori de flori albe — flori de cireș și de păducel. În piață și pe Storgatan — îmbulzeală mare. Tot orașul ieșise la plimbare în haine de culori deschise, pestrițe și în fața cazărmii regale se afla garda îndrăgită și venerată de Martin în uniforme azurii, la post, dînd onorul cu săbiile trase. Familia regală trecea, purtată de caleașcă, într-un nor de pene și de aur. Lumea înălța urale, Martin strigă și el, și apoi se duseră la Djurgården să bea limonadă la *Bellmansro* [1]. În jurul lor gemeau viorile și flașnetele iar Martin se simțea cum nu se poate mai fericit. În drum spre casă se opriră o clipă să privească reprezentația de marionete. Peste cîmpie se lăsa înserarea, dar oamenii se adunau încă în jurul teatrului de păpuși unde Kasper [2] tocmai își ucidea nevasta. Martin se strîngea lîngă maică-sa. Vedea alături de el, în semiîntuneric, guri căscate, pînă la urechi de rîs. Nu înțelegea nimic și zgomotul bîtei de lemn lovită de capul păpușii îl înspăimînta — lumea rîdea oare pentru că omul ăla rău își bătea ne-

[1] ***Popasul lui Bellman***, restaurant foarte popular. A fost distrus de un incendiu.

[2] Erou al teatrului de marionete, echivalentul lui Țăndărică.

vasta ? Apăru mai tîrziu creditorul, dar Kasper îl omorî şi pe el, apoi îi trată pe poliţai şi pe diavol la fel de bine pînă cînd Moartea îl păcăli chiar şi pe el şi îl vîrî în cazan şi cu asta reprezentaţia se termină. Lui Martin nu-i venea nici să rîdă nici să plîngă, privea năuc şi îngrozit această lume nouă, atît de diferită de a lui. La întoarcere i se făcu frig : era obosit. Soarele apusese şi se întuneca tot mai tare ; regele se întorsese de mult la palat, oameni beţi se îmbrînceau şi vociferau. Dediţeii culeşi de Martin la marginea pădurii se ofiliseră şi îi aruncă, pe jos, în praf, ca să fie călcaţi în picioare.

În sfîrşit, ajunseră acasă. Se făcuse noapte şi Martin adormi şi visă că tata o lovea pe mama cu o bîtă mare.

IX

CER DE VARĂ ŞI SOARE DE VARĂ, o casă albă între pomi înverziţi...

În casa albă închiriaseră părinţii lui Martin cîteva camere joase cu mobile albe, svelte şi cu cele mai sinilii rulouri din lume, la ferestrele mici, dreptunghiulare. Drumul Coroanei trecea chiar pe lîngă aceste ferestre. Pe aici se perindau fără încetare căruţaşi şi călători din insulele Mälar [1], veneau şi plecau, şi se

[1] Mälaröarna — Insulele Mälar ; alcătuiesc arhipelagul pe care e aşezat Stockholm-ul şi împrejurimile sale.

opreau să plătească taxa de podărit. Căci casa cea albă aparţinea podarului şi era construită lîngă piciorul podului de la Nockeby. Podarul se aşeza în fiecare seară pe veranda casei, acoperită cu tulpini de hamei, îşi sorbea grogul, întindea călătorilor puşculiţa, pălăvrăgea cu ei şi înşira minciuni. Fusese căpitan de vas şi călătorise în multe ţări străine dar acum era un bătrînel cu părul alb, arendase podul de mulţi ani şi ajunsese om cu stare. În seara primei zile, cînd lăzile, cuferele şi coşurile cu îmbrăcăminte stăteau vraişte, în camerele care aveau un aer cam străin, dar unde fiecare dulap şi scaun şi fiecare floare din tapet parcă spuneau : las c-o să ne cunoaştem noi curînd — şi în timp ce cina, cu brînză şi unt şi cîţiva peştişori prăjiţi, era aşternută lîngă fereastră, Martin şedea tăcut pe marginea unei lăzi şi privea peisajul nou şi necunoscut : şoseaua cenuşie cu stîlpi de telegraf în care şuiera vîntul şi siluetele întunecate ale cailor, căruţelor şi ţăranilor profilate pe cerul verde-albăstrui, spre apus. Chiar peste drum, puţin într-o parte, se înălţa un deluşor cu un pîlc de stejari, ale căror coroane se profilau puternice şi masive, în amurgul serii de vară, iar între aceşti stejari se afla unul, desfrunzit şi negru, care nu putea să dea frunze, ca ceilalţi. În crengile lui îşi făcuseră cuib ciorile.

Martin nu-şi putea lua ochii de la copacul cel negru în crengile căruia se cuibăriseră ciorile. I se părea că acest arbore îi e cunoscut, că îl mai văzuse, că ascultase un basm despre el. În noaptea aceea îl visă.

Cer de vară, zile de vară. Pajiști verzi, pomi înverziți...

Pajiștile era pline de flori iar Martin și Maria le culegeau și le legau în buchete pentru mama lor. Maria îl prevenise pe Martin : Păzește-te de șerpi ! Dacă ai călcat pe un șarpe, crede că ai făcut-o dinadins și te mușcă. De asta Martin călca cît se poate de atent în iarba înaltă. Ea îl învăță și că era mare păcat să culegi florile de fragi, pentru că ele dau fructe. Și se înțeleseră ca acel care vede primul o floare de fragă să strige : „a mea va fi" — și cel care strigă primul „a mea va fi" va culege fraga atunci cînd se va coace. Dar cînd ajunseră la dealul cu stejari, unde pajiștea era albă de flori de fragi, Maria le văzu prima și strigă imediat : ale mele vor fi toate ! Văzu însă că Martin nu arăta tocmai fericit și propuse să împartă comoara. Așa că traseră o linie imaginară de la un copac la altul și în acest fel împărțiră dealul în două. La dreapta liniei era locul cu fragi al Mariei, la stînga al lui Martin. Pe urmă se așezară la umbra unui stejar și aranjară florile în buchet, așa cum crezuseră că se potrivesc mai bine. Maria îl învăță pe Martin să pună frunze în formă de inimă printre margarete și gălbenele, și să lege buchetele cu fire lungi de iarbă. Dar Martin se plictisi repede de flori — uitase că le strînsese pentru a le dărui mamei. Le lăsă în iarbă și se culcă pe spate între ele. Privi norii care treceau pe cerul albastru, sus, deasupra lui. Semănau cu niște cîini albi, da, cățeluși albi,

ciufuliți. Poate erau chiar cățeluși. Cînd oamenii mor, ajung în cer, dar cîinii care n-au un suflet adevărat, cum să ajungă atît de sus ? Ei doar aleargă pe afară și se joacă între ei. Iar cînd stăpînul iese uneori la ei, cățelușii sar pe stăpînii lor, îi ling și sînt atît de fericiți... Nori albi, nori de vară...

Cel mai captivant era însă podul cel lung, lacul și vapoarele, care șuierau de la distanță mare pentru ca podul să se deschidă și să le facă loc. Martin învăță repede să le recunoască pe toate : *Fyris*, *Garibaldi*, *Brage*, care nu cunoștea graba, frumosul *Tynnelsö* cel albastru, cafeniul *Enköping*, poreclit „prăjitorul de cafea", fiindcă pîrîia ca atunci cînd se prăjește cafeaua. Fiecare navă avea pentru Martin fizionomia ei distinctă, așa că le putea deosebi una de alta de la mare distanță. Ele îi ajutau să știe cît e ceasul. Cînd *Tynnelsö* ajungea în dreptul podului, era timpul să plece acasă la micul dejun, iar cînd *Runan* șuiera din gîtlejul răgușit însemna că *Brage* nu era prea departe și cu *Brage* venea tatăl lui din oraș. Mai erau remorcherele care trăgeau șirurile lungi de șlepuri. Șlepurile astea aveau obiceiul să se înțepenească între brațele podului și nu era nimic mai distractiv decît să-i auzi pe flăcăii de pe șlepuri înjurînd. În zilele în care apa venea verde, involburată, și valurile stropeau pînă sus, peste pod, nici un vapor nu se putea întrece cu bărcile celor din Roslagen pentru primul loc în inima lui Martin. În fiecare luntraș vedea un erou care înfrunta valurile și

furtuna pentru a atinge o țintă tainică și necunoscută. Niciodată nu și-ar fi închipuit că navigau pînă la Stockholm doar pentru a-și vinde lemnele de foc, fînul sau oalele de lut. Totuși nu priveliștea asta îi era cea mai dragă, căci, împotriva voinței lui, ea îi stîrnea o bănuială mohorîtă despre cine știe ce gînd ascuns și nevrednic al navigatorilor. În adîncul inimii îndrăgea mai mult bărcile care se întorceau goale din oraș. Ele erau cele care jucau atît de vitejește pe valuri, ele se duceau spre ținuturi unde Martin nu fusese niciodată, dincolo de Tyska Botten și Blackeberg — acolo se afla hotarul lumii cunoscute. Acolo asfințea soarele în fiecare seară, peste țara făgăduinței, purpurie și scînteietoare. Martin nu se îndoia că acolo apunea soarele, chiar în spatele promontoriului, acolo și nu în altă parte. Părea limpede ca bunăziua. Nu-și imagina că cei care locuiau acolo ar vedea soarele de aproape sau s-ar teme să nu-i lovească în creștet. Dacă un alt băiat ar fi venit să-i spună așa ceva Martin s-ar fi gîndit că e un mare prostănac. Căci copiii sînt ca și adulții : își fac adesea cele mai ciudate închipuiri despre lume ; dacă însă altcineva vine și trage concluziile care rezultă din ideile lor, atunci ei declară că au de-a face cu un prost sau că e necuviincios să glumești despre lucruri serioase.

Timp de vară, timpul fragilor...

Pe vremea aceea vara era altfel decît verile de azi. Era ca o bucurie care umplea zilele și serile și pătrundea pînă în visele nopții, iar

diminețile erau fericirea pe pămînt. Dar într-o dimineață Martin se trezi mai devreme ca de obicei și auzi o păsărică ciripind lîngă fereastră, pe gardul din lemn-cîinesc. Văzu soarele strălucind și dădu să se scoale din pat, să se îmbrace și să iasă afară. Dar atunci intră mama și-i spuse să mai stea puțin culcat pentru că era ziua lui de naștere și Maria pregătea ceva, afară. El nu avea voie să vadă pînă nu era gata. Mama îl sărută și îi spuse că a împlinit șapte ani și trebuie să fie cuminte și harnic vara asta ca să nu fie nevoit să se rușineze de ceilalți copii la toamnă, cînd va începe școala.

Cînd Martin auzi cuvîntul *școală*, uită de pasărea care ciripea pe gard, de soarele care strălucea și simți un nod în gît de parcă i-ar fi venit să plîngă dar se stăpîni și nu plînse. Nu-i era prea clar ce însemna școală dar suna cumplit de rău. Într-adevăr, mama făcea școală cu el și cu Maria, dar numai cîte puțin, în fiecare zi, în grădină, sub umbrarul cu liliac și acolo zburau fluturi galbeni, albi și albaștri și bondarii bîzîiau în timp ce mama le spunea povești despre Iosif din Egipt, despre regi și profeți și îi învăța să deseneze literele după un model. Înțelese că școala adevărată trebuie să fie cu totul altceva și se gîndea cu inima strînsă că va începe la toamnă. Între timp intrară cu toții în cameră și îl felicitară de ziua lui : tata, bunica și Maria, iar Maria se maimuțări, făcu o reverență și îi spuse : „Am onoarea să vă adresez felicitări !“ Martin se rușină, obra-

zul i se împurpură și se întoarse cu fața la perete. Văzînd asta, îl lăsară singur dar nu trecu mult și bunica vîrî capul pe ușă și-i strigă că regele vine călare cu cincisprezece generali, ca să-l felicite. Chiar atunci auzi deasupra podului un bubuit ca de tunet. Sări din pat, aruncă hainele pe el, dar zgomotul se auzea din ce în ce mai aproape. Peste drum se ridicase un nor de praf, copitele cailor tropoteau pe pămînt și pe pod scînteiau armele strălucitoare. Cînd ieși în verandă primele rînduri ajunseseră departe dar mama, pentru a-l consola, îl asigură că regele nu trecuse încă. În schimb era de față aproape toată oștirea, căci trebuiau să aibă loc manevre lîngă Drottningholm. Treceau husari, dragoni și toată artileria din Stockholm. Artileriștii era scuturați în căruțele lor ca niște saci de cartofi și arătau cenușii și negri de praf și murdărie. Martin îi admira și mai mult din această pricină și în sinea lui se întreba dacă nu era chiar mai bine să fii artilerist decît navigator.

Convoiul trecu, ajunsese departe, și un vînt proaspăt dinspre lac goni izul de murdărie și nădușeală, pe care-l lăsase armata în urma ei. Cînd Martin se întoarse, văzu lîngă masa întinsă pentru micul dejun, alta mai mică, așternută anume pentru el, și pe care Maria o decorase cu flori și verdeață. Se rușină din nou, se înroși, dar tresări de bucurie, pentru că-n mijlocul mesei trona o prăjitură, făcută de mama pentru el iar alături se aflau o farfurie mare plină cu fragi culeși de Maria sub

stejari, o monedă de douăzeci și cinci de *öre*[1], de la tata, și un pachet cu ciorapi croșetați de bunica. Mai mult decît toate îl bucura moneda. Învățase că o pereche de ciorapi nu-i altceva decît o pereche de ciorapi iar o prăjitură e doar o prăjitură, dar douăzeci și cinci de parale e un număr de dorințe neprecizate care pot fi împlinite, în anumite limite, dar cît de înguste erau ele nu avea de unde să știe. Martin dădu ocol mesei, le mulțumi la toți, gustă din prăjitură și fragi, observă că ciorapii erau frumoși, cu dungi roșii, și ascunse bine banul într-o cutie de chibrituri care-i servea drept pușculiță. În ea se aflau cîteva părăluțe vechi de aramă și cîteva pietricele găsite în nisip, pe care le ascunsese pentru că erau frumoase.

Dar sirena de pe *Brage* șuieră în Tyska Botten și tata trebui să plece la oraș iar Martin cu mama, bunica și Maria se pregătiră să meargă la Drottningholm. Acolo se afla palatul de vară al regelui, oglindit în apa liniștită a golfului. Copacii din parcul castelului era mai mari decît oricare alții, cu umbră deasă și răcoroasă. Pe apa de un verde intens a canalelor și iazurilor alunecau lebede albe cu gîturi întinse mîndru și Martin era convins că nu le preocupă altceva pe lume decît visele lor albe.

Bunica adusese o franzelă, pe care o fărîmiță și hrăni lebedele, așa cum dai de mîncare la găini.

[1] Diviziune centesimală a *coroanei* suedeze.

Zile de vară, zile fericite, albăstrele în cîmpul galben de secară...

Vremea secerişului se apropia. Martin mergea pe drum, cu mama la mijloc, între el şi Maria. Maria culegea din cînd în cînd albăstrele din lanul de secară. Mama purta o rochie roz şi o pălărie de paie cu boruri largi şi vorbea cu ei despre oameni, despre lume şi Dumnezeu.

— Vezi Martin, ai în faţa ta spicul plin şi cel gol despre care citeam zilele trecute sub umbrar. Îţi aminteşti de spicul urît care îşi pleca vîrful pînă în pămînt din pricina prea multor boabe de gîru care-l împovărau. Dar din boabe se macină făină la moară şi din făină se coace pîinea, pîinea cea bună de mîncat cînd ţi-e foame. Spicul golaş nu aduce nici un folos, ţăranul îl aruncă sau îl dă calului, să aibă de mestecat, dar calul nu se îngraşă. Cu toate astea se înalţă trufaş şi priveşte dispreţuitor, de sus, la celelalte spice care se încovoaie în jurul lui. Mama rupse un spic uşor şi trufaş şi-i arătă lui Martin că n-avea nici un bob.

— Aşa sînt mulţi oameni, îl preveni ea. Ai să înţelegi cînd te vei face mare. Vei vedea oameni care merg cu capul plecat ca să se creadă că fac parte dintre cei împovăraţi. Dar tocmai ei sînt cei mai de nimic. Dar să vă aduceţi aminte copii, că nu voi aveţi menirea să judecaţi, nici acum nici cînd veţi fi mari dacă un om reprezintă un spic încărcat sau un spic gol. Niciodată un om nu va şti cu adevărat lucru ăsta despre altul. Numai Dumnezeu ştie.

Cînd mama îi vorbea lui Martin despre Dumnezeu, el se simţea cuprins de un simţămînt de solemnitate dar era şi un pic stînjenit, în acelaşi timp, ca un căţeluş căruia încerci să-i vorbeşti de parcă ar fi om. Cînd o auzea pe mama povestindu-i despre rai şi arca lui Noe, putea s-o urmărească uşor şi vedea totul aevea parcă înaintea ochilor săi : mărul şi şarpele şi toate sălbăticiunile din arcă dar pentru cuvîntul Dumnezeu nu-şi putea imagina nimic precis, nici un moşneag, nici un domn de vîrstă potrivită cu barbă neagră. Sus de tot, pe bolta albastră a cupolei bisericii Ladugårdlanskyrka, se afla un ochi imens, pictat şi mama îi spusese că este un simbol al lui Dumnezeu. Ochiul acela singuratic i se părea lui Martin atît de înspăimîntător şi posomorît încît abia îndrăznea să-l privească — nici vorbă să-l ajute a înţelege cum arăta Dumnezeu în realitate. Învăţase pe de rost cele zece porunci pe care Dumnezeu i le dictase lui Moise pe muntele Sinai. Dar ele nu făceau decît să-i întărească tainica bănuială că Dumnezeu era ceva care-i privea doar pe cei mari. Dumnezeu nu i se adresa niciodată lui Martin cu aceste cuvinte : „Să nu ai alţi dumnezei afară de mine“. Martin nu ştia nici cum arată un idol, nici ce trebuie să faci ca să i te supui. Că trebuia să-şi cinstească părinţii se înţelegea de la sine. Nu simţea nici o ispită să jefuiască, să fure sau să rîvnească la nevasta, boul ori catîrul vecinului. Şi n-avea deloc idee cum trebuie să se poarte ca să săvîrşească un adulter, dar, pentru

a fi mai sigur, luă hotărîrea de-a încerca să se ferească, oricum de această ispită.

— Dumnezeu știe tot, și ceea ce se întîmplă acum și ce se va întîmpla. El însuși a hotărît totul. Cînd te rogi lui Dumnezeu, să nu crezi, Martin, că poți, cu rugăciunile tale, să-l faci să-și schimbe măcar o iotă hotărîrile. Lui Dumnezeu îi place să i te rogi și de aceea trebuie s-o faci. Să citești în fiecare seară rugăciunea înainte de culcare, oricît de mare și înțelept vei ajunge. Cînd vei fi mare și vei avea rostul tău în lume, să nu uiți niciodată că trebuie să te încrezi în tine căci Dumnezeu îl ajută doar pe cel care se ajută singur. Dacă ți se va întîmpla vreodată în viață să-ți dorești ceva, din adîncul inimii, și îți vei da seama că fără să capeți acel lucru nu mai ai liniște, să nu te rogi lui Dumnezeu să ți-l dăruiască. Mai degrabă încearcă să-l obții tu însuți, dar dacă se poate, roagă-te să-ți dea putere să renunți la ce-ți dorești. Alt fel de rugăciuni nu-i sînt pe plac. Așa glăsuia mama lui Martin Birck în timp ce mergeau pe drum. Vîntul de vară adia în jurul lor și trecea peste cîmpuri, vălurind spicele. Moș Moberg, podarul, avea un argat pe nume Johan. Johan împlinise paisprezece sau cincisprezece ani și în scurt timp deveni cel mai bun prieten al lui Martin. Îi cioplea pușcoace și bărcuțe din coajă de copac iar Martin îl ajuta să învîrtească scripetele cînd ridica podul. În serile cînd era liber se juca de-a v-ați ascunselea și hoții și vardiștii cu Martin, Maria și alți cîțiva copii. Dar nu de dragul bărcuțelor din coajă de copac sau al jocurilor ținea

Martin atît de mult la Johan și îl admira fără rezerve, ci pentru că Johan avea întotdeauna de povestit întîmplări stranii despre care tata, mama și bunica nu pomeniseră niciodată.

Mai ales după asfințit, cînd Martin și el ședeau împreună pe o grindă sub un arc al podului, așteptînd un vapor care urma să sosească, ale cărui lanterne, mai devreme sau mai tîrziu, aveau să licărească în spatele promontoriului, mai întîi cea verde, apoi cea roșie — atunci devenea Johan mai vorbăreț. Atunci povestea Johan cîte și mai cîte. Uneori îi istorisea despre moș Moberg care vedea diavoli micuți țopăind în butelca de grog și pălăvrăgea cu ei, în timp ce medita printre mormăieli ursuze și trăgea la măsea.

Despre pastorul din Lövo știa una și mai și. Acesta era prieten la cataramă cu diavolul — toată suflarea comunei o știa. Dacă stăteai și te gîndeai un pic, faptul era limpede ca bună-ziua. Altfel cum ar fi putut predica din amvon o oră încheiată ? De unde găsea toate cuvintele ? Dealtfel Johan avusese o dată treabă cu el și intrase chiar în camera pastorului, unde văzuse cu ochii lui că era plină cu cărți din podea pînă-n tavan. Da, era sigur că se înhăitase cu diavolul ! — Sau îi povestea despre un ins care fusese omorît, pe șosea, cu trei ani în urmă, chiar în apropiere, și îi descrise locul cu precizie : chiar acolo unde pădurea ajunge pînă la marginea drumului, iar pe latura cealaltă se află o salcie lîngă un stîlp de telegraf. Se întîmplase într-o seară de noiembrie și dacă treceai pe acolo la o oră anume, pu-

teai auzi limpede gemetele care veneau dinspre şanţ. Niciodată însă nu reuşiseră să pună mîna pe făptaş.

Cînd Martin asculta asemenea istorii se agăţa strîns de braţul lui Johan, şi-şi simţea astfel inima mai uşoară cînd din întuneric sclipeau tot mai aproape lanternele vaporului şi auzea duduitul maşinilor şi comenzile strigate ale căpitanului şi atunci dădeau zor ca să ridice podul. Dacă în drumul spre casă, peste pod, venea cineva în urma lor, îi prindea pe amîndoi vîrtejul gîndurilor despre stafii şi crimă şi Johan îi şoptea lui Martin :

— Ascultă, precis ne urmăreşte !

Martin nu ştia dacă urmăritorul era ucigaşul sau cel ucis dar i se părea că aude paşi pe pod şi nu îndrăznea să-şi întoarcă privirea. Johan care avea o fire veselă îi risipea frica fredonînd un cîntec vesel pe melodia „Şedea o babă în piaţa Konham" :

Într-acolo unde merg, către moarte mă-n drept.

Tam-ta-taram-tam bum ! [1]

iar Martin începea să-i ţină isonul şi apoi îl acompania cu zel.

Cînd ajunseră la casa podarului, Johan se opri din cîntat dar Martin continuă singur cît îl ţineau bojocii :

Într-acolo unde merg, către moarte mă-n drept.

Tam-ta-taram-tam bum !

[1] Vers dintr-un cunoscut psalm, cîntat aici pe altă melodie.

Podarul, moş Moberg, şedea în verandă şi se cinstea cu grog, împreună cu doi ţărani, la lumina unui lampion chinezesc rotund. Era un om bătrîn dar în fiecare seară dădea un grog pe gît şi se spunea că n-o s-o mai ducă mult. Dar bătrînelul n-avea nici un chef să moară. Dacă auzea pe cineva vorbind despre boală sau moarte era ca şi cum s-ar fi spus ceva necuviincios sau mai rău căci indecenţa nu-i rănea cîtuşi de puţin urechea, ci mai degrabă îi stîrnea buna dispoziţie. Dar acum, cînd îl văzu pe Martin venind pe drum şi cîntînd în gura mare un psalm despre moarte pe o melodie deşucheată se ridică, ieşi în drum cu paşi şovăitori şi se opri în faţa lui. Martin se opri şi el, amuţi şi se uită în jur după Johan, dar Johan dispăruse. Moş Moberg se făcuse vineţiu la faţă şi vocea îi tremura cînd exclamă :

— Şi se cheamă că e copilul unor oameni de bine ! Trăim vremuri tare ciudate.

Intră apoi în casă şi, fără să se mai atingă de grog, fără să mai spună ţăranilor noapte bună, se duse la culcare.

Martin rămase singur pe drum şi în jurul lui se făcu deodată linişte. Nu se auzeau decît toiegele ţăranilor lovind cu putere pămîntul în întuneric, în timp ce aceştia mergeau fără să scoată o vorbă.

Părinţii lui Martin auziră totul din veranda aşezată pe o latură a casei.

— Intră în casă, Martin.

Pe cît era de alb gulerul hăinuţei lui Martin, pe atît îi era faţa de aprinsă. Trebuia să

dea socoteală cine l-a învățat să cînte așa ceva, dar Martin spuse că l-a născocit de unul singur. Tatăl lui îi explică ce îngrozitor s-a purtat, Martin plînse și fu trimis la culcare. Mama plînse alături de el cînd citiră rugăciunile împreună. Era tulburată, înspăimîntată, căci greșelile copiilor sînt judecate, ca și ale adulților, mai mult după vîlva pe care le stîrnesc decît pentru conținutul lor propriu-zis, iar necuviința lui Martin provocase un scandal groaznic.

Trecuseră cele mai frumoase zile ale verii. Ziua ploua și sufla vîntul și lacul se făcea verde. Spre asfințit ciorile fîlfîiau în jurul dealului cu stejari desfrunziți. Pe vreme de ploaie, Martin citea „Albina și porumbelul" și „O broască rîioasă văzu un taur și ce se întîmplă mai apoi". Citea și „Călătoria prichindelului spre orașul viselor" :

Peștișori de aur, un șir nesfîrșit,
se zbat în apa de argint.
Prichindelul merge spre orașul viselor
pîn-la chindie va ajunge acolo.
Îndată, îndată
va străluci sub clar de lună
palatul viselor.
Cristalină, cristalină
scînteiază o lumină
într-o mie de unghere.
Iola alunecă, de țărm se apropie
întregul șir de felinare
stă pe chei, în zgomotosul furnicar
clopote se aud bătînd în oraș.

...*Orașul*. Ochii lui Martin se umplură de lacrimi. În ultimul timp se gîndise adesea la oraș și se întrebase dacă la ei acasă or fi rămas toate așa cum le știa. Iarna, Martin tînjea după iarba verde a verii și după fragii din pădure, dar după ce treceau mai multe zile de vară și verdele nu mai era proaspăt iar păpădiile de pe pajiște se acopereau de colbul drumului, tînjea după șirurile de felinare scînteitoare ale orașului, după Crăciun și zăpadă, după înserările cenușii ale zilelor de iarnă, în fața focului din cămin.

X

ROATA ANOTIMPURILOR SE ÎNVÎRTEA, și veni din nou toamna.

În oraș se petreceau atîtea lucruri noi. Lînga Raden, cu barăcile și curțile ei dispăruse. Pe locul acela se ridica o casă mare din cărămidă, în fiecare zi tot mai înaltă. Ea acoperea vederea spre teii grădinii Humlegården și spre Observatorul de pe deal. Peste tot se dărîma și se construia. Între dealurile și colinele din Ladugårdslandet, dinamita detuna în fiecare zi — iar Ladugårdslandet se numea acum Östermalm. Madam Häggbom devenise doamnă. Dacă cineva i se adresa cu „madam", răspundea politicos dar ferm :

— Nu merge cu „mădămia". [1]

[1] Joc de cuvinte : în suedeză „dam" poate însemna „doamnă" și „praf".

Martin începuse şcoala. O şcoală fără pretenţii şi mult mai puţin primejdioasă decît crezuse. Nu trebuia decît să-şi înveţe lecţiile şi totul mergea bine. Simţea cu mîndrie cum cunoştinţele sale despre lume se lărgesc în fiecare zi. Spaţiul şi timpul îşi mutau zilnic frontierele tot mai departe, sub ochii săi : lumea era mult mai mare decît visase şi atît de bătrînă încît gîndul îi era cuprins de ameţeală în faţa numărului de ani. Dacă priveai înainte, timpul nu avea nici o graniţă, se pierdea într-o ameţitoare imensitate albastră, dar dacă îl urmăreai îndărăt, departe, în negura vremurilor, exista cel puţin un început, un punct unde trebuia să te opreşti : Dumnezeu crease lumea cu patru mii de ani înaintea naşterii Mîntuitorului. Asta stătea scris clar şi limpede pe prima pagină în istoria biblică a lui Martin.

În şase zile o crease. Dar învăţătorul le spusese că în acele vremuri zilele erau mai lungi. Dacă însă zilele creaţiei erau ceva mai lungi decît celelalte zile ale săptămînii, cu cei şapte sute şasezeci şi nouă de ani ai lui Mathusalem, era tocmai de-a-ndoaselea. Pentru că vedeţi voi, în acele vremuri anii nu se socoteau aşa de lungi ca acum, le spusese învăţătorul.

Erau atîtea lucruri noi de învăţat şi de înţeles, iar şcoala nu-şi dezvăluise în realitate nici una din grozăviile cu care Martin o asociase în închipuirile sale.

În schimb, drumul pînă la şcoală şi înapoi era presărat cu fel de fel de primejdii şi aven-

turi. Făpturi ticăloase, numite golani şi care îi numeau pe Martin şi pe colegii lui „fandosiţi", te puteau pîndi la fiecare colţ de stradă. Cei mai afurisiţi dintre aceşti golani erau cruzii şi temuţii golani din Träsket[1] care din cînd în cînd îşi părăseau mohorîtul sălaş, cartierul dintre Humlegården şi Roslagstorg, pentru a porni în campanii de luptă. Se spunea că nu se sfiesc să folosească pumnale şi bile de plumb. Dar mai mult decît de aceşti golani din Träsket, pe care Martin nu-i văzuse niciodată şi de a căror existenţă nu era pe de-a-ntregul convins, se temea de înspăimîntătorul derbedeu Frans, care locuia în fosta Långa Raden şi mai stătea încă pe aceeaşi stradă. Pentru că acest golan îşi concentrase toate forţele şi toată inteligenţa spre a-i face lui Martin zile amare. Îl urmărea pînă şi noaptea în vis.

Într-o zi, cînd Martin se îndrepta spre casă, în pauza de la prînz, nimeri la un colţ de stradă peste doi colegi care se băteau cu Frans ; îi veniseră de hac, îl aruncaseră pe jos şi îi cărau pumni. Martin începuse, în acea vreme, să citească povestiri cu indieni şi văzu imediat în Frans o autentică piele roşie. Nu voia să scape un prilej atît de favorabil de-a şi-l face prieten şi aliat contra celorlalţi golani. De aceea se apropie şi îşi mustră colegii, arătîndu-le cît de laş este să lupţi doi contra unul, că Frans locuia pe aceeaşi stradă cu el, că era un golan destul de drăguţ şi că

[1] Vechi cartier al Stockholm-ului. Numele înseamnă „mlaştină".

să-l lase în pace. În timp ce abătu în felul acesta atenția colegilor asupra sa, Frans reuși să se ridice și o luă la sănătoasa.

În schimb Martin primi toată chelfăneala destinată lui Frans. Pe deasupra trebui să suporte și batjocura colegilor pentru prietenia cu un golan. Și cînd îl întîlni din nou pe Frans pe stradă, în fața porții boiangiului, derbedeul îi puse de-ndată piedică, așa că Martin se rostogoli în rigolă. Apoi haimanaua îl pocni în nas de-i dădu sîngele, îi rupse cărțile, înjură înfiorător și o luă la fugă. El nu pricepuse cum trebuie să se poarte cu o veritabilă piele roșie. Dar acest Frans nu era un golănaș ca mulți alții, ci un golan de-a dreptul înspăimîntător.

XI

MARTIN INTRĂ LA ȘCOALA PRIMARĂ. Totul era aici atît de străin, atît de rece. Ziduri cenușii, coridoare lungi. Curtea școlii arăta ca deșertul Sahara. Cînd clopoțelul sună la prima pauză, Martin se furișă spre closete ca să scape de noii colegi. Dar în pauza următoare făcură cerc în tăcere în jurul lui Martin, pînă cînd, în sfîrșit, un băiețel roșcovan, cu capul mare, deschise gura și-l interogă :

— De unde ai apărut, împielițatule ?

La aceste cuvinte, Martin avu senzația tulbure că în viața sa începe o nouă epocă. Fusese fericit ca firul de iarbă, ca orice copil cu părinți iubitori și un cămin îndestulat. Acum

se deschideau porțile către o lume cu desăvîrșire nouă, o lume în care nu te puteai descurca cu aceleași mijloace simple, învățate de la tata și mama : să fii respectuos, prietenos cu toți și niciodată să nu fii nedrept cu ceilalți. Aici era nevoie să judeci iute și precis, în ce caz să folosești pumnii și cînd s-o iei la sănătoasa. În ce împrejurări puteai trage foloase din șiretenie și prefăcătorie. Nu trecu mult timp și Martin se acomodă. Își aduse repede aminte de toate înjurăturile și cuvintele urîte auzite la țară de la argatul podarului și nu uită să le plaseze ici și colo, în conversațiile cu colegii, acolo unde i se părea nimerit. În felul ăsta se împrieteniră ușor și ei îi lămuriră, în schimb, o mulțime de lucruri pe care un nou venit e bine să le știe : care dintre învățători obișnuia să bată, care te mustra numai, că mai rău decît toți era profesorul Sundel, cel cu oglinzi la ochelari. Putea să vadă tot ce se întîmpla în spatele său și umbla cu galoși de gutapercă, să nu fie auzit cînd venea pe coridor. Învățătorul Korvkakan[1] era drăguț dar cam zgîrcit la note, iar Loppan[2] era o cizmă afurisită.

XII

ASTFEL MAI TRECU UN AN și fața veche a lucrurilor dispărea în umbra celei noi. Martin se exersa încetișor în dubla artă a vieții :

[1] Korvkakan — pateu cu cîrnat (sued.).
[2] Loppan — puricele (sued.).

a învăța și a uita. Precum jucătorul care pentru a rezista pînă cînd ultima monedă îi alunecă din mîna tremurătoare, trebuie să uite pierderile, pentru amețitorul cîștig, tot așa pentru om, jucător fără voie, arta de a uita este principala lui însușire și de ea depinde totul.

Și Martin uita. „Turcul Roșu", care demult ostenise și nu se mai agita, era uitat de parcă nici n-ar fi existat. Pînă și unchiul Abraham, care fusese dat uitării, se spînzurase de o funie în bucătărie, într-o zi ploioasă, cînd găsise că nu merită osteneala de a trăi mai departe, chiar el apărea rareori în visele lui Martin, ca o enigmă sumbră și neliniștitoare. Dar în timp ce uita, învăța. O treime din adevăr i-o dăruiau învățătorii, alta i-o ofereau colegii, ajutîndu-l să ridice vălul în care era ascunsă a șaptea poruncă și tot ce ținea de ea. Pentru asta se foloseau cu plăcere de Sfînta Scriptură. Îi explicau amănunțit ce a făcut Absalom cu concubinele tatălui, pe acoperișul palatului, în fața întregului popor, și la profetul Iezechiel se delectau cu păcatele nemaipomenite ale Oholei și Oholibei. Chiar dacă primea aceste două treimi amestecate cu amăgiri și minciuni și chiar dacă ultima treime a adevărului, poate cea mai importantă, pe care trebuia s-o descopere odată singur, nu începuse încă să-l preocupe, totuși în fiecare zi noile cunoștințe îi lărgeau orizontul, rupeau pînza de păianjen, țesută din vise și basme, de mîini grijulii ce-i ocrotiseră țarcul copilăriei. Și tot mai des se căsca prin acest orizont golul imens numit univers.

ȘAPCA ALBĂ

I

DUPĂ CE ȘI-A PRIMIT ȘAPCA ALBĂ[1] prima grijă a lui Martin Birck a fost să intre într-o tutungerie și să-și cumpere un baston de bambus.

Fata care servea în dugheană avea ochi negri și păr bogat. Înfățișarea ei răspundea numai în parte idealurilor din visele lui, aflate într-o sferă mai luminoasă, mai aproape de genul Gretchen. Dar cînd fata îl felicită prietenos pentru șapca lui albă, în timp ce-l privea plină de duioșie, fără să țină seama că el intra pentru prima dată în dugheana ei, Martin simți cum inima îi bate deodată mai repede. Îi luă mîna murdară, culcată pe pachetele de *Cameo* și *Duke of Durham*, de pe tejghea, și i-o sărută delicat. Aproape imediat regretă gestul făcut. Poate că se purtase necuviincios. Desigur, nu-și închipuia că fata era cu totul neștiutoare, desigur că avea un iubit, sau

[1] Semnul distinctiv al bacalaureaților, care se primește la promovarea examenului.

poate mai mulţi, dar asta nu dădea dreptul orişicui să intre din stradă şi să-i sărute mîna aşa, tam-nesam. Se simţea stînjenit şi nu ştia ce să spună sau ce să facă, pînă cînd se hotărî, în fine, să aleagă un baston, să-şi aprindă o ţigară, să plătească şi să iasă afară.

Dorttningatan[1] strălucea după ultima aversă, cuconiţe îşi ridicau rochiile cu gesturi săltăreţe şi săreau peste băltoace cu reflexe albăstrui, domni eleganţi cu pantaloni înguşti, în carouri, cu bastoane de bambus la fel cu al lui Martin, îşi scoteau jobenele salutînd cu gravitate, dezvelind căpăţîni tunse atît de scurt încît pielea capului se zărea lucitoare. Peste acoperişurile şi coşurile caselor cenuşii alergau norii albicioşi, neliniştiţi ai zilei de primăvară, într-o grabă plină de frămîntare, iar mai încolo, între biserici şi turnuri, vibra lumina soarelui. Martin se oprea aproape la fiecare vitrină să-şi privească şapca albă ca într-o oglindă. Nu putea pricepe cum reuşise să devină bacalaureat. Pînă în ultima clipă crezuse că va fi respins. Cu atît mai mare-i fu surpriza cînd îşi primi certificatul, ca toţi ceilalţi, şi mai ales cînd citi încheierea: „Susnumitul M. Birck, s-a prezentat mulţumitor, sub aspectul maturităţii, pe care învăţămîntul elementar complet este menit s-o dea elevului, şi a obţinut calificativul *bine*.“ Cuvintele astea îi umpleau inima de profundă recunoştinţă pentru profesori căci el nu se considera prea matur. Ar fi fost însă foarte surprins să afle că această părere e cu adevărat împărtăşită de profesorii săi. În ultimele semestre rareori îşi învăţase lecţiile. Adesea nu se putea măcar hotărî să se uite peste ele, în pauza de zece minute, înainte de începutul lecţiei sau să ascundă cîteva foi rupte din manual, în biblie, şi să le citească la rugăciunea de dimineaţă, în timp ce profesorul de teologie stătea la catedră şi debita nerozii. Răgazul acesta constituia o resursă pe care şi cei mai leneşi dintre colegii lui nu pierdeau ocazia s-o folosească. Totuşi i-ar fi făcut plăcere să-şi poată bucura părinţii cu note frumoase la sfîrşitul semestrelor, chiar dacă el nu avea vreo ambiţie deosebită în această direcţie. Dar în ultimii ani îl cuprinsese o apatie surdă, o indiferenţă pentru tot ce avea legătură cu şcoala. Era incapabil să lupte cu această apatie. Nu putea să ia şcoala în serios. Dacă vreodată, contrar obiceiului, se remarca la vreun obiect, i se făcea de îndată ruşine ca şi cum s-ar fi făcut vinovat de o platitudine. Ori de cîte ori trebuia să se cufunde în amănuntele de care manualele abundau, se simţea ridicol, ca omul căruia îi arsese casa dar care-şi salvase vătraiul.

Dar acum, că vătraiul era într-adevăr salvat, era atît de bucuros încît îi venea să cînte. Se simţea fericit, liber, şi se gîndea să ajungă acasă, cu şapca albă, acasă, pe strada înflorită a copilăriei. Strada însă nu mai era ca înainte. Numai dintr-o singură curte mică cireşii îşi mai întindeau ramurile peste un gard acoperit

[1] Strada Reginei, arteră centrală a Stockholm-ului, cu numeroase magazine.

de mușchi — în rest numai clădiri mari, roșii, din cărămidă și mici capele modeste.

Derbedeul Frans, haimanaua, nu mai putea tulbura liniștea idilică ce încă dăinuia. Crescuse mare și locuia de multă vreme la Långholmen.[1]

II

CASA ERA MAI TĂCUTĂ și mai pustie ca înainte. Maria, sora lui Martin, se căsătorise de un an, cu un doctor dintr-o comună îndepărtată și bunica nu mai trăia.

Seara, Martin și colegii săi urmau să serbeze promovarea bacalaureatului, pe Hasselbacken. Tatăl lui Martin îi dădu cinci coroane să le sacrifice plăcerilor tinereții iar mama îl luă deoparte să-l povățuiască :

— Martin, Martin, trebuie să-mi promiți că ai să fii cuminte diseară și n-ai să te ții de nebunii. Să nu te apuci să dai peste cap paharul de fiecare dată cînd cineva vrea să ciocnească cu tine, că ai să te amețești. Cel mai bine ar fi să te prefaci că bei. Și trebuie să-ți mărturisesc, Martin, că există o specie de femei îngrozitoare, care nu se gîndesc decît cum să împingă bărbații tineri la pierzanie. Mai ales de ele să te ferești. Martin, puiul meu. Dacă aș ști că te gîndești la Dumnezeu și-ai asculta poruncile lui, n-aș mai fi neliniștită, dar sînt sigură că nu faci asta. Chiar și răsuflarea

[1] Închisoare din Stockholm.

acestor femei e otrăvitoare și dacă te oprești numai, pe stradă, și stai de vorbă cu o asemenea ființă poți lua cele mai oribile boli, de care nici un medic pe lumea asta nu te poate vindeca.

— Mămico, răspunse Martin, aici te înșeli amarnic. Își luă bereta albă, spuse la revedere și plecă. Mama îl urmări cu ochii îngrijorați, și cînd nu-l mai văzu se așeză într-un colț întunecat și plînse. Știa că-l va pierde, așa cum își pierd mamele întotdeauna fiii.

III

MARTIN SE GÎNDEA LA MAMA sa în timp ce urca pe Storgatan[1] în drum spre Djurgården[2].

Ce oare se petrecuse ? Din ce pricină relațiile dintre ei ajunseseră așa cum erau ? Pentru dînsa el rămînea în continuare un copil. Cînd îi vorbi prima oară de îndoielile sale în legătură cu religia, ea se prefăcu a crede că era vorba de ceva venit din afară, de la colegi răi sau dintr-o carte proastă. Apoi raporturile se înrăutățiră în așa măsură, încît nu mai putea vorbi cu ea decît despre cele mai banale subiecte, despre cămăși și ciorapi, și nasturi care trebuiau cusuți. Dacă discuția lor aluneca într-un domeniu mai serios, se tratau reciproc

[1] Strada Mare, bulevard central al Stockholm-ului.
[2] Grădina Animalelor (în traducere literală), parc din împrejurimile Stockholm-ului.

ca niște copii mici. Și fără să vrea, sau să observe, decît atunci cînd oricum era prea tîrziu, în acele momente ridica uneori tonul, ceea ce o rănea, încît după o astfel de discuție fiecare simțea un spin în inimă.

Adeseori mama rămînea trează în timpul nopții. Plîngea și regreta lipsa lui de credință. Totuși chiar ea, cu toate gîndurile și speranțele, aparținea cu toată ființa ei celor pămîntești. Credea, bineînțeles, în existența iadului, deoarece credea în învățătura Bibliei, dar niciodată nu și-ar fi imaginat că fiul ei, sau, în general, vreuna din persoanele din cercul ei de cunoștințe, ar putea ajunge într-un loc atît de groaznic. De aceea, nu pentru sufletul lui era atît de întristată ci, în primul rînd, pentru viitorul lui, aici, pe pămînt. Observase că lucrurile nu merg bine în lumea asta pentru cei care iau în derîdere pe Dumnezeu și religia. Unii sfîrșeau la pușcărie, alții părăseau țara și trăiau între străini. Toți trezeau neîncrederea și indignarea oamenilor onești. Îi era teamă că fiul ei va deveni unul dintre acești blasfematori și frămîntările o țineau trează, noaptea, și îi umpleau ochii de lacrimi. Cel mai drag vis al ei era că Martin va deveni un om „așa cum se cuvine", cum sînt cei mai mulți oameni, și chiar mai mult decît atît, dacă s-ar putea. Înainte de toate mai fericit, dar, în linii mari, ca toți ceilalți. Își imagina uneori că fiul ei va reuși să devină poet, și chiar ar fi dorit-o, pentru că îi plăcea poezia, și ochii i se umpleau de lacrimi cînd citea vreuna din poeziile lui. Dar își închipuia că el va avea o slujbă și doar duminicile, sau

în ceasurile libere, va scrie versuri despre apusuri de soare. Le va trimite la Academia Suedeză, care le va încununa cu un premiu și astfel va ajunge dintr-o dată un mare poet și un slujbaș respectat, cu venituri sigure. Era convinsă că va fi stimat și mai mult de poeți dacă ar avea o slujbă și un titlu decît dacă s-ar ocupa numai de scris. Doar aceeași viață duseseră toți adevărații poeți. Tegnér [1] fusese de fapt episcop și chiar Bellman [2] avusese cel puțin un post la loterie. Iar ca exemplu, pe care Martin ar fi trebuit în mod deosebit să-l urmeze, obișnuia să numească un poet cunoscut de ea în tinerețe și care acum era revizor la Curtea de Conturi. Acesta compunea versuri despre tot ce era frumos și sublim, despre mare, soare și rege și fusese decorat cu Ordinul Vasa. Așa-i apărea ei viața, nobilă și demnă de urmat, în cele mai cutezătoare și avîntate visuri despre viitorul fiului ei.

Dar Martin avea alte visuri. Voia să devină scriitor. Voia să scrie o carte, un roman sau un ciclu de poezii dar în primul rînd o dramă de idei, în același metru poetic ca „Brand" și „Peer Gynt" [3]. Dorea să-și consacre viața căutării adevărului, să dea oamenilor ceea ce gă-

[1] Esaias Tegnér (1782—1846), poet romantic, cunoscut în special pentru poemul eroic „Saga lui Fritiof".

[2] Carl Michael Bellman (1740—1795), celebru trubadur suedez în ale cărui versuri clocotește dragostea de viață, senzualitatea, bucuria de a gusta din plin plăcerile vieții.

[3] Piese ale cunoscutului dramaturg norvegian Henrik Ibsen.

sea sau ceea ce-și închipuia că găsește într-însul. Va ajunge vestit, o personalitate, va cîștiga bani mulți, va cumpăra o căsuță pentru tatăl său, o rochie de mătase pentru mama, pentru că cea veche era uzată, întoarsă pe dos și răspurtată. Va fi invidiat de bărbați și admirat de femei, dar dintre toate femeile de pe lume el nu va iubi decît pe una, și aceea va fi îndrăgostită de altul. Această iubire nefericită îi va umple gîndurile de amărăciune, de profunzime iar poezia lui va prinde aripi. Dar avea senzația tulbure că, în timp ce el căuta adevărul unic, va descoperi numai adevăruri izolate. Le va dărui oamenilor în versuri mai strălucitoare decît orice muzică, sau în forma unei proze limpezi și reci cu vorbe tăioase ca niște colți, dar atunci nu va avea pentru sine decît dispreț, căci el culegea onoruri și aur din fărîmele găsite întîmplător, în timp ce el căuta de fapt un întreg. Iar acest dispreț de sine îi va măcina sufletul și nu va lăsa din el decît o carapace goală. Nu va îngădui, însă, ca cei din jur să observe ceva. Își va vopsi obrajii cu fard, ochii cu tuș și va păși cu fruntea sus. Chiar în momentul cînd va nutri cel mai adînc dispreț pentru propria sa creație, atunci va înflăcăra ea oamenii mai tare și el, Martin Birck ca fi ales membru al Academiei Suedeze, în locul lui Wirsén[1]. Cu chipul neclintit, ca o

[1] Karl-David af Wirsén (1842—1912), poet și critic suedez de tendință conservatoare. A fost ales membru al Academiei Suedeze în 1879 și a devenit secretarul ei permanent în 1884. A combătut cu intransigență noile curente literare.

mască, va ține obișnuitul discurs, presărat cu înflorituri, despre predecesorul său. Iar apoi nu va mai așterne niciodată un rînd pe hîrtie. Va încerca să-și potolească spaimele într-o viață bizară, boemă și amețitoare. Nici un viciu nu-i va fi străin, se va plimba în plină zi cu trăsura pe stradă însoțit de șarlatani și tîrfe, iar noaptea o va petrece scăldat în muzică și băutură. Pînă într-o seară mohorîtă de octombrie cînd, plictisit de viața desuchează și deșartă, va face focul în sobă, își va arde hîrtiile, va goli un pahar cu vin roșu aprins, condimentat cu un ingredient exotic, și va cădea într-un somn din care nu se va mai trezi... Sau poate nu era nevoie ca viața lui să aibă un sfîrșit atît de tragic. Dacă privea mai atent, i se părea chiar cam banal. La fel de bine s-ar putea refugia într-un orășel ca Strängnäs sau Gränna. Acolo și-ar închiria o casă și ar trăi singur cu un papagal și o pisică neagră. Poate că și-ar lua și un acvariu cu pești aurii. În dosul ferestrelor închise și-ar petrece zilele visînd, iar cînd s-ar lăsa noaptea ar aprinde luminile în toate încăperile și s-ar învîrti prin ele meditînd la inutilitatea existenței. Iar cînd tîrgoveții burgului se vor întoarce de la pivnița unde-și băuseră grogul de seară, se vor opri în dreptul casei și vor arăta spre ferestrele lui.

— Acolo locuiește Martin Birck. A învățat ca un înțelept, a trăit ca un nebun și e cel mai nefericit om din lume.

Astfel de gînduri și altele asemănătoare îi treceau lui Martin prin cap, în timp ce cobora pe Storgatan, spre Djurgården, în drum spre colina Hasselbacken.

IV

ORCHESTRA INTONA PRIMELE MĂSURI din „Mefisto."

Martin ședea lîngă balustrada balconului împreună cu Henrik Rissler. Ascultau muzica, își plimbau privirile peste șirurile de loji și schimbau cîte o vorbă. Henrik Rissler avea o frunte albă, dreaptă, ochi calmi și limpezi. Privirea lui insistentă, cercetătoare, părea să alunece pe lîngă ceea ce se afla în apropierea lui, pentru a se muta cu repeziciune spre chipuri aflate la distanță. Era singurul dintre colegi care căuta societatea lui Martin în afara școlii. Se vizitau după-amiezele, stăteau de vorbă și fumau țigări. Uneori făceau împreună lungi plimbări, adesea chiar pe ploaie, ninsoare sau vînt, afară, în parcul Djurgården sau în cartierul Ladugårdsgärdet și discutau despre tot ceea ce îi preocupă pe tineri: despre fete, despre Dumnezeu și nemurirea sufletului. Sau colindau străzile la lumina gazului aerian, cu sentimentul că se avîntaseră în vîltoarea lumii, se opreau în fața gravurilor din vitrinele librăriilor și, mai ales, admirau litografia care purta titlul „Don Juan aux Enfers" cu un motto din Baudelaire :

Mais le calme héros, courbé sur sa rapière
ragardait le sillage et ne daignait rien voir

Acest tablou dădea imbold fanteziei lor și inima le bătea mai repede cînd în șuvoiul de oameni se atingeau ușor de brațul unei fete frumoase și de fiecare dată cînd o vînzătoare le arunca o privire mai caldă li se părea că trăiesc o aventură. Dar prietenia lor își avea înainte de toate obîrșia în lectura romanului „Niels Lyhne"[1] carte pe care o citiseră amîndoi și o îndrăgeau mai mult decît pe oricare alta.

În localuri se strîngeau în grupuri și clanuri, pălăvrăgeau și se veseleau în jurul paharelor de *punch*. Cei mai mulți se adunau, dintr-un vechi obicei, după asemănări și deosebiri sociale ori intelectuale care îi uniseră pe unii și îi despărțiseră de ceilalți chiar de pe băncile școlii : Gabel și Billfelt — Jansson și Moberg — Planius și Tullman. Ceilalți se învîrteau în jurul lor cam îmbufnați și discutau despre coeziune. Un coleg, Josef Martin, ciocăni cu degetele în cupă și ținu un toast despre dovada ontologică. Se bău cu un entuziasm foarte moderat. Erau atît de plictisiți de școală încît nu li se părea că mai merită osteneala să faci glume pe socoteala ei. Josef Martin avea de gînd să devină preot, dar nu era încă pe deplin convins. Orchestra intona cîntecele studențești „Fii puternic" și „Cîntați fericitele zile de studenție". Peste coroanele copacilor, peste co-

[1] Roman al scriitorului danez J. P. Iacobsen.

șurile și acoperișurile orașului, peste înălțimile dinspre sud se lăsa asfințitul palid al serii de primăvară care dilua, transforma totul în imponderabil, inefabil și ireal, ca ținuturile de vis. Mulțimea care ciocnea și se cinstea pe terasă, și în a cărei alcătuire se puteau distinge pînă adineaori locotenenți și studenți, gardiști, fete și familii de orășeni cu neveste și copii, se contopise acum în amurg într-o masă amorfă și parcă, dintr-un capriciu inexplicabil, murmurul mulțimii încetă dintr-o dată. Timp de o secundă se auzi clipocitul apei în fîntînă și gînguritul ultimelor păsărele somnoroase.

Pe cer, spre apus, se aprinsese o stea strălucitoare și singuratică.

— Priviți, e Venus, exclamă Henrik. Cum sclipește !

Martin căzuse pe gînduri și desena pe masă. Dîra lăsată pe tăblie închipuia brațele și pieptul unei femei.

— Spune, întrebă el deodată — și simți cum roșește — spune, crezi că un bărbat poate trăi cast pînă întîlnește adevărata iubire ? Asta își dorește fiecare mai mult ca orice. Să umbli cu femei pentru care nu simți nimic, care aparțin unei alte rase, care au lenjeria murdară, spun cuvinte urîte și se gîndesc numai la cîștig, trebuie să fie groaznic.

Henrik Rissler se înroși și el puțin.

— Se poate, afirmă el, pentru unii e foarte posibil. Oamenii sînt atît de deosebiți. Dar atît cît mă cunosc, nu cred că aș putea face așa ceva. Ar trebui, totuși, ca dragostea cea mare să nu se lase prea mult așteptată...

Stăteau tăcuți și contemplau astrul tot mai aprins, pe cerul de un albastru mereu mai intens.

— Venus, murmură Martin, Venus. E o stea mare și frumoasă. Dar nu înțeleg de ce trebuie să poarte un nume. Oricum nu vine dacă o chemi.

Martin auzi deodată o voce străină în spatele său.

— Foarte adevărat, foarte adevărat. Nu vine cînd o chemi. O remarcă pe cît de tristă pe atît de nimerită.

Martin se întoarse intrigat. Străinul era un bărbat îmbrăcat neglijent, cu șapcă studențească, un chip prelung, palid, cu mustață neagră răsucită în jos după colțurile gurii, așa că nu era ușor de ghicit dacă zîmbea sau era serios. Fața lui părea la fel de îmbătrînită ca șapca cea albă și nu părea nici prea curată.

Unul dintre colegii lui Martin se afla lîngă el și îl prezentă : doctorul Markel.

Doctorul Markel venise în compania unui frate mai mare al lui Billfelt. Sosiseră de la Uppsala în ziua aceea, luaseră dejunul pe Hasselbacken și apoi se invitaseră singuri la petrecere. Billfelt cel mare tocmai ținea un discurs înăuntru. Martin prindea din zbor cîte un „Uppsala“ și „alma mater“. Doctorul Markel se așeză la masa lui Henrik și Martin fără să aștepte a fi poftit.

— Doi tineri poeți, nu-i așa ? întrebă el. Îndrăznesc să fac această presupunere deoarece domnii stau aici singuri, deoparte de mulțimea profană, și discută despre stele. Pot să-i de-

ranjez pe domnii mei cu întrebarea: ce concepţie au despre lume? Credeţi în Dumnezeu?

Henrik Rissler îl cercetă surprins pe străin iar Martin clătină din cap.

Doctorul Markel avea o figură foarte serioasă. O uşoară înceţoşare îi adumbrea ochii mari, melancolici.

Cîteva cunoştinţe se apropiaseră şi urmăreau discuţia. Planius şi Tullman arborară expresia studioasă cu care se obişnuiseră să asculte lecţiile profesorilor. Pe chipul distins şi fin al lui Gabel se citea un zîmbet sarcastic; în spatele lui, Josef Martin îşi făcea loc să ajungă mai aproape. Josef Martin era mic de statură, cu o constituţie firavă şi avea un chip palid, de erudit. Cele două sau trei pahare de *punch* băute mai înainte îl cam ameţiseră, dar acum cînd auzi punîndu-se o întrebare serioasă, fără să remarce vreo urmă de glumă ascunsă, interveni cu toată seriozitatea pe care izbuti s-o regăsească în grabă:

— Eu cred în Dumnezeu. Dar nu îl concep ca pe o fiinţă, ca pe o persoană.

Doctorul Markel păru plăcut surprins.

— Aha, sînteţi panteist, *charmant!* Şi dumneavoastră trebuie să fiţi — se întoarse spre Martin — dumneavoastră care studiaţi arta poetică. Poeţilor şi celor care vor să seducă tinerele, or asta vor toţi poeţii, nu pot decît să le recomand cu căldură concepţia panteistă asupra lumii. Nimic nu poate fi mai nimerit pentru a suci capul unei fetişcane, decît sporovăiala panteistă cu care Faust răspunde la

întrebarea limpede a lui Gretchen: Crezi în Dumnezeu? Dacă ar fi răspuns simplu, fără ostentaţie aşa cum a întrebat ea: nu, copila mea, nu cred în Dumnezeu — fiţi convinşi că fata şi-ar fi făcut semnul crucii şi ar fi fugit înapoi la ea acasă, în cămăruţa ei liniştită *ins stille Kämmerlein*[1] şi ar fi răsucit de două ori cheia în broască. În schimb el răspunde că crede şi totodată nu crede, ceea ce dă impresia unui profund zbucium sufletesc, că de fapt Dumnezeu este numele senzaţiei pe care o încearcă doi îndrăgostiţi culcaţi împreună în acelaşi pat. Şi asta o spune cu mult patos, cu vorbe alese ca să nu-i rănească timiditatea, dimpotrivă, ei i se pare că vorbeşte ca un poet, iar restul îl cunoaştem. — Iar pentru un poet... Dar mai întîi permiteţi-mi ca student mai vechi...

Doctorul Markel propuse cu aer foarte firesc şi monden, tuturor celor din apropierea lui, să ciocnească pînă la fund paharele şi să se îmbrăţişeze frăţeşte ca să se poată tutui. Apoi continuă:

— Pentru un poet panteismul e o comoară nu altceva, o adevărată mină de aur. Dacă e credincios, în spiritul bisericii, va primi cu siguranţă Ordinul Carol al XIII-lea şi va avea venituri frumoase, însă va fi citit numai de domnişoare şi va fi luat peste picior de ziarele liberale, care au cea mai mare audienţă la public. Dacă e ateu va fi considerat un ca-

[1] *In odăiţa liniştită* — referire la camera Margaretei din „Faust" de Goethe (germ.).

racter facil, superficial, un om rău și nu va putea împrumuta lesne bani. Nu, un poet trebuie să creadă în Dumnezeu, dar într-un dumnezeu care e ceva cu totul special și *noch nie dagewesenes*[1], nemaivăzut la nici un circ, și pe care nu-l poți niciodată înțelege căci atunci farsa ar lua sfîrșit. Dumnezeul panteismului e chiar materia primă potrivită pentru așa ceva. E idealul pentru un dumnezeu. Oricine poate să și-l cioplească după plac. Acest dumnezeu nu se mînie niciodată, nu pedepsește niciodată dar desigur nici nu răsplătește, ia totul cu calm, și prin asta e lipsit de o calitate minoră, cu care pînă și cei mai simpli dintre vagabonzii din Stadsgården sînt înzestrați : personalitatea. Tocmai asta e trăsătura lui cea mai aleasă. Căci față de un dumnezeu cu personalitate trebuie să te pui într-o relație personală, adică să fii habotnic. Să fii habotnic e îngrozitor dacă abia ai ieșit din Långholmen și ai nevoie de reabilitare. Dealtfel e inutil. Înțelegeți unde vreau să ajung, domnii mei : să ai un dumnezeu personal, comportă o mulțime de inconveniente inutile, să nu ai deloc este prea riscant. De aceea e bine să existe un dumnezeu impersonal. Un asemenea dumnezeu pune fantezia în mișcare, și are o rezonanță plăcută în poezie fără să-ți impună, în schimb, vreo obligație. Cu un asemenea dumnezeu lumea cultivată te consideră o persoană luminată, cu gînduri nobile, și poți deveni aproape

[1] Nevăzut încă (germ.).

orice, de la episcop pînă la redactor de ziar radical.

În stil solemn se numește Tatăl nostru al tuturor. În limbajul de toate zilele Domnul nostru. De fapt nu are nevoie de nici un nume căci, la fel ca steaua aceea din depărtare, oricum nu vine dacă îl chemi.

Gestul cu care doctorul Markel căuta steaua de parcă îi făcea semn să se apropie, găsi doar un cer întunecat, acoperit de nori mari. Steaua dispăruse iar aerul se învolburase ca într-o seară de toamnă și cîteva picături mari de ploaie începură să cadă pe balustradă.

Intervenția doctorului Markel nu avu nici un efect.

Josef Martin, care în timpul discursului băuse zdravăn *punch* și se făcuse și mai palid, bîigui ceva din care se deslușea că insul ar trebui atins peste bot. Ceilalți strînși în grup discutau dacă e timpul să se ridice.

Billfelt, cel vîrstnic, sesiză starea de spirit, chemă chelnerul și comandă șampanie. Își înălță paharul și mulțumi, cu multe înflorituri, pentru prietenia cu care el și prietenul său, doctorul Markel, reprezentanți ai cetății Uppsala și ai *almei mater*, au fost primiți de viitorii studenți. Pe urmă plăti șampania și dispăru cu Markel.

— Fratele tău e un gentlemen, îl complimentă Gabel pe Billfelt.

Ploua de parcă se spărsese cerul. Se înghesuiră într-un tramvai și porniră spre centru, să bea o cafea. Cei mai mulți înclinau către *Bursa hamburgheză*.

Martin, care crezuse întotdeauna că *Bursa hamburgheză* este un loc unde se adună negustorii nemţi să încheie afaceri, păşi uimit într-o cafenea ce i se păru de un lux fabulos. Pe cîteva canapele şedeau unii din foştii profesori şi nişte domni vîrstnici ridicînd paharele şi clătinînd jovial din cap.

Sosiră cafelele şi lichiorurile. Discutau despre proiectele lor de viitor. Cei mai mulţi vroiau să devină jurişti şi aveau de gînd să folosească vara pentru a toci pe rupte. Atmosfera se însufleţi şi tinerii îşi făcură promisiuni imprudente : să rămînă mereu împreună, să nu se dea uitării niciodată. La un capăt al mesei Gabel şi Billfelt îşi jurau unul altuia prietenie veşnică, la celălalt Jansson îşi tălmăcea sentimentele pe care le nutrea pentru Moberg. Josef Martin reuşi cu mare efort să se abţină de la profetizări. Cînd Josef Martin profetiza, se întîmpla aşa : citea lungi pomelnice de tot felul, anunţuri de mariaj din „Dagens Nyheter," intercalate cu pasaje din „Svea" lui Tengér şi teologia lui Norbeck, toate recitate cu acelaşi ton cîntat şi solemn cu care el îşi imagina că prorocul Ilie l-a înfierat pe Ahab şi Iezechil a prezis distrugerea Israelului şi a lui Iuda. Ceasul trecuse de mult de unu. În curînd se făcu aproape două. Cîţiva spuseră noapte-bună şi se ridicară, mai ales cei care aveau într-adevăr de gînd să tocească. Clientela se rărise, lumina electrică era stinsă demult, mai ardeau doar două flăcări de gaz aerian, chelnerii aşteptau, cu figuri de martiri, şi tînjeau

după somn şi bacşişuri. Nu le rămînea nimic altceva de făcut decît să se ridice de la masă.

Afară, în jurul pieţei şi străzilor începuse să se lumineze, ploaia se oprise dar aerul era umed, ceţos şi rece, şi prin pîclă licărea cadranul bisericii Sfîntul Iacob ca o lună din „Fliegende Blätter". [1]

Le venea greu să se despartă şi o luară pe bulevard în jos, spre Operă. Dinspre Lagerlunden veneau poeţi şi gazetăraşi. Martin îi privea cu veneraţie şi se întreba dacă lui îi va fi dat să ajungă vreodată ca unul dintre ei. Şepcile studenţeşti sclipeau albe în lumina asfinţitului, păsările de noapte mişunau, în stînga şi în dreapta zburînd, îşi strecurau braţele pe sub braţele bărbaţilor tineri şi îi ispiteau cu făgăduieli despre cea mai mare fericire a vieţii. Într-o larmă veselă, aruncîndu-şi glume nevinovate, se îndreptară spre piaţa Carol al XII-lea, căci lui Josef Martin îi venise ideea că trebuie să-i facă profeţii lui Carol al XII-lea. Şi în timp ce îşi rostea profeţia, Gabel luă de mijloc pe cea mai frumoasă fată şi începu să valseze cu ea în jurul statuii. Moberg îi urmă exemplul şi se avîntă la dans cu o bacantă bătrîioară, iar Martin rămase cu inima gata-gata să-i spargă pieptul şi se uita

[1] Fliegende Blätter — săptămînal umoristic münchenez apărut între 1844—1928. Printre ilustratorii care au colaborat la el se numără Wilhelm Busch, Oberländer şi Moritz von Schwind.

la o nefericită, mică de statură, palidă, cu ochii ca tăciunele, și se întreba dacă va îndrăzni să se apropie de ea. În timp ce el se codea, Planius o apucă de talie și începură să danseze neîndemînatec iar Martin rămase singur și îi privi cum se învîrtesc, perechi-perechi, prin ceață. În partea de miazăzi a orașului briza de dimineață subțiase negura și o tîrîse peste brațele apei în vălătuci albi. Crucea de pe cupola Katerina ardea ca luceafărul de dimineață, la prima geană a răsăritului.

Un polițai apăru pe chei; se apropia încet. Una din fete lansă încet un strigăt prevenitor și ceata se destrămă în toate direcțiile. O nimfă trupeșă îl apucă deodată pe Martin de braț și îl trase după ea.

— Trebuie să te țin de braț, purcelușul meu dulce, altfel vine gardianul și mă ridică. Dealtfel, dacă vrei, poți să vii la mine acasă, ce zici ? Am un cuibușor tare plăcut, ai să vezi. Am un pat mare, frumos și așternutul l-am brodat cu mîna mea. După-amiaza cu asta mă ocup de obicei. Ceva trebuie oricum să faci, nu pot suferi să stau să joc „mariage“ cu mama, toată ziua, ca celelalte fete care se înjură și trăiesc și se poartă grosolan. Nu-mi place așa ceva, prefer băieții drăguți și prezentabili ca tine. Dacă ești cu adevărat drăguț și ai să vii mai des la mine în vizită am să-ți brodez o cămașă de noapte ca amintire. — Aha, nu ai bani, fir-ar să fie, asta-i o altă poveste. Atunci vino cînd o să ai. Nu trebuie decît să întrebi de Hulda. Spune-mi, e adevărat că la Uppsala exista o fată ca mine, poreclită Carol al XII-lea ?

— Nu știu, răspunse Martin.

— Ei, bine, am plecat...

Nu era adevărat că Martin n-ar fi avut ceva bani; îi mai rămăseseră cîteva coroane din onorariul pentru un poem publicat în „Hemvännen“ („Prietenul căminului“), dar îi spusese așa ca să nu-i rănească sentimentele.

V

MARTIN STĂTEA DE MULTĂ VREME treaz și nu reușea să adoarmă. Micuța aceea palidă, cu ochi negri era cea care nu-i dădea pace. Stătuse atît de liniștită și palidă, singuratecă, nu apucase pe nimeni de braț, nu se hlizise la nimeni și nu sporovăise ca celelalte. Cine era, cum ajunsese acolo unde se afla ? Fusese desigur sedusă, părăsită, avea poate un copilaș, care ar îngheța, ar flămînzi dacă ea nu i-ar aduce îmbrăcăminte și mîncare, vînzîndu-și trupul. Cum ar mai săruta-o dacă ar avea-o în brațele lui, cum ar mai mîngîia-o. I-ar da cele mai duioase nume, ar încerca s-o facă să uite ce era, o fată de stradă, și cine era el, un client oarecare, întîmplător, care plătește ca oricare altul ! Cu cine era ea împreună acum, poate cu Planius ? Ce putea să însemne Planius pentru ea ? Nu era mai frumos decît el și se știa că-i prost ca noaptea. Fusese unul dintre cei mai înrăiți tocilari și cu

toate astea căpătase numai „admis“ la bacalaureat. De ce l-ar alege tocmai pe ăsta ? Desigur că nu ea făcuse alegerea, acceptase doar ce i se ivise în cale. Martin pricepea asta și găsea că e normal. Ea își dăruise inima și sufletul o dată și nu mai avea altceva de oferit decît trupul. De ce l-ar fi refuzat cuiva, acum cînd oricum meseria ei era să-l vîndă și se cufundase în cea mai adîncă mocirlă. Totuși, dacă Martin ar întîlni-o și ea l-ar cunoaște poate ar ajunge să țină la el și să înceapă o viață nouă. Ar sacrifica totul pentru ea, toate visele despre gloria poetului și tot viitorul, ar alege o meserie cu care ar putea să se întrețină amîndoi, s-ar căsători și ar trăi cît mai departe de oameni, într-o căsuță pierdută în pădure, la marginea unui lac. Ar vîsli împreună într-o bărcuță ascunși în stuf, și ar visa ceasuri întregi, s-ar urca pe mal, pe un deal, și acolo ar petrece împreună toată noaptea, vegheați de stelele incandescente. Ar alunga toată mîhnirea și toate amintirile întunecate de pe fruntea ei cu sărutări, iar la copilaș ar ține ca și cum ar fi al său...

Dar în timp ce fantezia îi zburda astfel, Martin înțelegea totodată cît se poate de limpede că sub toate aceste închipuiri nu se ascundea altceva decît *ideea,* foamea unui bărbat tînăr după trupul alb al unei femei. Și cu cît treceau ceasurile nopții, veghind și contemplînd lumina cenușie a crepusculul, care se strecura prin jaluzele, cu atît mai amarnic se căia că o refuzase pe cealaltă, pe cea trupeșă.

VI

DACĂ ÎNTREBI UN TÎNĂR care abia și-a luat bacalaureatul : „ce vrei să ajungi ?“, nu-ți va răspunde : „poet“. Căci atunci oamenii ar întoarce capul și ar pufni în rîs. Ți-ar putea răspunde : jurist, sau pictor, sau muzician căci pentru toate aceste profesiuni te poți forma într-un institut de învățămînt și chiar în timpul anilor de studiu ai avea un locșor în societate unde te-ai putea refugia, un domeniu unde te-ai putea mișca, și ai avea o poziție socială : student la universitate, la academia de belle-arte sau la conservator. Nu e mult, dar este totuși o bucățică de zahăr bună de aruncat în gura celor apropiați și un viitor oarecum mai palpabil, care să aibă un sens pentru oamenii „cumsecade“. Dar cel care va deveni poet nu e altceva decît batjocura lui Dumnezeu și a lumii pînă cînd va ajunge recunoscut și celebru. De aceea în timpul lungilor ani de învățătură va trebui să-și atîrne o inscripție falsă deasupra ușii și să se prefacă a avea o ocupație considerată ca o profesie demnă de respect. Martin înțelese asta și găsi că era perfect normal. Nici n-ar fi cu putință altminteri. Iar cînd tatăl său îl întreba, ce vrea să se facă, nu răspundea că vrea să devină poet ci să intre ca funcționar într-o slujbă oarecare. Răspunsul îi fu pe plac tatălui, care văzu în el un semn că fiul său va fi la fel de cumpătat și fericit ca el însuși. Se temuse că Martin ar putea dori să plece la Uppsala să studieze estetica și simțea că n-ar fi avut inima să-l re-

fuze. Tremura însă la gîndul taxelor și grijilor pe care un tată de familie săracă ar fi fost nevoit să le suporte, pentru a-și ține fiul la universitate. De aceea fu bucuros de răspunsul primit. Remarcă numai că Martin n-ar trebui să caute de lucru într-o singură direcție ci în cît mai multe cu putință, iar seara își invită băiatul să meargă împreună la cafeneaua *Blanchs,* să asculte muzică și să bea grog.

Chiar a doua zi începu să se agite, vorbi cu diverse cunoștințe, din diferite departamente, și îl ajută pe Martin să-și formuleze cererile de angajare.

VII

MARTIN URMA SĂ PREZINTE personal omagiile sale șefului de departament unde avea intenția să se angajeze. Se înfățișă la locuința acestuia, la opt dimineața, în redingotă și cu fular alb la gît. Înghețat și flămînd — nu apucase să mănînce nimic — urcă scările unei clădiri tăcute, într-un cartier aristocrat, și sună la ușa directorului general. Un servitor în livrea, cu vipușcă aurie, îl anunță și deschise ușa spre un cabinet întunecos, cu perdele trase pe jumătate. Tot felul de articole vestimentare zăceau împrăștiate peste tot, pe scaune. Pe oglinda toaletei atîrna eșarfa mare, verde, a unei înalte decorații și în prag se afla o oală de noapte, de care era gata să se împiedice, dar se opri la timp. Așteptă în picioare și înclină tăcut capul. În mijlocul camerei stătea un moșneag respectabil, îmbrăcat într-un halat purpuriu de velur. Gesticula cu un brici, în jurul bărbiei săpunite. Un glas, ieșit parcă dintre catifeaua roșie și spuma albă, rosti sentința:

— Ai un calificativ frumos la bacalaureat, tinere, dar nu uita că cinstea și silința sînt și rămîn cele mai de preț calități în slujba statului. Ești angajat, domnule, și te poți prezenta mîine să-ți începi munca, dacă va fi ceva de muncit. Mai presus de orice: fii onest! Cu bine.

Martin presupuse că acest discurs ireverențios era în spiritul unui vechi obicei și nu se înfricoșă.

Se duse la birou, primi un loc la o masă și un registru gros de socoteli spre verificare. Parcurse, calculînd, coloană după coloană. Dacă sumele corespundeau trebuia să bifeze pe margine iar dacă nu se potriveau trebuia să facă o mențiune. Dar totdeauna corespundeau. Martin căpătă treptat convingerea că în aceste socoteli nu poate apare nici o greșeală și odată ce convingerea prinse rădăcini încetă să mai socotească și nu făcu altceva decît să bifeze fără să mai verifice. Între timp gîndurile i se abăteau de la munca fictivă sau reală și asculta bîzîitul muștelor și clipocitul apei pe pervaz sau discuțiile celor mai în vîrstă, ori era atent la un orb care cînta din flaut în grădină.

Și își spunea în sinea sa:

— Așadar, asta e viața.

VIII

DAR PENTRU MARTIN nu asta era viața. Pentru el era o ascunzătoare, un azil unde încercase să se refugieze pentru un timp pe care spera să-l poată scurta cît mai mult.

Citea și medita. Căuta în cărți, în propriile gînduri ceea ce oamenii caută, atît de frecvent, în tinerețe, pentru ca la bătrînețe să li se șteargă din minte, să uite că a existat vreodată o asemenea preocupare : a trăi după un crez, a căuta o stea călăuzitoare, un înțeles în ceea ce te înconjoară, un sens și un țel.

Martin fusese creștin pînă într-al șaisprezecelea an al vieții sale. E natural ca un copil să creadă ceea ce vîrstnicii îi spun că e adevărat. Și el crezuse tot. Nu avusese îndoieli și duminica mergea cu părinții la biserică. Dacă preotul era bun orator și un șarlatan, Martin se simțea luminat, mișcat și își dorea să ajungă un astfel de preot. Dacă preotul era un om modest, cinstit, care predica, cum se pricepea mai bine fără să strige, fără gesticulație, atunci, de obicei, pe Martin îl cuprindea somnul. Cînd împlini șaisprezece ani începu să se pregătească de confirmare. Religia fusese pînă atunci un obiect oarecare din programa școlară, neglijat ca atîtea alte obiecte secundare ; acum deveni dintr-o dată ceva esențial. Îi ocupa zilnic tot timpul și gîndurile, și nu se mulțumea cu gîndurile, voia să-i acapareze sentimentele. Era ceva obișnuit să verși lacrimi cînd primeai confirmarea. Religia își etala pretenția de a fi mai presus ca orice, forța conducătoare în viață, singura importantă. Și Martin n-avu cum să ocolească gîndul că întrucît religia reprezenta adevărul atunci ea avea dreptate chiar și în privința pretențiilor sale. Așadar, ei trebuia să-și consacre toate forțele și tot spiritul. Trebuia să devină evlavios. Dar dacă ea nu reprezenta adevărul atunci îl va căuta acolo unde-l va putea găsi. Atunci va fi nevoit să devină liber-cugetător. Ceea ce se afla între aceste extreme, creștinismul tradițional, obișnuit, așa cum era practicat și acceptat de mulțime, însemna pentru el sărăcie de idei și platitudine. Reprezenta o ieșire pe care o găsea firească pentru majoritatea oamenilor, dar lui nu-i trecuse niciodată prin minte că această cale i-ar putea fi și lui deschisă. Se afla la o răspîntie și trebuia să aleagă.

Într-o noapte, pe cînd stătea treaz și reflecta la toate astea, fără să poată adormi, cu lumina lunii bătîndu-i drept în odaie, cu gîndurile învălmășite în cap, îi apăru deodată limpede că nu crede. I se părea că înțelesese demult acest lucru. Religia creștină era ceva în care nimeni nu putea crede dacă voia să rămînă sincer cu sine. I se învedera că depășise problema adevărului propovăduit de creștinism și de fapt cu totul altă enigmă îl frămînta în prezent : cum era posibil ca ceilalți să creadă în religie iar el nu ? Și prin „ceilalți“ nu înțelegea numai colegii, căci ei nu dădeau impresia că ar fi preocupați de așa ceva. De altfel știa cît de lesne puteau fi convinși să creadă cîte puțin din orice. Noțiunea „ceilalți“ includea pe pă-

rinți, profesori, toți adulții care ar fi trebuit să cunoască mai multe decît el despre viața și lumea asta. Cum era cu putință ca el, Martin Birck, care nu împlinise încă șaisprezece ani, să stea culcat într-un pat de fier, în casa părintească, să poată gîndi altceva despre cele mai înălțătoare și mai însemnate lucruri decît cei vîrstnici și înțelepți, cum era cu putință ca el să aibă dreptate iar ei să se înșele ? Acest fapt i se părea o nebunie aproape la fel de amețitoare ca însăși credința pe care adineauri o respinsese. Totul era neclintit. Nici o lumină nu apărea în această întrebare. Se ridică din pat și se duse la fereastră. Albul zăpezii scînteia pe acoperiș, casele erau cufundate în întuneric și strada era pustie. Luna se afla sus, pe cer, dar era o lună de iarnă, cenușie-albă, mică și înghețată, la o distanță nemărginită iar în vălul ei stelele clipeau somnoroase, fără strălucire. Martin desena cu degetul pe geam. — Dă-mi, Doamne, un semn ! șopti. Rămase la fereastră, înghețā urmărind luna cu privirea, o văzu alunecînd și ascunzîndu-se în dosul unui coș negru de fabrică ivindu-se într-un tîrziu de partea cealaltă. Dar nu primi nici un semn. În adîncul inimii nici nu dorea una ca asta. Simțea că o credință nu trebuie și nu poate fi primită în dar printr-o minune. Să cauți adevărul și în această căutare să fii sincer cu tine însuți, era singurul fir călăuzitor pe care-l putea găsi.

Martin crezuse că prima comuniune și confirmarea erau obligații, prescrise de lege, care nu puteau fi ocolite. Tatăl lui nu știa altceva,

sau dacă știa nu spunea, căci prețuia zicala : vorba-i de argint, tăcerea e de aur. De aceea Martin merse la comuniune împreună cu ceilelți adolescenți. Era o zi însorită de primăvară cu soare și bătrînii copaci ai parohiei se-nveșmîntaseră într-un frunziș verde delicat. Cînd auzi clopotele răsunînd melodios și orga intonă psalmul de deschidere ochii lui Martin se umplură de lacrimi și inima i se strînse de regret că nu era la fel ca ceilalți, că nu putea crede și simți ca ei. Și cînd văzu biserica plină de oameni cu figuri grave, și auzi glasul predicatorului care, din amvon, îi îndemna pe tineri să nu se abată niciodată de la credința strămoșească, simți neliniște și tulburare în adîncul sufletului. Taina era iar prezentă și îl mistuia : cum e cu putință ca toți cei de față să creadă iar el nu ? Doar e o nebunie să-mi închipui că eu singur pot avea dreptate împotriva tuturor, împotriva tuturor morților care dorm afară, în morminte, care au trăit și au murit în credința respinsă de mine. E o nebunie, o nebunie ! Trebuie să-mi înving rațiunea și să învăț să cred. Dar cînd ajunseră la ceremonia propriu-zisă și văzu preoții în sutane, mișcîndu-se de colo-colo prin fața altarului în timp ce se ocupau de pîine și de vin, cu șervete pe braț, ca ospătarii, îl cuprinse amețeala și sila și nu reuși să înțeleagă cum de se lăsase păcălit. Deși știa că acești preoți care se furișau în semiobscuritate, erau, în viața de toate zilele, la fel de onorabili ca majoritatea oamenilor, în această clipă îi apăreau ca niște impostori nerușinați.

Credința în Dumnezeu și în viața de apoi era tot ce-i mai rămăsese lui Martin, în acea vreme, din credința copilăriei. Dar dumnezeul său nu mai era un dumnezeu părintesc care asculta rugăciunile și clătina aprobator din cap, dacă erau folositoare și rezonabile, sau dezaprobator dacă erau copilărești și neroade.

Dumnezeul său devenise un sloi de gheață îndepărtat ca luna, la care privise într-o noapte de iarnă, cînd încetase să mai citească rugăciunea de seară pentru că nu exista nimeni să-l audă — așa gîndise el atunci. Și veni în sfîrșit ziua cînd Martin înțelese că cel pe care în ultima vreme îl numise Dumnezeu era ceva de care un om nu putea să se apropie nicicum, nici prin dragoste și supunere, nici prin contrariul lor și care primise numele de Dumnezeu numai printr-un joc ușuratic cu vorbele și un abuz al imperfecțiunii limbii. Cercetîndu-și credința în nemurire, pricepu în curînd că ajunsese foarte departe de cerul azuriu al copilăriei. Observase că toți aceia care, dintr-un alt temei decît al aparențelor, apărau credința într-o viață de apoi, admiteau o viață anterioară celei prezente — și găsi asta firesc și logic. Veșnic e doar ceea ce a existat întotdeauna. Ceea ce a luat ființă odată, va înceta într-o bună zi să mai existe : asta era legea oricărei ființe. Dar Martin nu avea nici o amintire despre o existență anterioară și nici nu auzise de vreo persoană, cît de cît demnă de crezare, care să fi mărturisit că-și amintește așa ceva. Desigur, existau inși care afirmau că-și amintesc de o viață anterioară dar de

obicei se pretindeau a fi personaje istorice despre care citiseră în cărți, în viața prezentă : Iulius Cezar sau Gregorius al VII-lea. Doar rareori își amintea cineva să fi fost sclav, ospătar sau rîndaș. Această particularitate părea ciudată. În orice caz era limpede că numeroși oameni — și printre ei și Martin — n-aveau nici cea mai vagă idee despre o existență anterioară. De aici conchise că nici într-o viață viitoare nu-și va aminti nimic despre cea actuală. Nici măcar nu-și va putea constata propria identitate și considera că dacă această continuitate se numea nemurire, atunci, ca și mai înainte, în întrebarea despre Dumnezeu, era vorba de o debilitate a inteligenței, de un joc al imperfecțiunii cuvintelor și nimic altceva. Încă mai bizar i se părea să dai un asemenea nume reîntrupării ființei moarte, în natura vie, în plante, în animale, în aer și apă. El nu gusta asemenea jocuri de cuvinte.

În felul acesta se întîmplă că Martin păși în viață fără altă credință decît aceea că va crește, va îmbătrîni și muri ca un pom pe pămînt, ca strămoșii dinaintea lui, și că lumea cea verde pe care o vedea cu ochii era singurul său cămin în acest univers, singurul spațiu în care îi era dat să trăiască, să creeze. Printre multele vise despre viața sa, pe care le descrise mai tîrziu în versuri, se afla și acesta : se va preface într-un copac mare, frumos, la marginea drumului, cu o coroană bogată și va dărui multora răcoare și adăpost. Voia să creeze frumusețe și fericire în jurul său, să alunge greșelile. Va scrie și va vorbi

astfel încît toţi oamenii să-şi dea seama de îndată că avea dreptate. Bineînţeles, nu era pe deplin sigur că adevărul în sine ar putea aduce fericire, dar istoria îl învăţase că rătăcirile creează nenorociri şi crime. Religiile bîntuiseră ca nişte molime pe pămînt şi el se gîndea cu stupoare la toate flagelurile care marcaseră drumul creştinismului peste timpuri şi popoare. Dar credea, cu toată convingerea, că zilele acestuia erau numărate. I se părea că simte cum trăieşte zorii unei vremi noi şi voia să-şi dea adeziunea la deschiderea unui nou drum în spirit şi poezie, pentru epoca ce avea să vină.

Pe timpul cînd Martin gîndea astfel, i se părea totuşi că viaţa, oricît de scurtă şi de îndoielnică ar fi, avea oarecare sens. Simţea cum se dezvoltă şi creşte, adevăruri noi şi noi splendori se dezvăluiau minţii şi simţurilor sale, în timpul lungilor plimbări, afară, la marginea oraşului, sau în pădure, cînd începea să se împrimăvăreze. Iar primăvara... Pe vremea aceea primăvara era încă primăvară adevărată — nu boală, nu beţie, nu febră a sîngelui, în care toate vechile regrete şi doruri, pe jumătate uitate, renasc şi zic : uită-te la mine, am dormit mult dar nu sînt mort ! Nimic din aşa ceva ; ci o trezire, într-o dimineaţă, un freamăt în aer şi un cîntec cristalin. Iar în acel timp miile lui de dorinţe neîmplinite erau tot atîtea speranţe strălucitoare şi promisiuni pe jumătate exprimate, căci anii lungi de vid şi dezamăgire nu avuseseră timp să le prefacă în cuţite tăioase care sfîşiau şi zdrobeau sufletul. Şi

chiar dacă nu era convins că toate aceste făgăduinţe vor fi împlinite de viaţă, sau măcar cele mai multe din ele, totuşi ele existau ca nişte posibilităţi ademenitoare, ca un reazem pentru visele fără ţel şi fără graniţe. Chiar în clipele cînd cartea pe care o ţinea în mînă sau experienţa făcută în cursul acelei zile îi şopteau la ureche avertismente şi îl povăţuiau să nu se încreadă în fericire, ele se prefăceau într-o nostalgie blîndă, într-o melancolie luminoasă ca un asfinţit de primăvară.

Totuşi aceste avertismente veneau tot mai des, şi tot mai adesea se întîmpla ca în toiul viselor, cînd sîngele tînăr îi juca farse, să se lase cuprins de dorinţa de a asculta şi celălalt glas. Glasul care răzbătuse pînă la el din adîncul celor mai vechi timpuri, cu ecouri în cărţile recent citite. Glasul straniu pe care nici una din sutele de noi evanghelii, care zguduiseră, periodic, spiritul omenesc precum furtunile de primăvară, nu izbutiseră să-l aducă la tăcere decît pentru o clipă. Glasul care spunea : totul e deşertăciune şi nu există nimic nou sub soare. Pentru ce trăia, ce sens avea totul ? Nu înceta să-şi pună aceste întrebări, căci el încă mai cerea de la viaţă, pe care o vedea cu ochii lui, să aibă ceva tainic, ceva ce s-ar putea numi : *sensul vieţii*. Adeseori fericirea, de care văzuse că oamenii au parte, cît şi fericirea după care oamenii tînjeau, i se păreau asemenea aurului vrăjit din poveste : în realitate erau doar frunze ofilite sau jucării drăgălaşe, ce nu puteau fi luate în serios. Dacă îşi întorcea privirea spre propria sa viaţă, aceea

pe care o trăia de la o zi la alta, lesne descoperea că era mizerabilă, găunoasă — și că unica ei valoare consta în nădejdea nesigură că nu va rămîne totdeauna la fel. Ceea ce spera nu era să atingă ceva de care te puteai apropia pas cu pas, prin muncă, răbdare și sute de mici renunțări — bunăstare, considerație și așa mai departe, obținute de alții înaintea lui. Spera și aștepta ceva imprecis și inexprimabil ; un răsărit de soare, un dezgheț, o deșteptare dintr-un vis chinuitor, fără sens. Căci viața sa îi apărea ca un vis chinuitor, incoerent, cînd o privea cu ochii treji și o găsea săracă în bucurii, plină de dureri meschine și preocupări mărunte. Scria uneori poeme și nuvele pentru a cîștiga ceva bani și pentru a cerceta cît de departe reușesc cuvintele să-i urmeze gîndurile, dar, în fiecare an, tot ce scrisese pînă atunci i se părea copilăresc și lipsit de valoare și scrisul nu izbutea să se transforme într-o activitate care să-l umple de bucuria creației. Dealtfel executa aproape automat suma de acțiuni sau mai curînd de gesturi caracteristice, impuse de împrejurări unui tînăr funcționar din administrație. Se ducea dimineața la slujbă cît mai tîrziu și părăsea biroul cît mai devreme cu putință. Legă cunoștințe între colegii de servici și participă la distracțiile lor. Obișnuia să bea *punch* la petreceri, lua parte la supeuri și vizita femei ușoare. Îi plăcea muzica și putea fi văzut adesea la Operă în ultimul rînd al galeriei, între coșari și melomani entuziaști. Cînta în cvartete și fu admis la clubul „Par Bricole“, unde un bătrîn

director de școală îi atîrnă de gît, cu gesturi părintești, cornetul acustic de tablă aurită legat cu o panglică roz.

Își spuse în sinea sa :

— Nu, visez. Asta nu este viața.

IX

TRECURĂ ANI.

...Martin colinda orașul pe înserat. Străzile și piețele se albiseră, zăpada cădea încet și liniștit. Un om mergea înaintea lui, în zigzaguri, și aprindea ici-colo cîte un felinar.

Martin umbla la întîmplare, aproape nu-și dădea seama în ce loc se află.

Deodată se trezi plîngînd. Nu înțelese prea bine de ce. Altminteri nu plîngea ușor. Probabil niște fulgi i s-au prins în gene și i-au umezit ochii... O luă pe o stradă laterală și ajunse într-un părculeț, atinse în treacăt o pereche pe jumătate înzăpezită, pe o bancă, și trecu mai departe printre copaci. Era pustiu și gol. Crengile atîrnau, îngreunate, sub zăpada proaspăt așternută.

...Ciudat. O maghernită pe o ulicioară, o lumină pîlpîitoare. În dosul ferestrei două brațe goale aplecate și întinse și zgomotul oblonului lăsat în jos. Iar fata care fredona ultimul succes de variété în timp ce-și desfăcea încet și indiferentă corsetul roșu — și el îi ținu isonul ca să nu fie silit să vorbească — era frumoasă sau urîtă ? Nu știa. Se uitase la ea

numai în treacăt. Oricum, nu de ea îi era lui dor.

Rămase acasă pe înserate în amurgul albastru, glacial, al după-amiezei de martie și se căzni, se chinui cu o poezie veche care nicio-dată nu voia să se lase terminată cum trebuie. Apoi, dintr-o dată începu să se gîndească la o fată. O întîlnise la amiază, cînd se întorcea acasă de la slujbă, și întîlnirea fu aidoma unui fior neașteptat. Tînăra mergea în plin soare și mulți bărbați își întorceau capul după ea. Ea părea să nu bage de seamă, să nu bănuiască nimic. Era tînără de tot, avea optsprezece sau poate douăzeci de ani. Nu era îmbrăcată nici elegant nici modest. Își purta capul ușor și fără griji, poate chiar puțin mîndru. Avea mersul frumos ; își văzu de drum, cu părul castaniu strălucind în soare, și cu chipul luminat de un zîmbet lăuntric. O urmă de la distanță, ea urcă spre Östermalm și dispăru după o poartă. Imaginea îi apăru iar spre asfințit, cînd ședea în scaunul-balansoar, căutînd rime, și nu-i mai dădu pace. De aceea puse jos creionul și ieși să se plimbe. Nu mai era soare, afară ningea. Se îndreptă spre clădirea mare, cenușie, unde o văzuse intrînd și se învîrti pe lîngă ea, pe trotuarul de peste drum, privind cum se luminau ferestrele ici și colo. Cine era fata ? Își aminti că o văzuse salutînd un domn pe care îl cunoștea. Urcă scările, citi numele de pe uși dar pînă la urmă ceea ce făcea i se păru o copilărie stupidă, își ridică gulerul și ieși iar în strada înzăpezită.

Cînd prima fată întîlnită în drum îi aruncă o privire galeșă, o luă de braț și o însoți acasă.

Se afla acum în camera ei dar stătea țeapăn, tăcut, și o privea în timp ce fata își scotea hainele pălăvrăgind și fredonînd. Nu se întreba nici măcar dacă era frumoasă. Un singur lucru știa : mai frumoasă sau mai urîtă, pe el nu l-ar fi atras mai mult sau mai puțin. Era marcată de meseria ei. Deși încă tînără, se vedea că de mult obosise să tot aleagă și să respingă clienții. Cu aceleași mișcări rutinate ale mîinii, o mînă neîngrijită de muncitoare, și-ar fi desfăcut corsetul sărăcăcios pentru oricine i-ar fi cerut asta, fie el locotenent sau contabil, consilier la Curtea Supremă ori chelner. Nu făcea probabil nici o deosebire între ei, dacă nu cumva în inima ei îl prefera pe chelner căci el era mai puțin încrezut decît ceilalți și o înțelegea mai bine. De unde venea oare ? Poate dintr-o curte cu lăzi de gunoi și hazնale, poate dintr-un cătun din pădure. Ultima presupunere părea mai plauzibilă. Mai dăinuia în ochii ei ceva din lacurile de pădure. Alergase veselă între ceilalți copii voioși, cu picioarele goale, pe dealuri, și culesese fragi. Cei de-o vîrstă cu ea o învățaseră devreme de tot să muște din fructul oprit. Apoi venise la oraș și avusese aceeași soartă ca multe altele. Poate că nu era ceva inevitabil. Ar fi putut ajunge la fel de bine soția unui muncitor, dar ea găsise că soarta acestora e încă și mai grea și apucase, fără să se gîndească prea mult, pe drumul pe care o duseseră picioarele. Cu nițel noroc și puțină înțelegere ar fi reușit poate

să devină soția unui burghez, o doamnă care merge la piață cu servitoarea și se tocmește la măcelărie pentru carnea de rasol cu hrean...

— Ei, se miră fata, nu te dezbraci ?

Martin o privi fix și deodată nu mai înțelese nimic din ce se întîmplă, de ce venise și ce voia de la ea. Mormăi că nu se simte bine, puse cîteva coroane pe noptieră și ieși. Fata nu se supără, îl privi doar mirată și nu aruncă vorbe urîte în urma lui, pe scară...

Ningea neîntrerupt. Iarna asta nu avea de gînd să se termine niciodată. Se apropia sfîrșitul lui martie dar copacii se aplecau sub zăpadă și afară era un frig afurisit...

Martin obosise, se așeză pe o bancă sub unul dintre copacii albi și lăsă zăpada să i se aștearnă pe pălărie și pe umeri.

— Ce facem, oameni, cu viața noastră ?

Viața pe care o trăia, sărmanele bucurii căutate, și uneori aflate, i se păreau în această clipă o fantezie, un capriciu de balamuc. Și totuși, asta era viața normală. Cei mai mulți cunoscuți așa trăiau. Avea douăzeci și trei de ani. De patru sau de cinci ani lua parte la acest joc și ar fi trebuit să se obișnuiască...

Nu, nu înțelegea oamenii și nu se înțelegea nici pe sine.

Asculta adesea discuțiile colegilor și prietenilor din cercul său despre aceste lucruri. Observase că tinerii cei mai respectabili și vîrstnicii, de asemenea, credeau în două moduri de a iubi : un fel pur și altul carnal. Fetele tinere, de familie bună, se cuvenea a fi iubite cu

dragoste pură ; dar asta însemna logodnă, căsătorie, și pentru asta nu prea existau mijloace. De aceea, îndeobște numai fetele bogate inspirau dragoste pură. Altminteri acest sentiment își găsea locul mai degrabă în poezia lirică decît în realitate. Celălalt mod, cel trupesc, era accesibil și chiar necesar. Orice tînăr normal trebuia să i se dedice cam o dată pe săptămînă. Toată această latură a existenței era însă considerată a nu avea vreo importanță reală, ea nu ar fi izbutit să facă un om fericit sau nefericit. Era doar partea comică ; subiectul pentru întîmplări nostime, o distracție pe cît de plăcută, pe atît de higienică, așa, ca atunci cînd îți ridici chenzina și bei o jumătate de *punch*. În perioada de tranziție, între aceste două moduri de a iubi, întreaga viață sexuală nu preocupa decît pe prea puțini dintre bărbații așezați și chibzuiți. Funcțiile ei erau socotite urîte, neconvenabile sau mai degrabă erau numite dezgustătoare pentru că nu puteau fi împlinite fără a te simți animalic.

Aceasta era concepția generală a întregii societăți, dar circumstanțele făceau ca acest fel de a trăi să fie apreciat ca cel mai sănătos și mai inteligent. Bineînțeles nu în predicile pastorilor, nu în discursurile deputaților sau în editorialele gazetelor, ci în opiniile luminate, în toate cercurile, în discuțiile dintre bărbați. Se considera necesar ca tinerii să-și mențină sănătatea și buna dispoziție iar fetele tinere de familie bună să-și păstreze intactă neprețuita virtute. Așa că tinerii consumau *punch*, vizitau femeile ușoare, se îngrășau și

se congestionau, și nu numai că izbuteau să îndure această viață ca pe un mizerabil surogat dar ea îi atrăgea într-atît, încît nici chiar căsătoriți fiind nu refuzau să dea o raită pe la vechile locuri binecunoscute și îndrăgite. Iar tinerele fete de familie bună trebuiau să-și păstreze prețioasa virtute și dealtfel nu se întrebau care-i era rostul. Pentru unele din ele însă giuvaerul cel scump deveni cu timpul o povară prea grea...

Ce am făcut, oameni, din viața noastră ?

Încotro au apucat-o fericirea, bucuriile tinereții ?

Viața e întocmită pentru bătrîni, de aceea e un blestem să fii tînăr. E făcută pentru prostănaci și ramoliți, pentru cei care iau ceea ce-i fals drept autentic sau chiar preferă falsificarea, de aceea e o suferință să gîndești și să simți, o boală a copilăriei prin care trebuie să treci înainte de a deveni bărbat...

Umbra unei femei alunecă încet pe lîngă banca unde ședea. Dar de-abia trecu și femeia se și opri, întoarse capul și îl țintui cu doi ochi mari, negri.

Martin se ridică, se scutură de zăpadă și-și văzu de drum.

Mergea repede căci înghețase.

Se gîndea la viață și la cărți. În anii copilăriei sale apăruse o nouă literatură, care venea în conflict cu morala predominantă a societății și încerca să o schimbe. Acum însă

amuțise. Obținuse foarte puțin, mai nimic, iar intenția se pierduse pe drum.

Literatura și morala pentru care luptaseră, de dragul căreia primiseră și împărțiseră lovituri tăioase devenise dintr-odată „deceniul al optulea“ și, ca atare, examinată și judecată definitiv, cîntărită și găsită prea apăsătoare. Era însă înconjurat, ca niciodată mai înainte, de parfumul florii albastre a poeziei. Vechile cuvinte răsunau ca noi ; pămîntul întinerise iar, pădurile și apele se umplură din nou de centauri și nimfe, cavaleri și fecioare se plimbau, în asfințit de soare, și din nou Cîntecul în persoană stătea cu ochii larg deschiși, limpezi după somnul cel lung, în mijlocul oamenilor, și cînta cum nu mai cîntase de un veac. Lui Martin îi plăcea acest gen de poezie. Ritmurile și slovele ei se strecurau în versurile scrise și migălite de el însuși în amurg dar, și așa, totul îi apărea ciudat de străin. Lumea era aceeași ca mai înainte, își urma cursul firesc. Nici o victorie nu fusese cîștigată. — Venise oare timpul să cînte ? E adevărat, atunci cînd privea mai atent găsea și în noua poezie unele idei, ca sursă de inspirație și aceste idei erau de asemenea în luptă deschisă cu morala general acceptată. Dar numai puțini observau asta și aproape nimeni nu le dădea importanță. Era doar poezie !

Era poezie, iar ca forum pentru idei, poezia fusese și era în continuare cam în aceeași situație ca opera regală. Și acolo baritonii puteau să tune contra tiranilor, fără a se teme că vor pierde Ordinul Vasa. Și acolo se jucau

scene de seducţie, luminate cu focuri bengale, fără ca cineva să se scandalizeze ; ceea ce în existenţa cotidiană burgheză a clasei mijlocii se numea animalic era interpretat, de aceiaşi oameni, cînd se petrecea în „Faust“ sau în „Romeo şi Julieta“, ca poetic, delicat, şi întru totul potrivit tinerelor fete. La fel se întîmpla cu poezia. Ideile înveşmîntate confuz în versuri şi cuvinte frumoase nu mai erau subversive. Nici măcar nu erau băgate în seamă.

De ce nu se ivea odată un om, nu ca să cînte ci ca să vorbească, şi să vorbească limpede !

...Ajunsese pe Strandvägen. Crusta de gheaţă din golful Nybroviken abia fusese sfărîmată, un remorcher îşi croia drum gemînd printre gheţurile plutitoare.

Spre apus se zăreau profilîndu-se prin pîclă cîteva vile de bogătaşi, clădite de curînd ; într-una din ele lumina electrică şi romburile de cristal şlefuite începuseră să arunce sclipiri, dintr-un şir de odăi. Într-o sală mare se zărea, în dosul perdelelor albe de muselină, învîrtindu-se un grup numeros de dansatori. Cîţiva trecători singuratici se opriseră şi priveau, parcă ţintuiţi, spre paradisul de sus. Martin se opri şi el pentru o clipă şi plecă apoi absorbit de gînduri. Cîteva măsuri de vals îi ajunseră la ureche ; era „Donauwellen“ [1]. Melodia îl urmărea şi o fredona în timp ce-şi urma drumul.

[1] Valurile Dunării (germ.).

O, Eros, Eros. Odăiţa prostituatei şi salonul de bal de aici, de sus... În amîndouă templele era adorat acelaşi zeu şi în amîndouă templele era adorat de aceiaşi bărbaţi. Dar femeile...

El nu ştia să danseze dar în ciuda acestui fapt îl atrăgeau balurile. Îi plăcea să stea în pragul unei uşi şi să-i privească pe ceilalţi cum se învîrtesc. Ce fel de atmosferă plutea peste aceste petreceri tinereşti care-l vrăjeau, de-i făceau sînge rău şi îl îmbolnăveau de dor după ceva imposibil ? Ah, femeile... Ţinute strîns în braţele bărbaţilor, cu ochii mijiţi şi buzele întredeschise, cele mai neprihănite codane se legănau pe lîngă el, în rochii care subliniau tinerele busturi palpitînde. La ce se gîndeau, la ce visau oare ? Se aflau desigur şi cele care nu se gîndeau la nimic, şi visau numai prostii, care n-aveau altă dorinţă decît să se rotească-n vîrtej şi să se zbenguie puţin, fete tinere model, pe placul mamelor şi al mătuşilor. Dar, bineînţeles, nu toate erau aşa. Doar nu se schimbaseră atît de necrezut de mult fiicele omului din acele vremuri nu prea îndepărtate, cînd flăcăi şi fecioare purtau în alai simbolul phallos-ului, intonînd cîntece sacre. Despre ce vorbeau fetele cînd şedeau împreună şi şuşoteau într-un colţ ?

„Cea de colo e căsătorită în secret cu acela“ ; „el e îndrăgostit de ea dar ei îi place un altul“. Ce subiecte au cărţile citite de ele ? Acelaşi : despre unii care se iubesc, ce se petrece cu ei mai tîrziu. Despre cei care îşi aparţin unul

altuia. „A-și aparține unul altuia“ — ce înseamnă oare ? Asta se află numai în noaptea nunții.

Dar anii trec iar cununia se lasă poate așteptată. Tînăra fată împlinește douăzeci și cinci de ani, se apropie de treizeci și încă mai dansează la baluri cu ochii mijiți, dar gura nu mai e întredeschisă, știe că nu-i mai stă bine, e o dungă sîngerie, pentru că o ține strînsă, crispată. Nu vine niciodată clipa cea mare, cea minunată ? Are privirea unui om care se îneacă. Salvează-mă, mă scufund, mă duc în adînc ! Tinerețea e atît de scurtă, privește, obrazul a început să-mi pălească, pieptul mi se lasă și tînăra mea floare se ofilește ! Și fata încearcă să fie provocatoare, îmbietoare și îndrăzneață, îi e teamă că înainte a fost prea timidă, că pudoarea n-a fost chipul cel mai potrivit de a... Dar domnii au început să rîdă de ea pe furiș, cînd ciocnesc paharele la punch, iar unii îi rînjesc în față. Alții o înțeleg și se gîndesc la ei, că, ar fi o nevastă bună și o iubită înflăcărată. Dar n-au poftă să se căsătorească. Iar a seduce o fată de familie bună e o poveste prea încurcată. De aceea cînd pleacă de la bal găsesc atît de ușor, și fără a sta pe gînduri, drumul spre vechile locuri, spre cămăruțele luminate de lămpi fumegînde sau de lustre roșii procurate de la selectul magazin *Leja*.

— Ce am făcut cu viața noastră, noi bărbații, și ce am făcut cu a lor ?

Martin se întoarse înapoi în oraș.

La un colț de stradă întîlni un poet care dîrdîia într-o redingotă subțire, verde-gălbuie. Era cu doi ani mai în vîrstă decît Martin și oarecum cunoscut, căci scria cu ușurință fabuloasă splendide versuri despre orice, dar mai ales despre fete și flori, despre nopți de iunie în cîmpia din Skåne, de unde se trăgea. Avea un chip palid, o barbă subțire, roșcată și, cînd întîlnea un confrate, ochii lui mari de copil căpătau o expresie sălbatică, fixă, de parcă s-ar fi sfătuit cu el însuși și și-ar fi zis : să-l omor sau să intrăm undeva și să consumăm niște alcool ? Se opriră la *Anglais* și băură o *chartreuse* verde. Poetul îi vorbi despre sine. Îi mărturisi lui Martin că era decadent. Adora tot ce se afla în descompunere, tot ce era condamnat să piară. Ura soarele și lumina și își îndrepta cu amărăciune pumnii strînși spre lampa cu gaz din tavan. Iubea noaptea, păcatele și toate băuturile spirtoase cu reflexe verzui. Avea aproape toate bolile venerice cunoscute și pe deasupra suferea de agorafobie. Nimic pe lume nu l-ar fi înduplecat să traverseze piața Gustav Adolf. Această boală îi dădea o satisfacție cu totul aparte căci o privea ca pe un semn premonitoriu al unei paralizii generale. Iar paralizia generală însemna somnul cel lung — Nirvana.

Martin asculta distrat. Lumina e bună, își spuse în sinea sa și întunericul e de asemenea bun. Uneori însă întunericul poate fi nefast și lumina de asemenea.

— Dar cum se face, întrebă el, că poeziile tale nu se deosebesc prea tare de acelea care sînt premiate de Academie ?

La auzul acestor cuvinte ochii poetului se întunecară și buzele îi deveniră dintr-o dată subțiri ca o linie. Scoase din buzunar un cuțit cu teacă, îl trase pe jumătate și-și puse arătătorul pe lama dezvelită.

— Cum suporți oțelul rece ? îl sfredeli poetul cu întrebarea.

— M-ai înțeles cu totul greșit, replică Martin și puse mîna pe brațul interlocutorului său ca să-l liniștească. Îmi plac poeziile tale. Doar că nu văd clar legătura dintre ele și propria ta viață interioară pe care ai descris-o adineaori...

Poetul zîmbi.

— Mă bucur să aud că-ți plac poeziile mele. Ceea ce-am tipărit pînă acum e de fapt o porcărie. Nu-s bune decît pentru plebe. Privește aici...

Scoase din buzunar o tăietură din ziar, o recenzie despre ultima lui culegere de versuri, iscălită de un nume cunoscut. Respectabilul critic regreta pe un ton blajin că unele dintre poezii nu au izbutit să se elibereze de o anumită tentă de senzualism cu rezonanțe neplăcute. În altele — afirma criticul — poetul emitea tonalități mai pure, care aduceau bogate promisiuni pentru viitor.

— Mda, e destul de prietenos tonul, opină Martin după ce termină de citit.

— Prietenos ? Poetul făcu iar o mișcare convulsivă cu mîna, în buzunarul unde ținea cuțitul. Prietenos, spui ? Unul ca ăsta ar trebui să se tîrască în genunchi în fața celor mai slabe poezii ale mele.

— Desigur, încuviință Martin, desigur, dar cum oamenii mai în vîrstă nu obișnuiesc să aibă față de tineri...

Poetul tăcu, bău, și mult timp nu mai scoase nici o vorbă.

Martin bău și el. Băutura tare și verde îl ardea pe cerul gurii și în creier. Și își aduse din nou aminte de fata întîlnită în acea dimineață, cum mergea în plin soare și zîmbea. Dormea acum, visa oare sau era purtată de vise ? Ori se răsucea în pat, fără odihnă, tînjind după un bărbat ?

Ce-ar fi dacă i-ar scrie ? Ar putea afla ușor cum se numește. Ba nu. Ea n-ar face decît să arate prietenelor scrisorile și să pufnească împreună în rîs...

Cafeneaua rămase aproape goală. În cel mai îndepărtat colț ședea, singuratec, ascuns îndărătul unui ziar, un client obișnuit al localului. Într-o oglindă, pe peretele celălalt, se zărea cum un domn în vîrstă, cu favoriți cărunți și batistă roșie de mătase ieșind din buzunarul de la piept o privea liniștit și serios pe chelneriță. Era grasă, roșie și albă, roșie de la natură și albă de la pudră și prin felul cum își rezema pieptul și brațele pe tejghea semăna cu un sfinx.

Poetul scoase un oftat. Martin îl cercetă cu privirea — o figură de copil sub barba roșie de brigand — și se gîndi că poate îl jignise adineaori. De aceea simți nevoia să-i spună ceva amical.

— Știi ce, dacă ți-ai rade barba ai arăta precis ca un călugăr desfrînat.
Chipul poetului se lumină.
— Poate că ai dreptate, îi răspunse și-și căută cu privirile imaginea în oglindă. De altminteri am scris versuri de inspirație catolică. Ar trebui să-mi citești odată poeziile, cele adevărate, cele care nu se pot publica.
— Sigur. Unde locuiești ?
Poetul îi explică că nu locuia undeva anume. De trei săptămîni nu mai avea locuință și nici nu-i trebuia vreuna. Își scria versurile pe mesele cafenelelor și dormea pe la femei. La una din ele își lăsase o valiză cu dungi verzi, în care erau cîteva gulere de schimb, poemele lui Verlaine și tot acolo se găseau propriile sale manuscrise.
Pe Martin îl impresionară toate astea, dar nu găsea cuvinte pentru a-și exprima sentimentele, așa că tăcerea se lăsă iar între cei doi tineri pe care întîmplarea îi făcuse să se întîlnească la un colț de stradă.
Ceasul bătu douăsprezece, gazul fu micșorat la jumătate, în local, și poetul simți inspirația apropiindu-se odată cu întunericul și începu să scrie versuri pe masă.
Martin îi spuse noapte-bună.
Piața Stureplan era albă și pustie. Ninsoarea se oprise, luna urcase sus, pe cer, și gerul era mai tăios decît înainte.
Spre răsărit se deschisese o stradă nouă, fără case, ca o gaură mare într-un zid. Spre vest se întindea, în aburul lunii, o îngrămădire de cocioabe vechi și creste de ziduri înzăpezite. Dintr-o stradă rău famată, care se strecura printre clădirile sordide, străbătu pînă la Martin un rîs de femeie și zgomotul unei porți, deschisă și trîntită.

X

ERA TÎRZIU CÎND MARTIN ajunse acasă. Deși mort de oboseală nu izbutea să adoarmă. Fluturi negri i se zbăteau în fața ochilor, gînduri și ritmuri îi reveneau în memorie în timp ce stătea culcat și privea afară în întuneric. Se ridică în capul oaselor și aprinse lampa de pe noptieră unde hîrtia și creionul se aflau la îndemînă ca întotdeauna. Nu simțea nimic asemănător cu febra sau surescitarea, ci numai o oboseală profundă care îl făcea să sufere dar nu-l amăgea. Vedea limpede în ce loc se încîlcise firul gîndurilor și avea nevoie de sprijinul unui ritm, unui fragment de melodie. Se răzgîndi, șterse ce scrisese și, pînă la urmă, se născu o poezie.

Tu, cel de acolo, de sus,
care ești surd și mut !
Tu, cel de acolo, de sus
care cu mîna dreaptă mîngîi
fructele înmiresmate și proaspete ale Binelui
iar cu stînga sugrumi
cuibul de omizi al Răului, cu iz veninos,
tu care spre amîndouă
privești cu aceeași voluptate !

Tu, cel de acolo, de sus,
cu privirea încețoșată
de toată goliciunea universului
— către tine îndrept ruga mea
O rugă, singura,
pe care poți să n-o asculți
și să n-o împlinești :
învață-mă,
învață-mă să uit,
că am întîlnit privirea ta.
Pentru că
în zile mai tinere
mi-am creat singur un dumnezeu,
după chipul și asemănarea mea,
un dumnezeu apropiat, viu și războinic,
și am ieșit într-o zi de primăvară
să-l caut pe pămînt și în ceruri.
Nu pe el l-am găsit
ci pe tine.
Nu divinitatea vieții
am găsit-o, ci pe a morții,
sub masca vieții.

Ia-mi amintirea viziunii tale,
înfricoșătorule ! Amintirea ta
este o boală ascunsă, e un vierme care
mănîncă rădăcinile pomului vieții mele.
O știu prea bine, cu fiecare an risipit
cu fiecare zi ce se scurge zadarnic
se apropie tot mai mult de nervul ființei mele.
Roade și devorează
tot ce e noblețe omenească în mine
tot ce se răzvrătește, tot ce e voință și-nfăptuiește,
și nu cruță

nici minunatul, fragilul ornic al sufletului
ce arată Binele și Răul.
Spune, tu cel de acolo, de sus
oare asta ți-e vrerea,
să mă creezi din nou
după chipul și asemănarea ta ?
Asta a fost înțelesul ce l-ai dat cuvintelor :
Cel care l-a văzut pe Dumnezeu
morții trebuie să-i dea obolul ?

Necruțătorule,
care deloc nu șovăi cînd silnic mă molipsești
pe mine, copil al omului,
cu viciile tale divine ?

XI

SOARELE DE DUPĂ-AMIAZĂ lumina masa de scris și aurea totul, garnitura de birou, cărțile și cuvintele așternute de el pe hîrtie. Fumul din hornuri se ridica liniștit și drept, spre cer și la fereastra de peste drum o evreică tînără se hîrjonea cu pruncul ei.

Martin scria surorii sale :

Dragă Maria, îți mulțumesc pentru scrisoare. Mama se simte rău ca de obicei, poate în ultimele săptămîni ceva mai bine. Tata e mereu același, dar devine mai tăcut cu fiecare an ce trece. Așa că aici, acasă, e liniște deplină. Știi că nu sînt eu acela căruia să-i placă pălăvră-

geala. Tăcerea e de aur! Fratele mamei, Jona, sora mamei, Louise, etc. mai trăiesc, din păcate, şi sînt bine sănătoşi, dar asta n-are importanţă pentru că oricum n-o să-i moştenim noi. Dar mă enervează întotdeauna cu întrebările despre perspectivele mele la slujbă, dacă nu i-a venit în sfîrşit şi rîndul tatii să primească Ordinul Vasa, dacă e adevărat că soţul tău ia morfină şi altele de acest soi. Altminteri n-am nimic cu ei.

Mă întrebi dacă scriu mult în prezent — nu, foarte puţin, dar în schimb de o bună bucată de vreme lucrez ca adjunct al şefului, şi azi-noapte am visat cît se poate de clar că tata şi cu mine am primit Ordinul Vasa pe din două, deoarece regele nu avea fonduri pentru a ne da fiecăruia cîte unul.

Îţi mulţumesc că m-ai invitat să vin la voi, la vară. Nu cred că am să pot — numirea mea provizorie ca adjunct va ţine toată vara. Îmi pare rău că bărbatul tău e atît de nervos. Mă bucur că băieţelul vostru e bine. Toţi vă trimit salutări.

Fratele tău, Martin

Vîrî hîrtia în plic şi puse scrisoarea deoparte. Se gîndea la sora lui.

Era fericită? se întreba. Şi era nevoit să răspundă: nu, nu e fericită. Poate că ea singură nu-şi dădea seama de asta. Cu şase ani în urmă fusese într-adevăr fericită. Atunci se măritase, devenise „doamna doctor" şi căpătase o căsuţă la ţară, unde ea era stăpînă, tocmai ceea ce-şi dorise mai mult. Prăbuşirea de pe piscurile fericirii nu se produsese brusc. Alunecase încet, aşa cum se întîmplă cu trecerea anilor. Bărbatul ei era un om drăguţ şi talentat, un medic priceput dar avea dese conflicte cu bogătaşii din ţinut şi îi rămăsese o clientelă formată mai mult din oameni nevoiaşi... De aceea, uneori, duc lipsă de bani. Mă tem că sănătatea lui e şubredă iar starea sufletească uneori cam amară. Totuşi, ultima dată cînd a rămas singur acolo în nord, fără ea, a fost chiar bine dispus. S-a distrat cît a putut, şi tare mi-e teamă că nu-i este prea fidel.

O pasăre rară, fericirea...

Cu aceste gînduri, Martin începu iar să scrie. Scria încet, pe jumătate în joacă, cîte o propoziţie, cînd şi cînd, fără să ştie bine ce urmărea de fapt:

Nu mă cunoşti. Te-am întîlnit într-o zi, în lumina soarelui. Sînt săptămîni de atunci, ba nu, chiar luni de zile. Mergeai pe partea însorită a străzii, singură, cu capul în jos şi-ţi zîmbeai ţie însăţi. Era una din acele zile cînd zăpada începe să se topească. Trotuarele străluceau umede şi sticloase. Te-ai oprit la colţul

străzii, ai salutat o doamnă în vîrstă și ai stat de vorbă cu ea. Doamna aceea bătrînă era foarte urîtă, foarte proastă și cred că și puțin răutăcioasă, așa cum sînt de obicei oamenii proști. Dar cînd o priveai și vorbeai cu ea, devenea dintr-o dată mai puțin răutăcioasă, mai puțin urîtă.

Ceva mai departe, pe stradă, se afla un domn care te-a salutat și ai înclinat capul, răspunzînd la salut. Am simțit cum mi se strînge inima de invidie și l-am urmărit cu privirea, pînă cînd a luat-o pe altă stradă. Dar privindu-l nu-ți dădeai seama că pe tine te salutase cu o clipă mai înainte. Arăta mai degrabă ca un locotenent care salută un maior.

De atunci te-am întîlnit adesea. Nu mă cunoști și e puțin probabil că vei afla vreodată cine sînt. Tu mergi în plin soare iar eu merg mai mult în umbră. Sînt îmbrăcat la fel ca mulți alți bărbați și evit întotdeauna să te privesc ca să nu mă poți observa. Nu, n-ai cum să afli cine sînt.

Ai o lampă cu abajur galben. Ieri ai stat mult timp în dreptul ferestrei, în lumina aurie a crepusculului, apoi ai aprins lampa și ai privit stelele. Te-ai apropiat de geam ca să tragi jaluzeaua, dar ai rămas o clipă în dreptul lui. Chiar în fața ferestrei tale se afla o stea care ardea mai tare decît celelalte. N-aveam

cum s-o văd de unde mă aflam, tupilat lîngă o portiță neagră, peste drum de casa în care locuiești, dar știu că acum, în serile de primăvară, ea se află deasupra ferestrei tale. E Luceafărul.

Nu mă cunoști și nici eu nu te cunosc, altfel de cum cunosc femeile care, uneori, îmi fac marea bucurie de a mă vizita noaptea în visele mele. De aceea îți spun tu. Dar între aceste femei, de un timp, ai rămas singura, celelalte m-au părăsit și nici mie nu mai mi-e dor de ele.

Citește această scrisoare dar nu te gîndi prea mult la ea. Aruncă-o în foc dacă vrei, sau ascunde-o bine în sertarul tău tainic. Citește-o și să nu-ți pese de ea. Mergi prin soare, ca mai înainte, și zîmbește în gîndurile tale fericite. Dar n-o arăta prietenelor tale și nu le lăsa să pufnească în rîs și să facă haz de ea. Dacă ai să faci asta nu vei putea dormi trei nopți în șir din pricina viselor urîte și un drăcușor din iad se va așeza pe marginea patului tău și te va privi, toată noaptea pînă-n zori.

Dar știu că nu vei face asta, că n-o vei arăta nimănui.

Noapte bună, iubita mea. Noapte bună!

Martin rămase multă vreme cu scrisoarea în mînă. La ce bun s-o trimit? se întrebă. N-ar sluji probabil la nimic. Îi va pune un pic fan-

tezia în mișcare, dorințele ei de fată tînără vor primi poate un mic impuls în direcția noului, a necunoscutului. Poate că va arăta scrisoarea prietenelor ei căci credința în diavoli e tot mai slabă în prezent, dar n-o va arde. Poate că se va amuza pe socoteala ei și, cine știe, poate că se va simți obligată să facă pe ofensata. Dar în realitate îi va face plăcere, și dacă, așa cum e în firea lucrurilor, cîndva se va mărita, va face copii și va îmbătrîni cu grijile gospodăriei și, cu fiecare an, va aluneca mai adînc în monotonia inevitabilă a existenței, atunci își va aduce aminte de această scrisoare și se va întreba cine a scris-o și dacă nu cumva acolo rămăsese ascunsă sămînța fericirii. Și nici măcar nu-și va aminti că s-a mîniat vreodată din pricina ei. De fapt nu conține nimic ce ar putea-o jigni cu adevărat. Îi arată doar că este dorită de un bărbat, dar cînd ai douăzeci de ani și ești din cap pînă-n picioare o minunată creație a firii, ciudat de frumoasă, observi fără să vrei că atragi bărbații. Dar asta nu o poate supăra de fel ci, dimpotrivă, o face fericită și de aceea se plimbă în plin soare și zîmbește.

Rămase îndelung cu aceste gînduri și cîntări scrisoarea în mînă, de parcă ar fi fost în joc destinul unui om, pînă cînd, în sfîrșit, îndoiala i se păru ridicolă, puse hîrtia într-un plic gros, opac, și scrise adresa cu un scris subțire, de fată, care nu spunea nimic, pentru a nu trezi curiozitatea celor de la ea din casă. Reușise să afle numele ei fără să stîrnească

vreo bănuială că ar avea un interes deosebit. Se numea Harriet Skotte. Tatăl ei avea o proprietate la țară, în arhipelagul Mälar, și ea locuia la Stockholm, la niște rude, acum iarna, ca să învețe ceva : franceza sau broderia artistică sau ceva asemănător... mai pe scurt... ca să-și găsească un logodnic...

Harriet Skotte. Repetă acest nume pentru sine și căută să-și dea seama ce impresie produce. Numele mic îl murmura mai ales : Harriet, Harriet. Dar nu-i evoca nici o imagine despre ființa ei. Trezea doar închipuirea vagă a ceva englezesc, palid, spălăcit, o senzație de aromă de ceai, la o serbare de caritate, de dormitoare înghețate cu dușumele lăcuite, ca într-un spital. Numele de familie te ducea cu gîndul la rudele ei, la un unchi, consilier comercial, și la un văr, locotenent de intendență. Dar dacă își șoptea numele întreg : Harriet Skotte — atunci apărea un element nou, care le alunga în întregime pe celelalte. Suna cu totul deosebit și nou. Avea impresia că ea ar fi mers aievea prin cameră, cu pletele brune strălucind în razele soarelui...

Tresări la clinchetul soneriei din vestibul și auzi cum fata din casă se duce la intrare și deschide, iar o voce binecunoscută întreabă dacă tînărul Martin este acasă. Vîrî scrisoarea în buzunar și în clipa următoare ușa se dădu la o parte. În prag se afla Henrik Rissler, clipind în soare, ale cărui raze roșii-arămii cădeau acum vertical în odaie.

XII

HENRIK RISSLER VENISE de la Uppsala. Tocmai terminase de pregătit licența în litere și urma să pornească peste două săptămîni într-un voiaj prin Europa, înainte de a-și începe lucrarea de doctorat, despre „ironia romantică".

Nu dispunea de avere, dar unchii săi, guvernatori de bănci, politicieni, milionari — se oferiseră să suporte cheltuielile călătoriei. Martin știa asta din scrisorile lui Henrik. Mai înainte de a porni la drum voia să se odihnească vreo cîteva săptămîni. Era extenuat căci muncise mult ca să poată scăpa de Uppsala cît mai repede și cu toate astea își făcuse timp să publice într-o revistă niște studii critice care îi aduseră oarecare reputație între cei douăzeci de oameni interesați de acel subiect.

Martin îl aștepta de două zile și pregătise o sticlă de vin și o cutie cu țigări.

Henrik își feri ochii de soare cu mîna :

— Aici nu s-a schimbat nimic. Timpul a stat pe loc.

— Da, în ultima vreme, răspunse Martin. S-a ridicat doar un coș de fabrică înalt, acolo, peste drum. În singurătatea în care mă aflam a fost un divertisment. Un timp m-am luat la întrecere cu zidarii, dar rămîneam în urmă. Începusem un poem tocmai cînd se pornise construcția coșului. Coșul e gata dar poemul nu. Altminteri e frumos — coșul, vreau să spun. Mai ales ca siluetă, pe înserate. Fumul nu mai

iese învălătucindu-se, uiți care e scopul lui, îți spui că nu-i un coș și un turn în formă de coloană, clădit de vreun prinț caldeean, preot totodată, care se suie în vîrful lui cînd se lasă noaptea și măsoară trecerea stelelor.

— Da, spuse Henrik, trebuie să-i uiți scopul, de-abia atunci devine frumos !

— Nu, ripostă Martin, nu devine frumos pentru că i-ai uitat întrebuințarea ci pentru că poezia l-a transformat într-un obiect, ce are privilegiul unei vechi tradiții poetice, demnă de venerație. De altfel coșurile de fabrică sînt, prin ele însele, chiar cînd nu sînt cîntate, unele dintre cele mai frumoase construcții moderne. Sînt și durabile și nici nu se deghizează în stil gotic sau renaissance.

Henrik zîmbi.

— Deceniul opt ! exclamă el.

Henrik Rissler ședea pe locul său favorit, în colțul canapelei, iar Martin în scaunul-balansoar de lîngă masă. Își turnau vin, discutau despre Uppsala, despre cărți și femei, despre un nou filozof pe nume Nietzsche. Și, în timp ce vorbeau, raza de soare în care dansa praful, ca niște mici scîntei roșii, se îngustă, se subție și deveni tot mai roșie.

Martin îl privea pe Henrik. Îl găsea schimbat ; era mai supt la față, se făcuse mai aspru și căpătase trăsături bărbătești. De ce afirmase : Aici totul e neschimbat, aici timpul a stat în loc ? Așadar pentru *el* timpul nu stătuse în loc. El trăise ceva, dar ce anume ? Pro-

babil era îndrăgostit, poate chiar trebuia să se logodească — dar cu cine? Verişoara lui, Anna Rissler, îl plăcea, ştia asta — dar nu, nu putea fi vorba de ea — era cumva Maria Randel, sau Sigrid Tesch ?

— Ce curios, remarcă Henrik. Ai simţit şi tu la fel ? Cît de dureros e să cauţi vechi stări sufleteşti şi să nu le mai afli. Să citeşti o carte la care ai ţinut sau să asculţi o operă în care vedeai înainte o mulţime de sensuri — şi să rămîi cu mîinile goale, să te întrebi unde s-au pierdut toate astea.

Da, încuviinţă Martin, e un sentiment ciudat şi sîcîitor. Te simţi parcă tot timpul obligat să ţii la trecutul tău, ca şi cum ai comite o infidelitate... Şi n-ai ce să faci. E atît de dureros poate şi pentru că nu există parte civilă în cauză, nici o condiţie precisă de îndeplinit ? Căci partea lezată este cartea sau opera cărora le-ai pierdut înţelesul, nu dispoziţia sufletească ce nu mai apare, — partea lezată este chiar propriul tău *eu*, mort şi îngropat, suprimat şi compensat de noul *eu*. N-are nici un drept să vorbească şi totuşi îşi pledează într-un fel cauza — aici se află contradicţia, şi nu există nimic mai dureros decît o contradicţie cînd e lipsită de comic.

Henrik îl completă :

— Da, ai dreptate, lupta se dă între noul şi vechiul *eu* şi atîta timp cît noul există şi e mai puternic, poţi să stăpîneşti umbrele. E o neîncetată schimbare. Vechiul se duce, vine noul, — da, vechiul se duce, ăsta e singurul

lucru cert, dar cît timp poţi şti precis că ceva nou îl va înlocui ?

Dacă izvorul va seca într-o zi şi nu va apare nimic nou sub soare, vom fi tot mai săraci, cu fiecare an şi fiece zi care trece !

— Da, întări Martin, se întîmplă uneori cum spui tu. Cînd întorci butoiul cu gura în jos, iese la iveală toată drojdia, tot ce e mai vechi şi mai putred. Totuşi adoraţia omului renaşte fără să ia în seamă urîciunea. Poate că asta e mai rău ca orice. De aceea prefer vechea reţetă : sărac dar mîndru.

Cîteva clipe rămaseră tăcuţi. Soarele asfinţise dar încă nu se lăsase întunericul. Era parcă mai multă lumină acum, în odaie, decît înainte, numai că totul se estompase dintr-o dată.

Henrik rupse tăcerea :

— Da, spuse el, te cuprinde nostalgia cînd te desprinzi de tine însuţi şi de vechile tale stări de spirit, dar ce importanţă are atîta timp cît te dezvolţi. Şi ce este de fapt nostalgia dacă nu chiar ce afirmă derbedeul despre periuţa de dinţi : un nou articol de desfătare, inventat de păturile înstărite. Devenim nostalgici doar cînd discutăm despre „atmosferă“, muzică şi idei. De fapt, la altceva m-am gîndit tot timpul. M-am gîndit la femei şi la dragoste. Dacă intri în acest domeniu, atunci nu este vorba numai de melancolie, nu, nu poţi scăpa de aici atît de ieftin. Eşti îndrăgostit de o femeie. Ai vrea ca tot infinitul să fie cuprins în acest sentiment. Şi totuşi nu poţi ocoli gîndul care-ţi spune că sen-

timentul trebuie să fie supus acelorași legi ale schimbării, ca toate pe lumea asta, că într-o zi te vei plictisi de cea pe care o iubești, așa cum te plictisești de muzica razelor de lună din *Faust*. Nu am avut multe legături sentimentale, dar crede-mă, niciodată, nici măcar în închipuire, nu am început jocul altfel decît cu ruga tăcută : fie ca *ea* să fie prima care se va plictisi, nu eu !

— Mi-e teamă că în general rugăciunile, nu sînt auzite, observă Martin. Și un iubit și un soț pot fi înșelați, dar cu siguranța că numai rareori își doresc asta.

— Totuși nu mi-e rușine de această rugă, căci o știu izvorîtă direct din marea slăbiciune a inimii mele. Cît de mult trebuie să te îndepărtezi de sensul inițial, simplu și sincer al acestor lucruri, ca să ajungi să-ți dorești mai degrabă să fii înșelat decît să înșeli ! Cu toate astea așa gîndesc eu. Ce reprezintă dragostea pentru mine, ce reprezintă ea în general pentru un bărbat ? Cum ar putea să existe ceva tragic în faptul că un bărbat poate fi înșelat în dragoste ? Dacă ia acest lucru în tragic devine ridicol. Dacă un bărbat întrerupe lectura unei cărți bune la vestea că e încornorat atunci merită să fie. Femeile însă... Cu ele e altceva. Privirea lui Henrik rătăcea în gol.

— Cu femeile părăsite, continuă el, e ceva cu totul deosebit. Nu poți trece nepăsător pe lîngă ele. — A, dacă se ceartă, fac scandal și se dau în spectacol, atunci e mai ușor, atunci totul devine burlesc, te scuturi de toate și devii

liber. Atunci te întrebi : cum am putut să iubesc vreodată o asemenea femeie ? — și te convingi lesne că n-ai iubit-o niciodată, și o scoți brusc din viața ta. Dar celelalte... cel mai chinuitor mi se pare gîndul că cea iubită de mine se veștejește, împinsă deoparte, în zona umbrită a vieții, în timp ce eu trăiesc mai departe... E un paradox, știu, nu se poate întîmpla niciodată ; nu poți să te comporți și să simți în același timp la fel. Și totuși... Am întîlnit adineauri o femeie bătrînă, aici, în stradă, chiar în fața porții tale. Era bătrînă, groaznic de gălbejită și puțin ridicolă. Mai era și sărăcăcios îmbrăcată, o „pauvre honteuse". Întîlnești adesea asemenea femei bătrîne, și asta, de care-ți spun, nu avea nimic remarcabil, n-o deosebea nimic de multe alte ființe, asemenea ei, numai că dintr-o dată, cînd am ajuns aproape de ea, mi s-a părut atît de asemănătoare cu... Ba da, îți pot spune chiar acum. Există o fată tînără la care țin foarte mult. Țin atît de mult la ea încît ne vom căsători, poate foarte curînd. Ei îi semăna, în ciuda diferenței de vîrstă și de tot restul — dealtfel era o asemănare imprecisă, cum ți se năzare cîteodată pentru o clipă, și în secunda următoare a dispărut, fără să știi în ce a constat. Dar clipa aceea mi-a fost de ajuns, m-a trecut un fior rece, de gheață, ca și cum aș fi văzut ceva îngrozitor și ceea ce făcea totul mai groaznic era că nimic nu se schimbase împrejur, soarele strălucea și lumea mergea pe stradă...

Cea la care țineam, se afla lîngă mine, trecea pe lîngă mine, veștedă, îmbrîncită de tre-

cători, ușor ridicolă. Nici măcar gîndul că eu însumi aș fi mort și m-aș găsi sub pămînt, nu mi-ar fi adus vreo ușurare. Așa mi se părea. Singura închipuire care m-ar fi alinat, ar fi fost aceea că și eu aveam să fiu la fel de mizer și istovit ca ea.

Rămaseră mult timp tăcuți.

— Spune-mi, puse Martin în sfîrșit întrebarea, cine este fata la care ții ? În măsura în care poți să spui : O cunosc ?

— Da, încuviință Henrik încet, o cunoști și ție pot să-ți spun. E Sigrid Tesch.

Sigrid Tesch. Martin avu înaintea ochilor o siluetă tînără, sveltă, cu plete lungi de culoare închisă, un chip delicat cu trăsături regulate. O întîlnise de cîteva ori, fugitiv. Știa că fusese o puternică impresie asupra lui Henrik și în reveriile care-l cuprindeau pe Martin în amurg, îi apăruse imaginea chipului ei surîzător.

Așadar, ea era, Sigrid Tesch, cea care va fi mireasa lui Henrik...

— Da, spuse Henrik, nu e oare de neînțeles, că te mai poți încumeta să te dăruiești unui sentiment ca dragostea... Și totuși !

— Da, îl aprobă Martin, și totuși... !

Amîndoi zîmbiră.

Henrik Rissler se ridică :

— S-a lăsat întunericul, observă el, abia mai vedem paharele. Vii cu mine ? E o vreme minunată astă-seară. Aha, trebuie să scrii. Ei ! atunci ne vedem în curînd. Cu bine !

XIII

ERA SEMIÎNTUNERIC ACUM, aproape noapte, și Martin mai ședea încă în scaunul-balansoar lîngă masa de scris și nu se hotăra să aprindă lampa. În sticlă mai rămăsese puțin vin. Îl turnă în pahar și îl bău. Ridicase fereastra ca să iasă fumul de țigară, și auzi, printre zgomotele de pași care ajungeau pînă la el, ca bătăile a sute de ornice, cum se deschide și se închide la loc poarta casei, iar pașii care se îndepărtau acum pe stradă erau ai lui Henrik. Martin se gîndea la dragostea lui Henrik, la ce spusese despre ea și deodată prinse că propria lui iubire se topește și se transformă în vis și fum, la cea mai ușoară atingere cu acest dram de realitate. Harriet Skotte... Se întrebă în sinea sa : dacă mîine aș citi în ziar că e logodită, sau măritată ori că a murit — ce importanță ar avea pentru mine ? Nimic, nici o realitate pierdută, nici o speranță ucisă, doar o stare de spirit care se destramă și care oricum s-ar fi destrămat curînd.

Scoase din buzunar scrisoarea pe care o terminase, rupse plicul și o citi iar. O pun pe foc, se gîndi. — Dar, de ce să-i dau foc ? Poate că o voi folosi vreodată într-o nuvelă. O aruncă într-unul din sertarele mesei, între alte manuscrise și se cufundă iar în vise.

Mama se ivi pe neașteptate în prag, cu o lampă în mînă. Se aplecă spre el și îl privi.

— Stai în întuneric. Tata a ieșit. Pot să rămîn o clipă aici, la tine ?

Martin încuviință din cap. Mama așeză lampa pe masă, își aduse coșulețul de lucru, cu petecele și ustensilele lui, și începu să coasă.

Rămase mult timp tăcută, aplecată peste lucrul ei. Într-un tîrziu își ridică ochii cîrpiți de plîns și de nesomn.

— Promite-mi, Martin, că nu te superi. Într-o zi, cînd ai plecat de acasă, nu m-am putut stăpîni să nu deschid un sertar de la masa de scris și să mă uit prin hîrtiile tale. Altfel n-aș fi avut cum să aflu ce faci și ce gîndești. Iar hîrtiile peste care am dat m-au neliniștit. N-am fost în stare de altceva decît să mă așez și să plîng. N-am înțeles, și nu știu nici acum, dacă sînt versuri sau altceva, dar mi s-a părut că sînt pline de blasfemii îngrozitoare. Mi s-a făcut atît de frică încît aproape am crezut că nu ești sănătos la minte. Nu înțeleg mai nimic, dar atîta pot să-mi dau seama : n-ai să ajungi nicăieri scriind în felul acesta. Și tu doar poți să scrii frumos cînd vrei !

Martin tăcea. Ce să-i răspundă ? Presupunea că mama dorise de fapt să-i spună cu totul altceva. Reproșul ei, că nu se va realiza, era doar o vorbă în vînt, deoarece nu-și găsea adevăratele cuvinte care să-i exprime gîndurile. Ea bănuia că poeziile găsite în sertar erau menite să fie interpretate cu totul altfel decît se prefăcea a crede. De fapt, voia de la el o explicație, să-i vorbească despre gîndurile lui. Lovea cu zgomot în poartă și-l ruga : dă-mi drumul înăuntru, nu mă lăsa afară, înghet, sînt atît de singură ! Cu toate astea el nu deschidea, nu putea s-o facă. Nu el o închisese, poarta se zăvorîse de la sine. Ce să-i răspundă ? Cuvintele mamei îl umpluseră de o adîncă descurajare. Dacă ar avea puțină ambiție ar trebui să scrie așa încît oricine, cu puțină bunăvoință, să poată înțelege. Nu prețuia nici o francmasonerie literară, nu credea într-o literatură pentru cei aleși și observase că mai nimeni nu dorea să facă parte dintre cei „aleși".

Dintr-o dată îi deveni limpede cît de lipsit de speranță era idealul său. Nu exista o artă pentru toți sau gînduri pentru toți, dimpotrivă, cele mai simple idei, cea mai clară limbă — erau doar arareori înțelese de alții decît acei care erau familiarizați dinainte cu sfera respectivă de idei. Cum ar putea vorbi cu dînsa despre gîndurile sale, cînd bagajul ei de cuvinte, așa cum îl alcătuise monotonia anilor nu ajungea nici măcar pentru a exprima ceea ce ea însăși simțea și gîndea. Dumnezeul despre care vorbea poemul său era dumnezeul lui Spinoza, sufletul universal — dar acest dumnezeu era doar o plăsmuire a gîndurilor, în timp ce al ei, al mamei, era o creație a fanteziei, și de aceea avusese întotdeauna ceva mai multă viață și mai mult sînge. Cum să-i explice că ceea ce dînsa numise blasfemie nu privea pe dumnezeul ei ? Ar fi răspuns că nu există decît un singur dumnezeu. Știa tot ce-i va răspunde și-i va spune, de aceea tăcea și privea afară pe fereastră. Auzea de jos, din stradă, sunetul pașilor obosiți — era sfîrșit de

săptămînă — și sunetul polii care începuse să lovească pervazul.

Iar la ceea ce spusese despre viitorul lui, la asta ce putea răspunde ? Nu exista decît un singur răspuns : esențial este să izbîndești în viață, să devii celebru. Răspunsul ăsta nu-l putea da. Dacă într-o zi mă voi bucura de succes, se gîndea în sinea sa, un succes care ar bucura-o, atunci ea nu va mai fi în viață. Așa se întîmplă întotdeauna. De ce aș spera la o excepție pentru ea și pentru mine ? Atunci ce să facă, s-o îmbrățișeze, s-o mîngîie pe păr, să o sărute ? Nu, n-ar fi părut firesc, lui nu-i plăcea acest fel de prefăcătorie, și nici ei ; o cunoștea, nu s-ar fi mulțumit niciodată cu asta. Dînsa întrebase și acum aștepta un răspuns limpede, nu altceva. Nu putea răspunde nimic și rămase tăcut. Tăcea și simțea în același timp cum tăcerea îi apasă pieptul. Cînd nu putea spune ceva, căuta în schimb cu privirea ochii ei, ochii albaștri care odinioară zîmbeau atît de luminos, cînd priveau într-ai lui. Se întîmpla uneori ca în timpul prînzului sau, seara, la ceai, să se uite la el, să dea din cap și să zîmbească luminos ca pe vremuri, așa cum se joacă mamele și le zîmbesc pruncilor înainte de a ști să vorbească. Ea avea poate sentimentul că timpul se învîrtise în cerc, că zîmbetul era singura formă de exprimare de care dispunea cînd voia să comunice cu copilul său. Asta ar fi dorit și el : să-l privească, să-i facă semn cu capul, să-i zîmbească desprinsă de tot ceea ce era neesențial, de tot ceea ce-i despărțea.

Dar mama nu zîmbea acum. Ședea tăcută, cu mîinile în poală și ochii care fuseseră gata să plîngă priveau acum țintă, fără lacrimi, în gol, ca și cum ar fi căutat răspunsul la întrebarea : Sînt oare toate mamele la fel de nefericite ca mine ? La fel de părăsite de copiii lor ? La fel de singure ?

Flacăra lămpii se apleca sub adierea brizei de seară. Mama se ridică, spuse noapte bună, luă lampa și ieși.

XIV

MARTIN RĂMASE MULTĂ VREME la fereastră. Aici timpul a stat pe loc, spusese Henrik Rissler. Da, avea dreptate. Aici timpul s-a oprit în loc. Mersul timpului se măsoară prin schimbări dar eu n-am cu ce să-l măsor. Nici n-aș ști că astăzi e sîmbătă dacă n-aș auzi forfota de pe stradă.

Își aminti o veche poveste. Fusese odată un păcătos care murise într-o seară în patul său. În dimineața următoare se trezi în cer, se frecă la ochi și exclamă : cît e ceasul ? Dar diavolul, care se afla lîngă el, zîmbi și-i arătă un ceas fără arătătoare. Timpul se topise, acolo domnea veșnicia.

Veșnicia ; nu mai există nici o grabă... Pentru alții oameni există zi și noapte, zile de lucru și de sărbătoare, Crăciun și Paște. Pentru mine toate au devenit una. Oare mi-am stabilit domiciliul, de pe acum, în veșnicie ?

Merse cu gîndul mai departe : mîine e duminică. Ce importanţă are pentru mine ? Înseamnă că mîine sînt eliberat de munca aparentă. Aşadar, voi resimţi de două ori mai tare nevoia acelei ocupaţii care ar trebui să fie munca mea adevărată. Dar, dacă vremea va fi frumoasă, voi ieşi şi mă voi plimba... Aşa că oricum nu va fi o duminică adevărată, plină, orice aş face. Ce muncă ciudată am luat asupra mea ! Nu e mai bine să renunţ cît nu-i prea tîrziu, să mă supun regulilor valabile pentru ceilalţi ? Niciodată nu termini cu această muncă, niciodată n-ai sentimentul de linişte, de odihnă. Multe zile de trudă grea dar niciodată o duminică adevărată, niciodată de acum înainte !

Munca mea aparentă şi munca mea adevărată — cît timp voi mai izbuti să hrănesc această iluzie ? Adevărul este că mă aflu pe drumul cel bun. Nutresc speranţa de a primi o numire permanentă ca funcţionar, de a deveni titular, în opt sau zece ani, şi, în patruzeci, să mă retrag la pensie. Biata mea mamă ar fi scutită de multe griji dacă ar vedea acest viitor la fel de limpede ca mine. Dar ea, în nevinovăţia inimii sale, crede că ceea ce scriu, noaptea, pe nişte foi de hîrtie, îmi va împiedica avansarea, căci habar n-are de indiferenţa fără margini a oamenilor faţă de idei. Pentru a dăuna avansării ar trebui să scriu cuvinte necuviincioase adresate direct superiorilor mei şi pentru ce aş face-o ? Sînt oameni amabili şi mi-au procurat gratificaţii şi avantaje, chiar dacă alţii le-ar fi meritat mai degrabă. Au prins cu siguranţă simpatie pentru mine. Nu voi fi niciodată unul din aceia care lovesc pe ascuns şi colegii mei au simţit acest lucru, instinctiv, şi au probabil dreptate.

Simţea că se va pierde în mulţime. Nu izbutea să stabilească dacă era în fond plămădit la fel ca toţi ceilalţi, dacă acesta era adevăratul său destin, sau dacă el era o asemenea excepţie încît chiar printre excepţii nu-şi putea afla locul. Simţea că devine tot mai mult prizonierul obişnuitelor canoane, şi că va dispare în mulţime. Iar cealaltă activitate, creaţia sa, ce se întîmpla cu ea, încotro îl ducea ? Odată, cînd avusese nevoie de bani îşi adunase laolaltă un teanc de poezii şi colindase cu ele editurile. Cîteva se oferiseră să le publice dar nimeni nu voia să-i plătească vreun onorariu. Nu, răspunsese el foarte serios, nu contaţi pe ambiţia mea ! După ce se întoarse acasă, răsfoise din nou aceste versuri şi iarăşi, ca de atîtea ori mai înainte, le găsi plate şi lipsite de conţinut. Cele mai multe fuseseră scrise pentru a fi vîndute imediat unui ziar şi purtau amprenta acestui fapt.

Îşi spuse în sinea sa : cît de echivocă devine orice ocupaţie spirituală pentru acel care nu-şi are existenţa asigurată ; La fel de abilă ca un pastor care, în discursuri funebre, ştie să prefacă cîştigul de toate zilele al decedatului într-o misiune vitală, tot atît de zorită şi necruţătoare, se pricepe existenţa să transforme misiunea lui vitală — pentru acel ce n-are o rentă sigură — într-un mijloc banal de subzistenţă. Şi dacă cel puţin ar fi un mijloc ade-

vărat. Dar nu este. Dezgustul și suferința te înlănțuie, te cuprinde oboseala și te pierzi, te scufunzi în mulțime.

Te scufunzi în mulțime; te vei comporta ca toți ceilalți. Cel puțin nu ți se va mai cere nici o scamatorie, îți vei recăpăta noțiunea timpului, vei avea sărbători și zile de trudă, muncă și odihnă, o veritabilă odihnă...

Aerul rece al nopții năvălea pe fereastră, dîrdîia dar nu se decidea să întindă mîna și să închidă fereastra.

Ploaia cădea neîncetat și așa cum se întîmpla adesea, cînd era foarte obosit, gîndurile începură să prindă formă în versuri și rime:

Stau singur în beznă
și răpăitul ploii-l ascult și sînt treaz.
Aud cum sar stropii loviți
de metal, pe pervaz.

De presimțire pieptul mi-e apăsat,
și respirația mi-e grea.
În picături, în picături,
se duce tinerețea mea.

NOAPTEA DE IARNĂ

I

PESTE MASA LUI MARTIN, din biroul unde-și făcea slujba, se legăna încet ca o pendulă, un bec electric cu abajur verde atîrnat de un șnur de mătase. Începuse să se miște ceva mai înainte, cînd aprinsese lumina. Nu întinse mîna să-l oprească ci urmări liniștit clipa cînd legănările începură să se rărească și se-ncetiniră pînă nu le mai percepu. Și peste celelalte mese lămpile fuseseră aprinse. Șase triunghiuri verzi, luminoase, se legănau încet, în semiobscuritatea încăperii, iar la ferestre, mîini slabe de funcționar, obișnuite cu scrisul, se întindeau după șnurul jaluzelelor pentru a se refugia de zăpada și întunericul iernii. Lui Martin îi plăceau aceste lămpi verzi care nu frigeau, nu miroseau urît, a căror lumină avea strălucirea curată și rece a pietrelor prețioase și visa la ziua cînd lumina electrică va fi destul de ieftină pentru a intra și în casele săracilor. Chiar aici, în această încăpere mare, joasă, veche, cu pereți spoiți în alb — tocmai pentru că edificiul era vechi și avea la intrare o boltă în formă de

cruce, iar la mezanin, unde se afla biroul său — ferestre cu geamuri mici — i se părea că lămpile se armonizează mai bine cu atmosfera casei. Văzu în asta un simbol al continuității în evoluție, un lanț neîntrerupt de mîini și voințe pornind de la cei care de mult osteniseră pînă la cei care erau încă sămînță, noul întrețesut cu vechiul... Acolo unde totul e vechi suflă un aer de mizerie, de paragină, iar unde totul e nou te simți la largul tău, ca acasă — tu însuți fiind nou, din tălpi pînă în creștet, de la portmoneu pînă la suflet.

Dar Martin nu aparținea noului, hainele lui nu erau noi și nici gîndurile lui. Medita și nu știa mult mai mult decît îl învățaseră niște domni în vîrstă din Anglia și Franța, majoritatea răposați. Iar dacă aceste gînduri îi mai aduceau bucurii, ele erau pricinuite de faptul că timpul părea să-i fi uitat de mult, de parcă existența lor ar fi fost scrisă pe apă. Alt vînt sufla acum, dar el își trăgea gulerul peste urechi, tot ce părea nou trecea, și toți morții priveau, dar el nu mai voia să-i vadă. Lampa care se legăna deasupra mesei sale se opri din balans și el trecu iar la socotelile sale. Nu se mai mulțumea să bifeze, cerceta conștiincios fiecare operație și calcula fiecare coloană. Prima împotrivire a tinereții contra muncii mecanice fusese învinsă de mult și observase cu încetul că aceste calcule, nu erau, așa cum crezuse la început, lipsite de imperfecțiunile care însoțesc tot ce e făcut de mîna omului. Dimpotrivă, cuprindeau adesea erori, scăpări, și cînd găsea o asemenea greșeală, inima îi creștea de bucurie, dar în același timp simțea atingerea ușoară a unui regret. Se bucura pentru ocazia ivită de a-și dovedi zelul și pentru că putea socoti procentul corect din sumele pe care vigilența sa le salvase trezoreriei dar amintirea întunecată a unei vechi dureri se ivea iar, atunci cînd își făcea loc gîndul că odinioară își dorise alte bucurii de la viață.

Uneori se gîndea la sărmanii funcționari din îndepărtate, Landskrona, Åhus sau Haparanda care greșiseră socotelile, poate sub influența *punch*-ului sorbit cu o zi înainte și care acum trebuiau să suporte pagubele. Dar aceste gînduri îl lăsau rece. Anii îl învățaseră că trebuie să așezi anumite granițe în jurul compătimirii pentru semenii tăi.

În încăpere era cald, în sobă sclipea jarul rămas de la un buștean imens de mesteacăn. Pe acele vremuri n-aveau nici un motiv să economisească lemnul de foc al Coroanei, în timp ce în casele lor erau obligați să facă foc cu măsură. Funcționarul principal von Heringslake, care încasa o rentă de patru mii șase sute de coroane pe an și își făcea slujba cu acea plăcută ușurință pe care i-o dădea situația materială independentă, ședea pe vine în fața șemineului și pregătea mere coapte în jăratec. Pe creștetul lucios al scăfîrliei lui, (rod al exceselor din tinerețe așa pretindea dușmanul lui de moarte, revizorul Camin, dar care în realitate emana nevinovăția primei copilării) strălucea reflexul în formă de triunghi al unei lămpi verzi. Aroma de mere coapte se

răspîndi și gîdilă nările lui Martin, care în clipa aia se căi că nu poate să împărtășească părerile lui Heringslake despre viața prezentă și viitoare. În cazul acela, fără îndoială, ar fi fost poftit să guste un măr. Dinspre locul unde se afla revizorul Camin, se făcu auzită pentru a suta oară vechea profeție : niciodată nu va arăta ca lumea țara asta, cît n-o să punem un premiu pe cap de țăran împușcat. La masa cea mai îndepărtată, de lîngă ușă, unde trăgea curentul și mirosea a umezeală de la umbrele și mantale, tînăra generație se îndeletnicea plină de zel cu bifarea și în același timp încerca să recheme în șoaptă orgiile nopții trecute și numărul halbelor de *punch*.

Martin era încă tînăr, fiindcă-n slujba statului se îmbătrînește încet ; dar nu se mai număra printre cei foarte tineri și nu era nevoit să stea în curent lîngă ușă. Era „frate" cu cei mai mulți dintre șefii mai mici și cu colegii mai vîrstnici, și nu încerca să se sustragă obligației de a se tutui, la rîndul său, cu cei mai tineri decît el. Aceste ceremonii de „înfrățire" se desfășurau de obicei la o petrecere comună, în luna decembrie. Se plănuise ca următoarea petrecere să aibă loc chiar în acele zile și lista cu înscrieri circula prin birou, dar Martin nu se trecu pe listă. Găsea alte utilizări banilor săi, iar între noii colegi exista numai unul față de care ar fi vrut să renunțe la formulele oficiale de politețe. Acesta își avea locul în fața lui la aceeași masă. În acest tînăr recunoscuse ceva familiar care îi atrăsese instinctiv simpatia : privirea fixă, visătoare, gesturile mecanice în timp ce bifa în registre. Martin stătea adesea de vorbă cu el despre mersul lumii și se bucura cînd primea răspunsuri de bun simț. Acum, întinzîndu-i lista, fără să se fi trecut pe ea, observă cum tînărul ridică ochii și întrebă cu un ton în care se simțea o nuanță de dezamăgire :

— Nu veniți la petrecere ?

— Nu, răspunse Martin, sînt angajat în altă parte. Dar noi, care ne aflăm deasupra prejudecăților, putem oricum să renunțăm la formulele de politețe. Colegul său roși puțin și își strînseră mîna deasupra mesei.

— Spune-mi, vru să afle tînărul, de ce ține revizorul Camin să pună un premiu pe capul țăranilor ?

— Cred, că de fapt, nu dorește asta, își dădu Martin cu părerea. Știe foarte bine că premiile pe țărani ar scumpi alimentele mai mult decît orice vamă. Repetă doar o veche zicală auzită în tinerețe, cînd lucra ca stagiar. A produs impresie asupra lui pentru că dă glas unei antipatii colective, unei uri de clasă, și oamenii mediocri simt nevoia să urască și să iubească în colectiv. Observă acest aspect. E un semn fără greș că ai de-a face cu un punct de vedere foarte mărginit. Unui individ de soiul ăsta îi plac damele, magistrații, actorii de premieră, gotlandezii, căci el însuși se trage din Vestergöland, și urăște țăranii, evreii, norvegienii și ziariștii. E adevărat că țăranii recompensează cu destulă zgîrcenie serviciile pe care el și noi ceilalți le aducem patriei, aici la birou, și în primul rînd pentru asta îi urăște. Dar în

această privință ei urmează aceleași principii ca toți ceilalți patroni : să plătească cît mai puțin, atît cît le permite concurența. Dar dacă va fi lipsă de funcționari vor plăti mai mult.

Funcționarul principal von Heringslake își terminase de mîncat merele coapte și își reluă locul la masă chiar lîngă Martin. Făcu o piruetă pe scaun spre acesta și îl privi mîhnit.

— N-ai pic de inimă, constată el.

Ceasul era trecut de trei. La unele birouri oamenii își strîngeau hîrtiile și încetau lucrul. Martin se ridică, își luă mantaua, pălăria, stinse lampa sa cu abajur verde și ieși. Purta panglică neagră la pălărie, pentru că îi murise mama.

II

O LUĂ PE VÄNSTERLÅNGGATAN. În astfel de zile, cu zăpadă, o apuca totdeauna pe aici, prin această ulicioară îngustă și strîmbă, între case vechi, înalte. Aici erai pe jumătate adăpostit de rafale de parcă ai fi fost sub un acoperămînt.

— Iarnă, frig... Ciudat, există oameni care susțin că le place anotimpul ăsta. Heringslake, a cărui inimă se află în piept, și care-și iubește patria, consideră că frigul este de preferat căldurii. Dar cînd e frig îmbracă totdeauna blana. Reprezentarea iadului ca un loc fierbinte trădează limpede origina sa din acea zonă caldă. Dacă l-ar fi descoperit nordicii s-ar fi aflat la antipod, la răscrucea de vîn-

turi. Ar fi fost vatra gripei și a răcelii cronice. Dar chiar așa cum este climatul în ziua de azi, m-am obișnuit cu el și poate că mi-a făcut servicii importante, de care nu sînt conștient. Pentru a ține mîncarea proaspătă cît mai mult timp, se pune pe gheață, totul se conservă la frig, de ce nu și oamenii ? Mi-am dorit odată să ard în focul unei mari suferințe. Nu s-a produs niciodată, fie că n-am meritat o asemenea cinste, fie că pricina a fost alta. Mai tîrziu a început să mă încerce bănuiala că un asemenea rug ar fi mai curînd un foc de artificii pentru spectatori decît o bucurie reală pentru protagonist. Dacă vreodată va apare în viața mea un soare adevărat de primăvară, voi putrezi repede, nefiind obișnuit cu asemenea climat.

Se opri o clipă în fața vitrinei unui bijutier. Cea mai mare parte din podoabe purtau pecetea prostului gust, așa că neputința de a cumpăra nu-l făcu să sufere. Odată, chiar azi se împlinea un an de atunci, cumpărase, totuși, un inel mic cu un smarald verde. Ea, cea care îl căpătase, îl purta și acum și refuza să poarte alt inel. Spunea că n-ar vrea să poarte nici măcar o verighetă de aur. Oricum, așa ceva el n-ar putea în nici un caz să-i ofere...

Sînt nerecunoscător, își spuse în sinea sa, în viața mea a intrat pînă la urmă puțin soare, poate mai mult decît în a altora. Dar prea am suferit de frig multă vreme. N-am ajuns încă să-i simt căldura.

Ajunse în piața zarafilor, Mynttorget. Viscolul care bătea dinspre miazănoapte îi umplea

din nou ochii cu zăpadă. Aproape orbește, își căuta bîjbîind drumul spre podul Norrbro. Se opri să-și tragă răsuflarea la librăria *Loström*, unde celebritățile zilei se aflau expuse în vitrină: Crispi, regele Milan și Taine, iar între o excelență și un impostor descoperi un portret care i se păru cunoscut. Era un poet suedez, un decadent, care-i împărtășise odată, la cafeneaua *Anglais*, concepția sa despre lume, la un pahar de *chartreuse* verde. Nu se afla în vitrină pentru că ar fi devenit peste noapte un geniu, ci pentru că murise între timp.

Martin își continuă drumul spre casă.

În sfîrșit, iată unul care și-a atins țelul. Ținta lui fusese ieșită din comun și n-o atinsese, așa cum își închipuise el. Nu ajunsese la acea „paralysie générale" din visele lui. Murise de simpla și modesta tuberculoză. Dar nu cred că ținea atît de mult la acest amănunt. În realitate voia să se cufunde în abis, indiferent în ce mod. Și poate că avea dreptate, poate că un asemenea țel trebuie să-ți propui dacă vrei să-l atingi în timpul vieții tale. E adevărat, poți să-ți propui să devii milionar, episcop sau ministru și aceste ținte pot fi de asemenea atinse, în mod obișnuit, dacă dorești cu tot dinadinsul. Cei care înțeleg să-și concentreze voința către o singură țintă sînt pe cale de dispariție, astfel încît concurența nu e de neînvins. Toți vor să ajungă bogați dar cei mai mulți vor să trăiască de parcă au și ajuns, să ducă o viață plăcută, să doarmă după-amiaza, să bea șampanie cu damele și alte divertismente de acest gen, așa încît nu ajung niciodată nici bogați, nici miniștri, nici episcopi. Cel care vrea să se oprească din drum, ici și colo, să se bucure puțin de viață înainte de și-a atins scopul, acela nu-l va atinge niciodată — dar ceilalți, puținii, călători neobosiți, oamenii de voință, cei care izbîndesc — ce le mai rămîne cînd ținta este atinsă? Pe de altă parte este poate de prisos să-ți risipești în mod special energia pentru țelul acesta: dispariția e o țintă pe care oricum o poți atinge la un preț mai mic, ea se apropie de la sine, încet și sigur. Cel mai bine e poate ceea ce răposatul celălalt de acolo, din vitrina librăriei, prețuia atît de mult în timpul vieții lui: un pom uriaș și gînduri netulburate. Căci nu e cu totul adevărat ce afirma *messer* Guido Cavalcanti: că atunci cînd simți moartea dîndu-ți tîrcoale e la fel de zadarnic a gîndi sau a înfăptui ceva. Într-un fel este adevărat că rezultatul final va fi întotdeauna aceeași groapă neagră iar ca meditație asupra morții, cuvintele *messer* Guido își au prețul lor. Dar privit dintr-un alt punct de vedere e evident că acela pe care gîndirea îl desfată, va fi întotdeauna favorizat în această lume a neprevăzutului față cu omul de acțiune. Căci pentru el minutul are valoarea lui intrinsecă, independent de toate țintele nesigure ale viitorului. Cel ce vrea să devină cavaler al Ordinului Serafimilor sau papă și sacrifică totul, atît plăcerile spiritului cît și ale dragostei pentru a-și atinge ținta — iar cel puțin prima renunțare este inevitabilă, — și căruia i se oprește în gît un os de pește și moare înainte

de a-și atinge țelul, va avea o viață goală, lipsită de sens, ca o premiză fără concluzie. Viața celui care își fixează centrul ei de greutate în cugetare poate fi curmată oricînd. Ea poate fi asemuită cu rîma din credința populară : trăiește la fel de plin, își are valoarea sa și ca fragment. Gîndindu-ne bine, ea niciodată n-a încercat să fie altceva decît un fragment. Căci omul care și-a ales ca centru de greutate al existenței gîndirea nu-și poate propune un țel lumesc. Și dacă uneori o face, atunci acesta e neesențial, indiferent, și n-are importanță dacă îl atinge ori eșuează.

Martin ajunsese în cartierul Östermalm, aproape de casă. Îi era foame și abia aștepta să ia cina. Se opri totuși la un colț de stradă și privi în sus, spre o fereastră de la etajul patru.

Da, era lumină acolo sus, așadar se afla acasă. Dealtfel știa asta, și mai știa că îl așteaptă după cină. Plănuiseră să meargă seara împreună la teatru. Vor sta în avanscenă, în spatele unui panou, unde nimeni n-avea cum să-i vadă.

Martin se împrietenise cu o fată. Întîmplarea îi adusese împreună. Ea lucra dimineața la o societate de asigurare. Era casieriță. Lucra pentru a-și cîștiga existența. Avea, desigur, un tată bătrîn, undeva la țară, un pădurar ieșit la pensie care îi scria de trei ori pe an. Era independentă și nu trebuia să dea nimănui socoteală. Visase și ea, ca celelalte fete tinere, la

o fericire normală. Își păzise fecioria și sperase că se va mărita. Cochetase și fusese îndrăgostită de bărbați care nici nu o luaseră în seamă. Din aceste pîlpîiri se stinseseră căci nimeni nu le întreținuse. Dacă un bărbat, nu prea ridicol sau prea respingător, ar fi încercat să-i întindă mîna, ea ar fi izbutit cu ușurință să se legene în iluzia că îl iubește. Simțise anii trecînd în goană. Iarna dansase. Vara se plimbase cu bicicleta. Mulți bărbați îi dădură să înțeleagă din priviri sau din jumătăți de cuvinte că le-ar face plăcere să aibă o legătură cu ea. Dar nici unul nu voia s-o ia de nevastă, pentru că n-avea avere și nici nu aparținea unei familii influente. Bărbații modești și economi se speriau de eleganța ei. Avea un gust sigur și ales, și două mîini harnice. Multe nopți veghease lîngă lampa aprinsă și cususe din cupoane ieftine și bucăți vechi de stofă, rochii care, unor ochi neexperimentați, dădeau impresia că ar fi costat o groază de bani. Unora, dintre cei mai sceptici, le trezeau chiar îndoiala în privința cinstei ei. Oricum, nu era destul de frumoasă pentru bărbații ale căror sentimente sînt dictate de vanitate și nici nu avea acel aer suav și supus, care i-ar fi atras pe cei ce voiau să fie stăpîni la casa lor sau care pur și simplu, se săturaseră de viața de holtei și umblau după o nevastă drăguță, blîndă, nepretențioasă și docilă. Atît propria ei ființă cît și împrejurările făceau să nu aibă mari perspective de a fi iubită din alt motiv decît din dragoste. Dar ea începuse de mult să aibă o bănuială că acest sentiment, despre care se

scrie și se vorbește atît de mult, este în realitate disprețuit, respins și extrem de rar întîlnit. Meditase la toate astea, simțise minutele alunecînd ca nisipul printre degete și înțelese că anii ce-o așteptau vor fi mai nenorociți, mai lipsiți de preț decît cei care trecuseră iar castitatea ei, păstrată cu grijă, își pierdea din valoare cu fiecare zi ce trecea. Cel mai mult o îngrozea repeziciunea cu care îmbătrînesc femeile atunci cînd trăiesc fără bărbați. Excepție făceau numai acele fericite ce nu erau în stare de pasiuni puternice sau nu sufereau din lipsa unei pasiuni. Dar ea nu aparținea acelei categorii. Nu, era o femeie adevărată și știa acest lucru. Pasiunea, care în prima ei tinerețe, fusese doar o dorință delicată și neprecisă, un vis despre o fericire rară și necunoscută, ardea acum ca o otravă în sîngele ei. Din primele ei închipuiri timide de fată, care abia îndrăzneau să ia forma unei sărutări, pe înserate, între boschete de trandafiri, se înfiripase cu timpul, o colecție de imagini mult mai rea decît cea pe care John Blund din poveste o arată copiilor neascultători. Privirea ei devenise cercetătoare, avidă și încerca să-și adune curajul pentru o hotărîre. Renunțase aproape la speranța de a avea un soț, căuta doar un iubit, dar chiar pe acesta îl căută mult timp zadarnic. Nu înseamnă că nu s-ar fi găsit destui bărbați dornici de-a înnoda o legătură cu ea. Dimpotrivă, existau mulți, avea de unde alege. Cerceta cercul ei de cunoștințe, flirta în stînga și în dreapta. Îi era mai puțin teamă de reputația ei decît

înainte, se ducea la întîlniri tainice cu bărbați care-i făcuseră curte, seara la un bal. Dar toți aceștia îi rămîneau străini. De fiecare dată, cînd se apropia de actul decisiv, era cuprinsă de rușine și devenea rece ca gheața, din pricina fricii și a împotrivirii. De fiecare dată, cînd venea clipa hotărîtoare, descifra în privirile bărbatului grosolănia ascunsă în inima lui, citea limpede, de parcă ar fi fost așternut pe hîrtie, că ceea ce pentru ea ar fi însemnat o viață nouă, poate cădere, poate salvare, pentru el nu era decît o aventură galantă. Citea în ochii lui că pasul pe care ea era gata să-l facă însemna în concepția lui o greșeală, care s-ar fi bucurat de înțelegere numai atîta timp cît i-ar fi produs lui plăcere. Citea nu numai că omul avea de gînd s-o părăsească foarte curînd dar și că avea intenția să-și liniștească mai întîi conștiința, arătîndu-i dispreț. Vedea toate astea și se sătura de joc mai înainte să fi început. Se întreba dacă ar trebui să urmeze calea virtuții, care, în orice caz, era vădit cea mai lesnicioasă, și astfel să îmbătrînească, să se ofilească, pe nesimțite și fără speranță. Cînd însă îl întîlni pe Martin, totul își schimbă înfățișarea. Iar cînd i se dărui, nu mai simți nici o teamă. Își dădea seama că o înțelesese. Gîndurile lui nu se asemuiau cu ale celorlalți și simțea că este iubită. Față de el nu era timidă și nici nu se prăfăcea a fi. Păcătuise atît de mult în gîndurile sale, încît realitatea îi apărea nevinovată și pură. Nu mai era tînără, se apropia ca și el de treizeci de ani. Obrazul îi era însemnat de primul în-

gheţ iar iluziile înşelate îi făcuseră inima amară şi gura aspră. Dar inima cea amară bătea repede şi cald, cînd se odihnea lîngă a lui, iar asprele cuvinte rostite odinioară nu dădeau gurii mai puţină dulceaţă cînd se sărutau.

III

MARTIN ŞEDEA CU TATĂL său la cină, în acelaşi cerc de lumină gălbuie care înconjurase somnoroasele seri de iarnă ale copilăriei. Martin Birck şi tatăl său aveau rareori să-şi spună ceva unul altuia. Vederile lor erau diferite în toate privinţele, cu excepţia taxelor pe alimente. Această lipsă de înţelegere nu îi durea, şi nu-i acordau vreo importanţă specială. Ştiau amîndoi că generaţiile diferite gîndesc diferit şi li se părea firesc. Nici tăcerea nu o resimţeau ca ceva dureros sau apăsător. Era doar expresia firească a faptului că nu se întîmplase nimic care le-ar fi putut oferi prilejul unui schimb de impresii. Subiectele de predilecţie, cînd discutau, erau avansările de la servici şi noile construcţii. Tatăl lui Martin se interesa de oraşul său. Duminica făcea plimbări lungi pînă în cartierele periferice, privea cum răsar din pămînt străzi întregi şi se gîndea cum crescuse Stockholm-ul, din zilele tinereţii lui. Toate casele noi i se păreau frumoase, mai ales dacă erau mari, solide, cu multe ferestre şi turnuleţe la colţuri. Cînd Martin îşi auzea tatăl vorbind despre acele case oribile, numindu-le frumoase, se gîndea

cît de nedreaptă este viaţa. Cît de neîndurător închide ea celor mai buni şi folositori membri ai societăţii drumul spre ţinuturile ascunse ale ţării frumosului. Drumul într-acolo trece prin melancolie, altul nu există. Nu de dragul liniştii îi răspunsese muzicantul grec lui Alexandru : „Fie ca niciodată, stăpîne, să nu te facă zeii atît de nefericit încît să înţelegi muzica mai bine decît mine". Tatăl lui Martin avusese o tinereţe prea plină de griji şi o perioadă de maturitate prea plină de eforturi şi îndatoriri pentru a putea cunoaşte ceva despre tristeţea cu care viaţa îi pedepseşte pe aceia care se gîndesc mai mult la frumos şi la urît, la bun şi la rău, decît la pîinea de toate zilele.

În acea zi, la cafea şi trabuc, tatăl îi povesti ba despre una, ba despre alta, despre o masă între bărbaţi la care luase parte în ajun şi unde îi fusese ruşine de decoraţia lui, Ordinul Vasa. Îşi pusese chiar decoraţia mare, oficială, singura pe care o primise vreodată, pe cînd ceilalţi domni purtaseră însemne mici, drăguţe, miniaturale.

— Arătam ca un prostănac în mijlocul lor.

— Da, îl aprobă Martin, aparenţele erau împotriva dumitale. Dar în realitate însemnele lor miniaturale dovedeau cu prisosinţă că ridicolul era de partea lor. Cine ştie cît i-or fi costat aceste decoraţii.

— Da, şi eu m-am gîndit la asta, mărturisi tatăl, dar oricum mi-a fost ruşine.

Conversaţia lîncezea. Lui Martin îi veniră în minte cîteva poveşti cu decoraţii : despre

individul care primise Ordinul Vasa pentru că trimisese flori la Sofiahemmet, spitalul săracilor, în zilele cînd se știa că regina va trece pe acolo. Sau povestea despre cel care primise Ordinul Steaua Nordului pur și simplu pentru că își cumpărase o casă. Dar pregeta să le povestească. Dacă se gîndea mai bine își spunea că asemenea întîmplări, care lui i se păreau atît de amuzante, s-ar putea să nu aibă același efect asupra bătrînului. Acesta dobîndise distincția printr-o muncă de patruzeci de ani în slujba statului, plătită meschin. De aceea privea decorația primită, cu seriozitate, chiar dacă și el glumea cîteodată pe socoteala ei.

Liniștea îi învălui. Tatăl își fuma trabucul și privea afară pe fereastră, în întunericul care se furișa, iar Martin căzu pe gînduri. Se gîndea la povestea căminului lor, cum se înfiripase asemeni altor cămine, crescuse și înflorise iar mai tîrziu legăturile se rupseseră una după alta. Sora se căsătorise, mama murise. Cea mai frumoasă perioadă e cea a adolescenței, cînd copiii abia au crescut mari iar vîrstnicii încă nu sînt cu adevărat bătrîni. Auzise adesea bătrînele spunînd că cea mai fericită perioadă e atunci cînd copiii sînt mici. Poate că așa este pentru mame. Dar el își amintea anii cînd sora sa se făcuse domnișoară și urma să se mărite. În vremea aceea în casă era veselie, tineret, prieteni, muzică. Pianul, care acum stătea mut, ascundea încă în el valsurile și potpuriurile anilor trecuți și, adesea, cînd rămînea treaz, noaptea, îi răsunau în urechi cîntecele norvegiene care erau la modă pe vremea aceea. „Pe bancă se-ntinse iubitul de-a curmezișul“ și „Nu-ți cer trandafirul din piept“. Cîntece în care mai trăia încă o parte din tinerețea sa, acum i se păreau pline de melancolia ciudată a trecutului. Casa devenise dintr-o dată tăcută, tot mai tăcută în fiecare an, pînă cînd tatăl rămase singur cu fiul într-o casă pustie și fără rost. Dacă-și privea tatăl și se întreba : ce pot însemna eu pentru el ? Nespus de puțin, trebuia să recunoască. Aproape nimic. Ea, pe care o iubise, de cînd era tînăr, se afla sub pămînt, sub o piatră cenușie, acoperită de zăpadă, și nu-i putea încălzi bătrînețea. Focul din vatră era gata să se stingă. El era acela care ar fi trebuit să aprindă noua flacără. Simțea că bătrînii au dreptul să ceară tinerilor, cînd viața se scurge firesc, să vadă lanțul înnodîndu-se mai departe, un nou cămin și nepoți de legănat în poală. Așa a potrivit natura lucrurile, ea se străduiește ca pretutindeni să ascundă moartea sub o viață nouă, tînără, așa cum noi acoperim trupurile morților cu flori. E mai ușor să te apropii astfel de pieire, drumul o ia oricum în jos dar îl dobori jucîndu-te, copilărindu-te, ca și cum călătoria abia ar începe. El însă nu izbutea să răspundă acestei cerințe importante și simple. E adevărat, știa cîte ceva, nu credea să existe pe lume vreo formă a frumosului care să-i fie străină, ori un gînd sau vreo nuanță pe care să nu le poată urmări. Pe lîngă asta se pricepea să verifice registrele oficiale, să deseneze binișor caricaturi, să bea destul de mult whisky fără să-și piardă rațiunea și alte cîteva mofturi. Dar

nu putea alcătui un cămin. Nici o posibilitate, nici un gînd în această direcție. Un meseriaș sau un muncitor izbutea, dar el nu. El nu putea face minuni pentru a cîștiga cele patru mii de coroane pe an de care are nevoie o familie modestă din clasa de mijloc pentru a trăi. Și dacă vreodată ar ajunge acolo — și va ajunge acolo, sigur, cu anii — atunci va fi bătrîn, iar tatăl său mort. Iar cea pe care o iubea ce se va întîmpla cu ea?

Știa prea bine că bătrînul — cel puțin conștient — nu-i cerea acest lucru. Dimpotrivă tatăl său înțelegea limpede că era cu neputință de realizat. Nu avea nici o speranță de a vedea o continuare a neamului său, de a îmbătrîni înconjurat de viitor, de promisiuni, de vlăstare noi. Martin pricepuse că tocmai asta, faptul că nici măcar nu putea spera, îl apăsa, cu o mîhnire grea și îi făcea amurgul vieții mai cenușiu, mai pustiu. Fuseseră și fără asta destule supărări în casa lor. După căsătoria fiicei nu avusese parte decît de foarte puțină bucurie. Băiețelul ei murise și de curînd le scrisese că vrea să se despartă de soțul ei.

...Focul se stinge în vatră. Cine va aprinde noua flacără?

Tatăl se retrase la el în odaie să-și facă somnul de după-amiază. Martin se îmbrăcă pentru a se duce la ea, la fata care îl aștepta. Se îmbrăcă în haine de mire, deși știa că vor fi singuri și nevăzuți. Îi promisese să vină îmbrăcat așa, fiindcă era ziua cununiei lor.

IV

...EA ȘEDEA ÎN FAȚA TOALETEI. Două luminări subțiri ardeau în dreptul oglinzii. Își pieptănase părul castaniu, bogat și, înainte de a-și pune în deplină orînduială ținuta, trecu repede cu pămătuful de pudră peste obraz, pentru a șterge petele de roșeață aprinsă. Martin se așezase în spatele ei pe un colț de canapea dar privirile lor se întîlniră în oglindă și se opriră îngemănate într-un zîmbet prelung. Pîlpîitul flăcărilor de luminare și distanța, pe care oglinda o mărea, făceau ca zîmbetul lor să apară tainic și voalat. Iar adînc de tot, în întunecimea din spatele oglinzii, dansa o scînteie verde, trimisă de smaraldul de pe degetul ei.

— Nu ești gata? E aproape șapte și jumătate. Mi-e teamă să nu pierdem fantoma.

Se duceau să vadă *Hamlet*.

Ea se întoarse și îi atinse fața cu puful de pudră și el se făcu alb ca un Pierrot.

— Pierette, prostuțo, nu vezi că sînt și așa destul de palid, îi spuse, și își scutură pudra cu batista ei.

Ea se aplecă, îi strînse la piept capul și îi sărută părul.

— Sînt atît de bucuroasă, șopti ea, că azi este ziua cununiei noastre, că pot merge cu tine la teatru, și că vom sta într-un ungher, unde n-o să ne vadă nimeni.

Martin îi mîngîie încet mîna. Simțea în ascuns o strîngere de inimă, cînd o auzea vor-

bind astfel căci își închipuia și era convins că dacă ar fi avut posibilitatea ea ar fi preferat să stea cu el într-un loc de unde să poată fi văzuți de toată lumea.

Dar știa că adineaori ea nu avusese acest gînd. Niciodată, în anii care trecuseră, prietena lui nu pomenise de căsătorie. Știa prea bine că nu era posibil. El simțise însă totdeauna, ca o rușine tainică, neputința de a-i dărui fericirea pe care ți-o poate oferi o situație sigură și onorabilă, de a nu fi nevoit să ascunzi ceva lumii. Dar nu pentru că în vreun colț al cugetului său ar fi simțit umbra vreunei îndatoriri ce se cuvenea împlinită sau vreo nedreptate ce ar fi trebuit înlăturată, ci pentru că ea îi devenise nespus de dragă. Ar fi vrut ca viața să se înfățișeze ochilor ei în culori luminoase, iar piciorul ei mic, ce pășise de atîtea ori pe pietre ascuțite, încît nu era de mirare că pînă la urmă călcase puțin greșit, să poată merge pe un drum neted.

Alungă aceste gînduri. Nu era în intenția lui să ademenească imposibilul. Nu era el bărbatul puternic care s-o ia în brațe și să croiască drum pentru amîndoi. Ea alesese singură. Cunoscuse și bărbați puternici, despre care femeile obișnuiesc să spună : ăsta-i un bărbat adevărat. Dacă ar fi vrut și-ar fi dăruit dragostea unuia din ei și acesta n-ar fi respins-o. Dar instinctul cel mai adînc a reținut-o, cu preziceri de nefericire și rușine. Fapt

curios, tocmai bărbații puternici acționează rareori așa cum ar fi procedat el dacă ar fi fost în stare. Ei erau puternici tocmai pentru că simțămintele lor, atunci cînd se întîmpla cu adevărat ceva important, se îndreptau pînă la urmă în avantajul lor și de obicei știau să-și folosească forța mai bine decît el. Nu, ei doi nu aveau altceva de ales — ei, cei singuri și zgribuliți — decît să se bucure, recunoscători, fără să dorească imposibilul, de fericirea ce încăpuse pe mîinile lor, să binecuvînteze ziua cînd pentru prima dată s-au lăsat atrași de chemarea sîngelui care le-a spus că se potrivesc și că se vor simți bine împreună. În sinea sa se gîndea adesea cu plăcere că odată, peste mulți ani, îi va putea oferi un cămin. Atunci ea avea să fie o femeie bătrînă, dar gîndul ăsta nu-l înspăimînta. Oricît de iute ar fi trecut timpul, oricît de multe riduri i-ar fi apărut la ochi și fire cărunte în păr, corpul ei alb, tînăr, nu va îmbătrîni niciodată, va rămîne totdeauna tînăr și cald ca acum. Oricîți ani ar trece și oricîte ierni ar ninge peste tinerețea lui și i-ar însemna sufletul și mintea cu ace de gheață, totuși inima lui se va încălzi, ca și acum, la bătaia inimii ei. Totdeauna, cînd se vor întîlni, se va aprinde o scînteie din văpaia sfîntă care încălzește întreg pămîntul.

În timp ce îi treceau prin minte toate gîndurile astea, urmărea cu privirea fiecare mișcare a brațului ei subțire, iar zîmbetul lui îl căuta pe al ei în oglindă. O văzu cum îi face un semn ușor, îmbujorată de o fericire tai-

nică care i se citea chiar sub pudra ce-i acoperea obrazul, iar mai adînc, în întunecimea oglinzii, își zărea propriul chip, ca o mască, cu trăsăturile ascuțite, accentuate de flacăra luminărilor, răspunzînd cu o înclinare, ca o păpușă chinezească.

— Nu avem nici o grabă, îl liniști ea. Oricum nu ne putem strecura în colțișorul nostru decît după începutul primului act, altfel am putea întîlni cunoștințe pe coridor.

— Da, ai dreptate, răspunse Martin.

Dealtfel și el se gîndise la asta.

— Trebuie să știi cum să te comporți cînd te găsești într-o situație ca a noastră. Să stai acasă cu nasul într-o carte e altceva. Mi se pare un miracol că am reușit să fim lăsați în pace un an întreg și nimeni să nu afle ceva, exclamă ea. Cred chiar că lumea vorbește mai puțin despre mine ca înainte. Toți au devenit atît de prietenoși, contabilul-șef, casierul și fetele de la birou. Poate pentru că am devenit mai frumoasă — nu-i așa ? Se citește pe chipul meu că sînt atît de fericită și asta îi face să fie amabili, drăguți și buni cu mine, fără să bănuiască motivul. Dacă l-ar cunoaște !...

Lui Martin nu-i plăcea s-o audă vorbind despre fericirea ei. Era cu totul altceva să i-o poți citi în ochi, pe obraz, s-o simți în sărutările ei. Atunci credea în ea și nici o mărturisire nu era mai plăcut de tălmăcit decît aceste semne. Dar cînd o auzea vorbind despre fericire își simțea pieptul apăsat de amărăciune și neliniște, gîndindu-se cît de puțin reușea în realitate să-i ofere, cît de plină de lipsuri și de scăderi era biata ei fericire. Știa că scurtele minute pe care le petrecea cu ea căpătau o intensitate atît de mare tocmai pentru că trebuiau să fie plătite cu zile și nopți lungi de îngrijorare. Îngrijorarea de a nu pierde dintr-o dată această fericire, pe care avusese curajul s-o dobîndească, îngrijorarea că totul ar putea înceta într-o zi, că florile fericirii s-ar putea ofili și ea ar rămîne mai singură și mai nenorocită decît înainte. Această neliniște n-o părăsea niciodată, el știa asta. Odată, nu era atît de mult de atunci, hotărîseră să se întîlnească la el acasă. O aștepta, ora fixată era aproape. Cineva sună la ușă și se grăbi să deschidă dar nu era ea ci unul din prietenii săi, care venise să schimbe o vorbă cu el. Nu putea spune că era ocupat sau că aștepta o vizită, prietenul ar fi întîlnit-o pe scară și ar fi înțeles totul. De aceea îi spuse că avea o problemă urgentă și tocmai era pe picior de plecare. Își aruncă pe el haina și pălăria și ieșiră împreună. Nu se îndepărtară prea mult de poartă și o văzu venind pe stradă către ei. Ea îl fixă cu o privire nehotărîtă și înfricoșată, iar el o salută în treacăt, politicos și puțin străin, așa cum trebuia s-o salute pentru a nu se trăda. O luă apoi pe o stradă laterală pentru a se despărți de prieten și după două minute se întoarse, pe ocolite, la poarta casei sale. O găsi plimbîndu-se în fața porții, în noroi, în ploaie.

El îi strînse mîna încet și urcară scara împreună. Cînd ajunseră în fața ușii își dădu seama că ea plîngea în hohote.

Nu era nevoie de nici o explicație. Ea înțelesese întreaga situație dar salutul lui scurt și rece, aruncat în trecere, în timp ce vorbea cu un domn străin, fusese îndeajuns pentru a trezi neliniștea ei adîncă, ascunsă. Trebuia să respire, să plîngă, și plînse îndelung și liniștit în brațele lui.

Da, biata lor fericire le dăruise mult, dar nu suporta lumina rece și clară a cuvintelor. Fericirea se simțea stingherită cînd se vorbea despre ea. Întreaga lui duioșie nu-i putea dărui liniștea care însoțește o viață ce poate fi înfățișată oamenilor și e acceptată de ei. Duioșia lui nu izbutea s-o împiedice ca uneori, cînd era singură să simtă rușine și remușcări. Deoarece viața îi arătase două chipuri deosebite, între care nu vedea nici o legătură. Nu avea o singură conștiință, ci două. Una îi spunea că a procedat cum trebuie, că va veni o vreme cînd nimeni nu va mai înțelege de ce dragostea între bărbat și femeie a fost odinioară tîrîtă în rușine și noroi și numită păcat. Dar cealaltă nu-i spunea nimic despre viitor, avea rădăcini adînci în trecut și vorbea cu vocea răposatei mame, cu voci de acasă, din pădure, din copilărie, cînd nu știa nimic despre lume și despre sine, cînd totul era atît de simplu și nu trebuia decît să fii drăguț și lumea era mulțumită. Iar seara, după ce el pleca

și o lăsa singură în camera închiriată, cu mobile străine, oribile, unde masa de toaletă cu oglinda „empire" și placa de marmură verzuie era singurul obiect care-i aparținea, singurul care-i aducea aminte de casa copilăriei, se trezea vechea conștiință și îi șoptea la ureche lucruri îngrozitoare. Îi șoptea că femeile care se căsătoresc cu bărbați respingători pentru a fi întreținute, ca și bietele fete care își vînd trupul de nevoie, erau mai bune decît ea, deoarece ele aveau cel puțin o scuză pe cînd ea nu. Și nu-i era de nici un folos că se gîndea la marea ei dragoste și se apăra cu ea. Vechea conștiință înțelegea totul prea bine și îi răspundea pe șoptite că nu Martin aprinsese văpaia în sîngele ei, ci propria ei dorință stîrnise focul, răul se afla în ea însăși. Era o ființă demnă de dispreț care trebuia bătută cu nuiele în fața judecătorilor, așa cum se făcea pe vremuri cu femeile desfrînate. Conștiința născocea lucruri și mai urîte încă, și i le șoptea la ureche. Îi șoptea că el, cel pe care-l iubea, se va plictisi curînd de ea. În sinea lui o disprețuia probabil, pentru că întotdeauna era atît de dispusă la păcat și niciodată nu-i refuzase ceva.

El află toate astea pentru că ea îi împărtășea adesea neliniștile ei. Și totdeauna rămînea la fel de uimit și perplex în fața acestui mod de a gîndi : aceeași dorință care la bărbat era firească și simplă și ușor de potolit ca foamea sau ca setea era pentru femeie o ru-

șine cumplită. Ea trebuia înăbușită sau ascunsă — niciodată nu reușise să înțeleagă acest mod de a gîndi, prin propria sa rațiune. E drept că izbutise să-l urmărească pe calea deducției pînă la originile lui, departe, în zorii celor mai vechi timpuri. Atunci femeia era încă proprietatea bărbatului și voluptatea era permisă, chiar prețuită, atîta timp cît reprezenta expresia supunerii femeii în fața voinței stăpînului, dar era criminală și rușinoasă cînd emana din propria ei ființă. Atît de adînc este înrădăcinat acest mod de a gîndi în cugetul bărbaților încît, atît în literatură cît și în viață, rareori poți auzi un bărbat vorbind despre dorințele pasionale ale femeii altfel decît cu dispreț și în bătaie de joc, cîtă vreme nu este chiar el obiectul pasiunii iar dorințele femeii nu răspund propriei lui plăceri. Și, de multe ori nici chiar atunci. Și atît de adînc este înrădăcinată această concepție în mintea femeii încît doamne distinse se simt adeseori rușinate că își iubesc bărbații și că le este dor de îmbrățișările lor. Își amintea cum auzise o dată o femeie de stradă împărțindu-și semenele în „de treabă" și „josnice", și în prima categorie intrau cele care se gîndeau exclusiv la cîștig. În realitate această împărțire era mai corectă și mai profundă decît își închipuia femeia aceea. Ea își avea rădăcinile în concepția milenară despre femeie, moștenită din generație în generație, după cum dictase necesitatea încă de la origini. Necesitatea ce poruncea

scăderea, fără generozitate și risipă, a cursului acestei mărfi. Era singura armă de apărare a ființei mai slabe, singura care o putea salva de a fi cu totul călcată în picioare de cel mai tare. Iar dacă biata femeie de stradă, ar fi cunoscut ceva mai bine biblia, ar fi putut chema în ajutorul vorbelor ei crîncenele afurisenii aruncate asupra desfrînatei Ohola, cea deosebită de celelalte tîrfe, „pe care cu bani trebuia să le cumperi".

Înțelegea prea bine toate astea. Viața era prea zgîrcită pentru ca femeile să fie generoase și nu condamna pe nici una dintre ele, nici măcar pe cele caste. Ținea la generoasa lui prietenă și o îmbărbăta cît se pricepea, în zilele cînd vocile potrivnice din conștiința ei o înspăimîntau, o umpleau de neliniște. Nu-i venea greu, pentru că atunci cînd erau împreună ei nu-i mai era teamă. Dar știa că există zile, chiar săptămîni, cînd ea trecea printr-un zbucium istovitor, de teamă că va rămîne însărcinată. Martin se ferea să recunoască în sinea sa că acest risc era punctul dureros în orice legătură ascunsă. Vedea limpede cît de inegal devenea întotdeauna jocul cînd ajungea la acest punct, cum tot riscul și toată primejdia se aflau în realitate de partea femeii, și i se făcea iar rușine că nu stătea în puterea sa să împartă cu ea amărăciunea, așa cum împărțea voluptatea. Riscul de a avea un copil era în primul rînd al ei și chiar dacă era evitat, îi lua locul vidul și regretul de a nu-și putea permite fericirea maternității. I se strînse inima cînd, odată, în amurg, o văzu luînd în brațe,

pe stradă, un copil străin și sărutîndu-l. Dar pe ea, așa cum era lumea alcătuită, maternitatea ar fi adus-o într-o situație insuportabilă.

Nici unul dintre ei nu fusese pînă atunci răsfățat de viață. Se învățaseră să nu ceară o fericire întreagă, neatinsă, iar dragostea îi ajutase să ia totul așa cum se lasă și trebuie luat.

Acum ea își terminase toaleta, stinse luminările din fața oglinzii și așteptă cîteva minute în întuneric, în timp ce el o luă înainte pe stradă, ca să nu-i întîlnească nimeni împreună pe scară. Pe stradă îndrăzneau uneori, după ce se întuneca, să meargă împreună alături, mai ales dacă era ceață, dacă ningea sau era ploaie. În această seară ninsoarea cădea atît de des și de albă încît nimeni nu i-ar fi recunoscut. Oamenii alunecau pe lîngă ei în noaptea alburie ca niște umbre fără nume. Strîns lipiți unul de altul, ei înșiși anonimi — o pereche de siluete stîngaci decupate, așa cum obișnuiesc să decupeze copiii siluete, din hîrtie — își croiau drum prin zăpadă. Ea îi ținea mîna, apăsată pe pieptul ei, și mergeau în tăcere.

V

ÎN SALĂ SE FĂCUSE ÎNTUNERIC și Martin ridicase vizeta panoului. Nimeni nu putea să-l vadă și de acolo de unde ședea, în ungherul său, nici el nu vedea nimic din ce se petrecea pe scenă. Auzea doar versuri și replici aruncate în întuneric și vedea sau își închipuia că vede efectul lor asupra șirurilor șerpuitoare de palide măști omenești de la parter — un răzor înclinat, plin de flori mari, ciudate, decolorate, așa cum devin plantele lipsite de soare și nu prea frumoase. Se mișcau încet, parcă sub adierea unui vînt imperceptibil ori, se clătinau uneori, pe lujerele lor.

I se păru că îi recunoaște pe toți, fie că într-adevăr îi întîlnise atît de des pe scena străzii și a localurilor publice, acolo unde el însuși era un figurant ca și ei, încît chipurile lor i se păstraseră în amintire fără să știe, fie că impresia se datora tendinței figurilor umane de a se grupa într-un număr redus de fizionomii, astfel încît numai arareori ți se pare că întîlnești într-adevăr un chip nou.

Unele dintre aceste chipuri îi erau dealtfel bine cunoscute. Se afla acolo Henrik Rissler, vechiul său prieten din copilărie. În ultimul timp se întîlneau rar. Era păcat, căci Martin nu cunoștea pe nimeni care să știe mai bine decît Henrik ce înseamnă o prietenie, un gînd, o țigară de foi. Acum era căsătorit de cîțiva ani și trăia mereu ca un nomad.

Vechiul lui prieten nu ajunsese încă la capătul veșnicei odisei domestice a tinerilor căsătoriți, de la o locuință igrasioasă la alta, totdeauna departe, la periferie, din cartierul Vasastaden la Söder, de la Söder pe Kungsholmen. Martin simțea că se vor regăsi, numai dacă viața le va dărui amîndurora ceva mai multă liniște.

Iar acolo, puțin mai jos, chipul acela mic, ridat, care amintea de al unui copil și, în același timp, de al unui bătrîn, nu era el oare tot al unui fost coleg de școală? Nu era Josef Martin? Nu devenise preot, așa cum fusese vorba să ajungă, pentru a face pe plac încăpățînării unei mame bătrîne. Nici măcar nu devenise un adevărat credincios. Cu credința se întîmplă adesea ca și cu apetitul: vine mîncînd. Dar el nu ajunsese niciodată pînă acolo unde începe de fapt ospățul. Și poate că în adîncul lui era însetat după sinceritate, ceea ce făcea anevoioasă acea cale. Acum era redactorul rubricilor de varietăți și decese la un mare ziar. Scria fără reținere ceea ce gîndea și se străduia să gîndească așa cum credea că gîndește redactorul său șef, iar redactorul-șef, care era un tip dat dracului, și gîndea ce poftea, se silea să gîndească așa cum își imagina că gîndesc în general oamenii educați și avuți. Și cum aceste premize fuseseră totdeauna cele hotărîtoare în cadrul ziarului, redactorul șef devenise agreat, respectat, îmbătrînise la ziar și își cîștigase o reputație solidă de onestitate incoruptibilă și dragoste imparțială pentru adevăr.

— De fapt, la fel de bine puteam să ajung preot, îi spusese el lui Martin, puțin melancolic, într-o zi cînd schimbaseră cîteva cuvinte la un colț de stradă.

...Iar acolo, departe, în lojă, femeia aceea subțire, palidă, nu era cea pentru care se înflăcărase de-a lungul cîtorva seri de primăvară, cu mulți ani în urmă? Nu era Harriet Skotte? Îi scrisese chiar o scrisoare care nu fusese trimisă niciodată. Ce vremuri... Viața nu fusese prea norocoasă cu ea. Nu arăta fericită. Era măritată acum și soțul ședea lîngă ea. Era corpolent, foarte bine îmbrăcat, și arăta de parcă ar fi fost scos din cutie. Biata fată nu are o căsnicie prea fericită, se vede după mutra lui...

Privi celelalte chipuri, femei pe care le cunoștea puțin, chiar dacă ele nu-l cunoșteau, femei tinere cărora le păstra o amintire plăcută pentru că îl făcuseră o dată, fără să știe, ceva mai bogat și mai fericit, doar fiindcă trecuseră unduitor pe lîngă el, pe stradă, ca niște nori tiviți cu soare... Acolo jos ședea o cucoană pe care o recunoscu. Îi mai întîlnise odată privirea. Pe atunci își potrivise nervos rochia în jurul corpului și îi aruncase o căutătură de parcă ar fi fost un ucigaș de teapa lui Jack Spintecătorul. Biata femeiușcă, timpul trece, nu mai era tînără, era trecută de anii seducției. Acum nu-i mai aruncă nimeni asemenea priviri aprinse cînd se plimbă pe Sturegatan...

Obosise să asculte una și să privească altceva.

Adîncile, straniile, vechile cuvinte, care răsunau pe scenă, nu-i spuneau nimic în acea clipă și i se părea că vede pe măștile celor din sală cum replicile se loveau de ele și ricoșau fără a fi auzite. Abia dacă pricepeau partea pantomimică din ceea ce se petrece pe scenă. Era în mijlocul actului cinci. Se așeză mai co-

mod în colțul său și îi lăsă pe cei doi gropari să se amuze cu glume și tigve cît pofteau și căută, în întuneric, privirea prietenei sale. Nu reuși s-o prindă.

De la locul ei vedea tot și nu-și desprindea privirea de la scenă. Acum, cînd zărea încordarea pe chipul ei, cuvintele prinseră iar culoare și viață și tot fragmentul cu cimitirul pe care nu-l vedea dar îl cunoștea atît de bine îl urmări, oglindit în expresia ei. Îl văzu pe Hamlet înfășurat în mantia țesută din întuneric și enigme, cu craniul lui Yorick în mînă, văzu cortegiul funerar, sicriul coborît în groapă, pe regină presărînd flori pe mormînt — flori suave pentru cea suavă ! Văzu ciudatul spectacol din mormînt, pe cei doi bărbați care se luptau și auzi vocea lui Hamlet : am iubit-o pe Ofelia !

Ce voia ? Voia s-o smulgă din mormînt ? Dacă n-ar fi fost moartă, dacă s-ar fi ridicat din sicriu, îmbujorată și odihnită, ca după un somn lung, ar fi luat-o oare în brațe, ar fi dus-o departe ? Ar fi iubit-o pînă la sfîrșitul zilelor ? Nu, nu asta voia să spună. Îi spusese odată cînd încă mai trăia : domnița mea, eu te-am iubit odinioară. Deși nu era un simplu cavaler flușturatec, și nu o uitase pentru altă doamnă de la curte, cu talie mai subțire și piept mai bogat, totuși fusese în stare să spună : te-am iubit odinioară. La fel ar fi putut spune despre atîtea alte lucruri. Iubise de asemenea soarele, florile și pomii. Iubise cerul albastru, apa și focul și bunul pămînt. Toate astea le iubise,

tuturor acestor patru elemente și vieții însăși le-ar fi putut spune : v-am iubit odinioară. Dar de atunci se petrecuse o schimbare; ceva se furișase între toate astea și el, ceva ce îl luase în stăpînire fără să ceară voie și dădea la o parte toate celelalte : soarele, florile, femeile și femeia, departe de tot, încît abia le zărea, ca prin ceață...

Cînd văzu cortegiul apropiindu-se și află că moarta era cea pe care o iubise, își aminti deodată ce avusese și pierduse, dar înțelese că o pierduse și pe ea, și toate celelalte, mult înainte de moartea ei, și chiar pierderea îi apărea reală doar în prima clipă iar în următoarea se zărea și ea departe, prin ceață...

...Martin închise ochii și cînd îi deschise din nou, văzu el însuși totul ca prin ceață, sala, măștile albe de acolo și pe ea, cea iubită.

Ea îi luă mîna și i-o mîngîie încet cu palmele ei calde și îi șopti :

— Spune, la ce te gîndești ?

VI

NOAPTEA DE IARNĂ DORMEA în jurul lor. Nu mai ningea, mergeau spre casă, printre nămeți de zăpadă, în lumina lunii albă, difuză. Ajunseră la poarta ei și urcară treptele. Pe măsură ce urcau se lumina tot mai mult. Se opriră la o fereastră a scării, în mijlocul șuvoiului de lumină al lunii, și priviră afară. Mai toată ceața rămăsese jos, dedesubtul lor, și ser-

ploia prin grădini și curți. Mai sus aerul era aproape clar, albăstrui și luminos ca într-o noapte de august. În jurul lunii se afla un cearcăn de lumină, iar sub razele ei palide lumea părea înghețată și împietrită. Din marea de ceață de jos se înălța o creastă de zid singuratecă, fără nici o fereastră, care sorbea privirea rece a lunii și o răsfrîngea oarbă și vidă. Pe amîndoi îi trecu un fior, se strînseră mai tare unul în celălalt, cu ochii închiși, și, cu un sărut se îndepărtară de toate. Fu un sărut lung și straniu. El simțea cum toată ființa i se topește și în urechi îi răsuna dangăt de clopot, îndepărtat, parcă ar fi venit de la o bisericuță de țară aflată tare departe, între pășuni și ogoare. Se făcea că era o dimineață de duminică, văzu aleile greblate, bujorii străluceau roșii pe araci, fluturi albi și galbeni zburau în jurul tufișurilor, deasupra ierbii, și auzi foșnetul copacilor înalți. Se plimba cu ea printre pomi, dar în foșnetul frunzișului se simțea suflarea vîntului de toamnă, fluturii galbeni erau doar frunze îngălbenite, iar cele înghețate erau negre de-a binelea. Vîntul aducea cu sine frînturi de sunete, de cuvinte, care semănau cînd cu banalele, uscatele cuvinte de fiecare zi, cînd cu șoapte ascunse, despre ceva ce trebuia ținut în taină, și toate astea se amestecau cu ecoul intonației stranii a actorului care rostise : am iubit-o pe Ofelia ! Dar nu dădu drumul buzelor ei, se cufundau tot mai adînc unul într-altul, i se păru că străbate spațiile în zbor. În ceața albă a lunii ardea o stea roșie, la început ștearsă și tremurătoare, apoi mai intens și tot mai aproape, creștea și se lățea pînă cînd deveni un izvor învăpăiat de foc și se lipi de el cu buzele sale. I se păru că arde fără durere, flăcările îi răcoreau gura ca un vin acrișor și totul, saț și foame, sete și prospețime, vigoarea soarelui și teama întunericului, gîndul clar al zilei și coșmarurile bolnave ale nopții, toată voluptatea și mizeria lumii — i se părea că le soarbe pe toate din acest izvor.

COMENTARII (ALE EDIȚIEI SUEDEZE)

Tinerețea lui Martin Birck a fost într-un anumit sens începută în 1891. În acel an am scris cîteva capitole ale unui proiectat roman care urma să conțină suma înțelepciunii celor douăzeci și doi de ani de viață ai mei. La acea dată el se oprea la un fragment. Cea mai mare parte a acestuia a fost refolosită la primele cinci capitole din *Strada veche* (prima parte a romanului — n.t.). Martin se numea pe atunci Harry — nume de familie încă nu primise. Cîndva, în 1898, am dat din întîmplare, deretecînd prin sertare, de vechile manuscrise și mi s-au părut, spre uimirea mea, parțial utilizabile. M-am hotărît să continui povestirea — felul cum urma să evolueze și să ia sfîrșit, nu întrezăream decît extrem de vag. Unele romane sînt mai captivante pentru autor decît pentru cititor și nu mă îndoiesc că *Tinerețea lui Martin Birck* aparține acestora. Dar nu-i neapărat nevoie ca, din acest motiv, să fie mai puțin reușit. A fost scris într-o vreme cînd „a fi captivant" era cel mai de disprețuit dintre toate viclenele artificii ale literaturii.

Folosind scurtele intervale pe care așa-numita viață mi-a permis să le consacru scrisului, care ar fi trebuit să fie misiunea vieții mele, am reușit în sfîr-

şit să desăvîrşesc cartea — sau cel puţin s-o închei — în 1901.

Pag. 56

„Călătoria micuţului în oraşul viselor" e citată aici din memorie şi poate nu este redată exact. Se afla într-o „carte de lectură pentru şcolile primare, de pe vremea mea" semnată de autorul A. P. Quist. Omul care se ascundea în spatele acestei semnături era pe atunci procurorul Curţii de apel, mai tîrziu consilier la Curtea Supremă, Alfred Norberg, mort în 1920 în vîrstă de optzeci şi trei de ani. Consider această poezioară o perlă a liricii suedeze.

HJALMAR SÖDERBERG

Pag. 73

Poemul lui Baudelaire „Don Juan în Infern" descrie coborîrea nobilului spaniol în infern şi întîlnirea în luntrea lui Caron cu femeile şi bărbaţii pe care i-a înşelat. La urmă îl vede şi omul care se află la cîrmă. Privirea acestuia nu îl mişcă pe Don Juan :

„Dar calm, erou-n spadă proptit, privea cărarea
De spume reci, nimica să vadă-n jur nevrînd"

(trad. ŞERBAN BASCOVICI — n.t.)

Pag. 86

O descriere fidelă a vizitei oficiale făcută de autor directorului general Bennich (1888).

Pag. 142

Francesco Crispi (1819—1901), om de stat italian, care a încercat să dea Italiei statut de mare putere,

între altele printr-o expediţie în Abisinia, prost organizată. Acuzat de acţiuni criminale a fost eliberat în ciuda unor puternice proteste.

Milan I, regele Serbiei între 1872 şi 1889. Un război neizbutit contra Bulgariei şi o viaţă particulară scandaloasă l-a obligat să abdice în favoarea fiului său.

CUPRINS

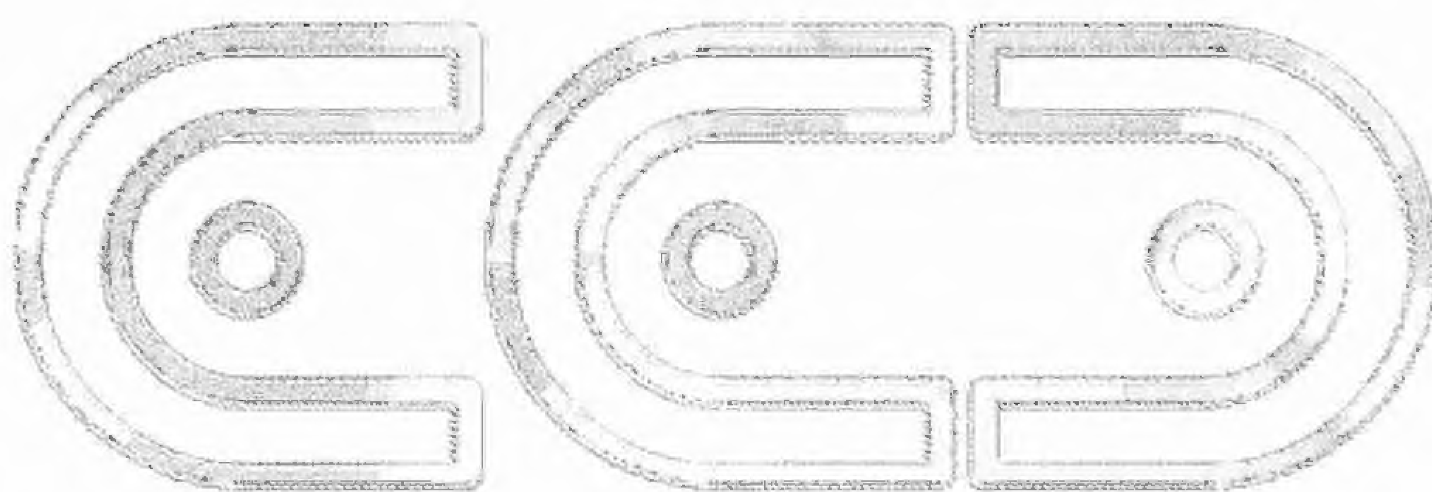
Lector: MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor: ELENA BABY

Tiraj 27.430 Broşate. Bun de tipar 27.06.1975. Coli tipar 5,5

Tiparul executat sub comanda
nr. 1135 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97,
Republica Socialistă România
Bucureşti.

Scanare și prelucrare digitală

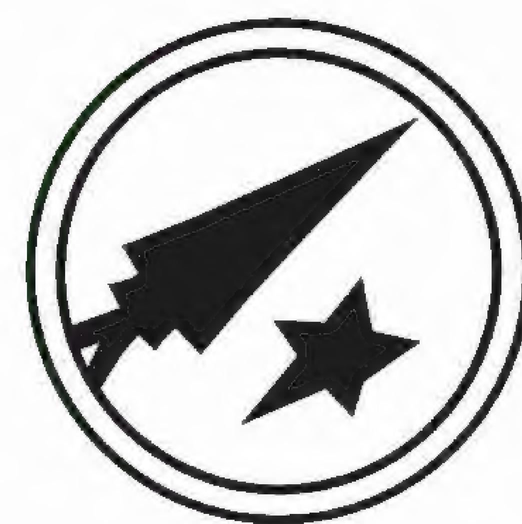

de

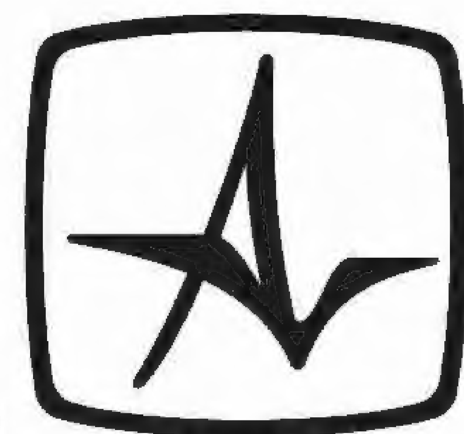
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

